

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ
ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΥΡΩ
ΚΑΙ Η ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΩΣ ΛΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

ΦΩΤΕΙΝΗΣ ΚΑΡΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Επιβλέπων : Απόστολος Χριστόπουλος
Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Αθήνα, Οκτώβριος 2012

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ : ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΙΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η Πορεία της Ελληνικής Οικονομίας Μετά το Ευρώ και η Ενέργεια ως Λύση στην Κρίση

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της
ΦΩΤΕΙΝΗΣ ΚΑΡΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Επιβλέπων : Απόστολος Χριστόπουλος
Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή την ... Οκτωβρίου 2012.

(Υπογραφή)

.....
Απόστολος Χριστόπουλος
Καθηγητής Ο.Π.Α.

(Υπογραφή)

.....
κ. Λεβεντιδης
Καθηγητής.

(Υπογραφή)

.....
Κ. Ντόκας
Καθηγητής

Αθήνα, Οκτώβριος 2012

(Υπογραφή)

.....

ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΑΡΑΓΗΓΟΡΙΟΥ

MSc Ηλεκτρολόγος Μηχανικός και Μηχανικός Υπολογιστών Ε.Μ.Π.

© 2012 – Allrightsreserved

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους εκείνους οι οποίοι με βοήθησαν να διεκπεραιώσω τη διπλωματική αυτή εργασία.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα Καθηγητή μου κύριο Α. Χριστόπουλο για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε στην ανάθεση της παρούσας εργασίας και για την σημαντική βοήθειά του.

Επιπλέον, ευχαριστίες οφείλω και στα άλλα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής Καθηγητές κ. Λεβεντίδη και κ. Ντόκα για την συμπαράστασή τους και για τις συμβουλές τους.

Τέλος, ξεχωριστά, ευχαριστώ, από τα βάθη της καρδιάς μου την οικογένειά μου για τη διαρκή τους υποστήριξη όλα αυτά τα χρόνια και για τη συνεχή τους προτροπή να διευρύνω τους επιστημονικούς μου ορίζοντες.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια ο πληθυσμός της γης έχει υπερπολλαπλασιαστεί και η παγκόσμια οικονομία έχει παρουσιάσει τεράστιες διακυμάνσεις. Επιπλέον, οι ενεργειακές απαιτήσεις σε παγκόσμια κλίμακα έχουν εκτιναχθεί στα ύψη, προβληματίζοντας τους μελετητές τόσο από βιώσιμης (περιβαλλοντικές και κλιματικές επιδράσεις, διαθέσιμα αποθέματα), όσο και από οικονομικής πλευράς, μιας και για την παραγωγή της απαιτείται σημαντικός όγκος συμβατικών ορυκτών καυσίμων.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται η πορεία της ελληνικής οικονομίας από το 2001 και έπειτα, χρονιά που συμπίπτει με την εισαγωγή του ευρώ στην ελληνική αγορά. Η εκτενής αυτή ανάλυση περιλαμβάνει τόσο την περίοδο ευρωστίας και ταχείας οικονομικής ανάπτυξης της χώρας μέχρι το 2006, όσο και τα χρόνια σταδιακής ύφεσης που ακολουθούν. Επιπλέον, γίνεται μία προσπάθεια συσχέτισμού της πορείας της ελληνικής οικονομίας με την πορεία της τιμής του αργού πετρελαίου, μιας και η τελευταία αποτελεί χαρακτηριστικό και αντιπροσωπευτικό στοιχείο, τόσο των τιμών και της ζήτησης των αγαθών, όσο και του κόστους της παραγόμενης ενέργειας.

Υπό το πρίσμα αυτό, μελετώνται οι επιδράσεις της μελλοντικής διεύθυνσης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στα ελληνικά δρώμενα και τονίζεται ο ενδεχόμενος θετικός απότοκός τους στην ισχυροποίηση και την ανεξαρτητοποίηση της ελληνικής οικονομίας από τις διεθνείς ενεργειακές συγκυρίες.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Οικονομία, Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, Ενέργεια, Πετρέλαιο, Ορυκτά καύσιμα, Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, Πράσινη ενέργεια.

ABSTRACT

In the past few years the population of earth has ballooned and the global economy has presented enormous fluctuations. Moreover, the energy requirements in world scale have been ejected in heights, asking for important volume of conventional mining fuels for its production. This fact is puzzling researchers, as far as viable (environmental and climatic effects, available reserves), and economic side is concerned.

The present work studies Greek economy's course by the year 2001, coinciding with the introduction of the euro in Greek Affairs. This extensive analysis includes so the years of rapid economic growth until 2006, as the period of gradual decline as well. In addition, a try to correlate the course of Greek economy with the crude oil price is attempted, as it is a typical and representative element for both goods' prices and demand, and for the cost of the energy generated.

With this in mind, future penetration of renewable energy sources in the Greek life is studied and the effects of the potential positive impacts on strengthening and independence from the international energy situation, of the Greek economy are highlighted.

KEYWORDS

Economy, Gross domestic product, Energy, crude oil, fuels, Renewable sources of energy, Green energy.

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	12
1.1	Σκοπός της εργασίας	12
1.2	Δομή της εργασίας	13
2	Εισαγωγή στα μακροοικονομικά μεγέθη	14
2.1	Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν	14
2.1.1	Διάκριση Μικροοικονομικής και Μακροοικονομικής θεωρίας	14
2.1.2	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.....	15
2.1.3	Η Έννοια της Προστιθέμενης Αξίας.....	16
2.1.4	Η επίδραση της μεταβολής των τιμών στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	18
2.1.5	Η Μέτρηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος.....	20
2.1.6	Το Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς και σε τιμές συντελεστών.....	25
2.1.7	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν	26
2.1.8	Καθαρό Εθνικό Προϊόν - Εθνικό εισόδημα - Διαθέσιμο Εισόδημα.....	27
2.1.9	Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π.	29
2.1.10	Το Α.Ε.Π. ως δείκτης οικονομικής ευημερίας και οι αδυναμίες του	29
2.2	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ-ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ-ΑΝΕΡΓΙΑ.....	31
2.2.1	Εισαγωγή	31
2.2.2	Οικονομικές διακυμάνσεις.....	31
2.2.3	Ο πληθωρισμός	35
2.2.4	Ανεργία.....	39
3	Η οικονομία στον κόσμο	44
3.1	Παγκόσμια οικονομία	44
3.2	Ηνωμένες πολιτείες	48
3.3	Ιαπωνία	51
3.4	Ευρώπη	53
3.4.1	Ιστορική Αναδρομή.....	53

3.4.2	Το σήμερα	54
3.5	Το οικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα	56
4	Η Πορεία της Ελληνικής Οικονομίας.....	61
4.1	Η ελληνική οικονομία μέχρι και το 2004	61
4.1.1	Ρυθμός Ανάπτυξης του ΑΕΠ	61
4.1.2	Ανεργία.....	64
4.1.3	Πληθωρισμός	67
4.2	Η πορεία της ελληνικής οικονομίας μετά το 2004.....	68
4.2.1	Έτος 2005	69
4.2.2	Έτος 2006	75
4.2.3	Έτος 2007	77
4.2.4	Έτος 2008	79
4.2.5	Έτος 2009	82
4.2.6	Έτος 2010	84
4.2.7	Έτος 2011	87
5	Ενέργεια και Οικονομική Κρίση	91
5.1	Εισαγωγή	91
5.2	Η κατάσταση στην Ελλάδα.....	93
6	Πράσινη Ενέργεια: Μπορεί να Σώσει τον Πλανήτη και την Οικονομία	98
6.1	Εισαγωγή	98
6.2	Εισαγωγή στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας	99
	Μειονεκτήματα ΑΠΕ:	101
6.3	Ενεργειακή πολιτική και οικονομία	103
6.3.1	Εισαγωγή	103
6.3.2	Ανάλυση ως προς το ΑΕΠ	105
6.3.3	Συμπεράσματα	109
6.4	Ανάλυση των προοπτικών με τα Ελληνικά δεδομένα.....	110
7	Συμπεράσματα	113

8 Βιβλιογραφία.....	114
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	116

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2-1: Παράδειγμα υπολογισμού της συνολικής αξίας των παραγόμενων προϊόντων	16
Πίνακας 2-2: Υπολογισμός προστιθέμενης αξίας	17
Πίνακας 2-3: Παράδειγμα υπολογισμού του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές	19
Πίνακας 2-4: Η σχέση ανάμεσα στις βασικές έννοιες του Εισοδήματος	28
Πίνακας 3-1: Διεθνές Περιβάλλον – Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ετήσια % μεταβολή του ΑΕΠ, σε πραγματικές τιμές).....	46
Πίνακας 3-2: Ανάπτυξη, Ανεργία και Πληθωρισμός στις Ηνωμένες Πολιτείες (1960-2011.).....	48
Πίνακας 3-3: Ανάπτυξη του ΑΕΠ στις οικονομίες των 3 μεγαλύτερων Ευρωπαϊκών χωρών (Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία) και γενικά των G7, αναλυμένα ανά τετράμηνο επι τοις εκατό.....	55
Πίνακας 4-1: Γραφική αναπαράσταση της ανάπτυξης του ΑΕΠ για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12.....	60
Πίνακας 4-2: Ποσοστά ανεργίας για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12	64
Πίνακας 4-3: Πίνακας 4-3 Πληθωρισμός για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12	66
Πίνακας 4-4: Βασικότερα μακροοικονομικά μεγέθη για την Ελλάδα της περιόδου 2001-2011	68
Πίνακας 6-1: Χαρακτηριστικά διαφόρων πηγών ηλεκτρικής ενέργειας συμβατικών και ανανεώσιμων.	109

1 Εισαγωγή

1.1 Σκοπός της εργασίας

Η διαμόρφωση της οικονομίας μιας χώρας παίζει καθοριστικό ρόλο στις τάσεις που ακολουθεί, μιας και επηρεάζει τις συνθήκες διαβίωσης των πολιτών της, αλλά και το κοινωνικοπολιτικό της περιβάλλον. Βεβαίως, κάθε εθνική οικονομία επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις διεθνείς συγκυρίες, γεγονός που καθιστά απαραίτητη την παράλληλη μελέτη τους.

Σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση των διαφόρων εθνικών οικονομιών είναι και το ενεργειακό τους προφίλ, μιας και το κόστος παραγωγής της απαιτούμενης καταναλισκόμενης ενέργειας κάθε χώρας, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του συνολικού κόστους διαβίωσης.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της πορείας της ελληνικής οικονομίας από το 2001 και μετά και η προσπάθεια συσχετισμού της με την πορεία των παγκόσμιων ενεργειακών αγορών. Επιπροσθέτως, γίνεται η εξέταση της περίπτωσης της ευρείας διείσδυσης των ΑΠΕ στην ελληνική αγορά.

Για το σκοπό αυτό, καταγράφηκαν το ΑΕΠ, καθώς και η συνιστώσες του για την περίοδο αναφοράς (2001-2011), και αλληλοσυσχετίστηκαν με τις αντίστοιχες τιμές του αργού πετρελαίου. Στη συνέχεια, για την ίδια περίοδο υπολογίστηκε και αξιολογήθηκε το κόστος της καταναλισκόμενης ηλεκτρικής ενέργειας στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας σε σταθερές τιμές 2005, αλλά και το μελλοντικό της κόστος με τιμές τις προβλεπόμενες για το 2030.

1.2 Δομή της εργασίας

Στο 1^ο Κεφάλαιο περιγράφεται ο σκοπός της μεταπτυχιακής εργασίας και η δομή της, περιλαμβάνοντας μια συνοπτική ανάλυση των επιμέρους κεφαλαίων που την αποτελούν.

Το 2^ο κεφάλαιο αποτελείται από όλο το απαραίτητο θεωρητικό υπόβαθρο σχετικά με τα μακροοικονομικά μεγέθη. Αυτό περιλαμβάνει τον ορισμό και τη σημασία του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ), την αναφορά στην ανεργία και την αποσαφήνιση του όρου του πληθωρισμού.

Στο 3^ο Κεφάλαιο μελετάται η πορεία της παγκόσμιας οικονομίας, αναφέροντας μάλιστα και κάποιες από τις πιο σημαντικές οικονομίες στον κόσμο. Αρχικά, γίνεται συνοπτική παρουσίαση της οικονομίας των ΗΠΑ, ύστερα την Ιαπωνίας και τέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο σημείο αυτό κρίθηκε απαραίτητη και η επιδερμική αναφορά στην ελληνική οικονομία ως απόρροιας της διεθνών συγκυριών.

Στο 4^ο Κεφάλαιο γίνεται η αναλυτική παρουσίαση της πορείας την ελληνικής οικονομίας την περίοδο αναφοράς (2001-2011) και παρατίθενται σχετικά διαγράμματα και συγκριτικοί πίνακες.

Στο κεφάλαιο 5 γίνεται προσπάθεια αλληλοσυσχετισμού της πορείας της ελληνικής οικονομίας με τις διεθνείς τάσεις που αφορούν στην τιμή του αργού πετρελαίου, προκειμένου να διαπιστωθεί, αν η πορεία αυτή θα ήταν διαφορετική στη περίπτωση που η ελληνική ενεργειακή αγορά παρουσίαζε ανεξαρτησία ως προς τη χρήση ορυκτών καυσίμων.

Στο 6^ο κεφάλαιο, χρησιμοποιώντας τα δεδομένα των προηγούμενων κεφαλαίων καθώς και δεδομένα για τη ενεργειακή κατανάλωση στο σύνολο της χώρας, υπολογίζονται τα κόστη παραγωγής για τη απαιτούμενη αυτή ενέργεια τόσο για την περίοδο αναφοράς, όσο και για το μέλλον, προχωρώντας παράλληλα σε αξιολόγηση και σύγκριση των συμβατικών πηγών ενέργειας και των ΑΠΕ, ως προς την οικονομική και περιβαλλοντική τους βιωσιμότητα.

Τέλος, στο παράρτημα παρουσιάζονται οι αναλυτικοί υπολογισμοί του κόστους της απαιτούμενης καταναλισκόμενης ηλεκτρικής ενέργειας της Ελλάδας, για κάθε πηγή ξεχωριστά, καθώς και το ποσοστό τους, ως προς το ΑΕΠ.

2 Εισαγωγή στα μακροοικονομικά μεγέθη

2.1 Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν

2.1.1 Διάκριση Μικροοικονομικής και Μακροοικονομικής θεωρίας

Η θεωρία της ζήτησης και της προσφοράς εξετάζει τη συμπεριφορά του αντιπροσωπευτικού καταναλωτή και του αντιπροσωπευτικού παραγωγού με βάση ορισμένες υποθέσεις, ώστε να προσδιοριστεί η τιμή ενός αγαθού στις διάφορες μορφές αγοράς. Η συγκεκριμένη αυτή ανάλυση ανήκει **στη μικροοικονομική θεωρία**. Παράλληλα με τον όρο μικροοικονομική χρησιμοποιείται και ο όρος θεωρία των τιμών, γιατί σημείο αναφοράς είναι ο προσδιορισμός της τιμής ενός αγαθού. Το αντικείμενο μελέτης που ακολουθεί στα επόμενα κεφάλαια αναφέρεται στη **μακροοικονομική ανάλυση**. Η μακροοικονομία εξετάζει τα οικονομικά προβλήματα ως ένα σύνολο αλληλοεξαρτώμενων μεγεθών, χωρίς να δίνει έμφαση στη συμπεριφορά κάθε μονάδας χωριστά. Στην μακροοικονομική ανάλυση το επίκεντρο του ενδιαφέροντος είναι η συνολική παραγωγή μιας οικονομίας, το συνολικό εισόδημα, η συνολική κατανάλωση κ.τ.λ.. Παράλληλα με τον όρο μακροοικονομική ανάλυση χρησιμοποιείται συχνά ο όρος θεωρία του Εθνικού Εισοδήματος και της Απασχόλησης, γιατί κεντρικό σημείο της είναι ο προσδιορισμός του εθνικού εισοδήματος και της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού. Η διαφορά, επομένως, ως προς τη μέθοδο μεταξύ μικροοικονομικής και μακροοικονομικής ανάλυσης οφείλεται στο ότι η μακροοικονομία εξετάζει τη συμπεριφορά της συνολικής οικονομίας, ενώ η μικροοικονομία εξετάζει τη συμπεριφορά του οικονομούντος ατόμου.

Υπάρχουν πολλοί λόγοι που επιβάλλουν τη διάκριση της ανάλυσης της οικονομικής θεωρίας σε μικροοικονομικό και μακροοικονομικό επίπεδο. Ο σπουδαιότερος είναι το σφάλμα σύνθεσης. Το σφάλμα σύνθεσης συμβαίνει, όταν δεχόμαστε ότι εκείνο το

οποίο ισχύει για τα άτομα ισχύει αναγκαστικά και για το σύνολο της οικονομίας. Το σφάλμα σύνθεσης είναι σφάλμα λογικής. Παράδειγμα: Στη μικροοικονομική ανάλυση γίνεται δεκτό ότι, όταν μειωθεί ο εργατικός μισθός (που αποτελεί στοιχείο του κόστους παραγωγής), η ατομική επιχείρηση μπορεί να αυξήσει το κέρδος της, εφόσον η τιμή του παραγόμενου προϊόντος παραμένει σταθερή. Από μακροοικονομική άποψη το συμπέρασμα αυτό δεν είναι αναγκαία αποδεκτό, γιατί, αν μειωθούν οι μισθοί σε όλους τους κλάδους για όλη την οικονομία, θα μειωθεί η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών, με συνέπεια τη μείωση της συνολικής ζήτησης και στη συνέχεια των τιμών, άρα και των κερδών των επιχειρήσεων.

2.1.2 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Οι συντελεστές παραγωγής που βρίσκονται στη διάθεση μιας οικονομίας της επιτρέπουν να παράγει οικονομικά αγαθά. Η ποσότητα των διάφορων αγαθών που παράγονται σε μια δεδομένη χρονική περίοδο (συνήθως έτος) είναι ένα καλό οικονομικό μέτρο του βιοτικού επιπέδου μιας χώρας. Η ποικιλία όμως των προϊόντων που παράγονται, από τα πιο απλά όπως τρόφιμα και ρούχα κ.α. μέχρι τα πιο πολυσύνθετα, όπως συνθετικές ίνες, εξαρτήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών κ.α., δεν επιτρέπουν τη σύγκριση της παραγωγικής ικανότητας μιας οικονομίας από περίοδο σε περίοδο, αν προηγουμένως δεν εκφραστούν τα ανομοιογενή αγαθά σε μια κοινή μονάδα μέτρησης. Είναι φανερό ότι δεν μπορούμε να προσθέσουμε πορτοκάλια και ασπιρίνες ή ηλεκτρονικούς υπολογιστές και υφάσματα.

Η μετατροπή των αγαθών σε μετρήσιμες μονάδες γίνεται με την αποτίμηση της αξίας τους σε χρηματικές μονάδες. Αν πολλαπλασιάσουμε την ποσότητα ενός προϊόντος επί την τιμή του, έχουμε την συνολική αξία του σε χρηματικές μονάδες. Παράδειγμα: Σε μια οικονομία παράγονται τρία αγαθά, όπως φαίνονται στον πίνακα 2-1. Καθένα μετριέται σε διαφορετικές μονάδες, το Χ σε κιλά, το Ψ σε τεμάχια και το Ω σε τετραγωνικά μέτρα. Το κάθε αγαθό έχει μια τιμή ανά μονάδα. Η συνολική του αξία είναι το γινόμενο της τιμής του επί την ποσότητά του. Το άθροισμα της αξίας των επί μέρους αγαθών δίνει τη συνολική αξία για την οικονομία και ονομάζεται **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.**

Πίνακας 2-1.

Αγαθά	Ποσότητα	Τιμή σε χρημ. μονάδες	Αξία σε χρημ. μονάδες
Χ	1.000 κιλά	100 το κιλό	100.000
Ψ	100 τεμάχια	2.000 το τεμ.	200 000
Ω	1.000 τετ. μέτρα	50.000 το τετ. μέτρο	50.000.000
Σύνολο			50.300.000

Με άλλα λόγια το **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.)** είναι η **συνολική αξία σε χρηματικές μονάδες των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα σ' ένα συγκεκριμένο έτος**. Η χρησιμοποίηση του όρου "εγχώριο" έχει σημασία, γιατί η παραγωγή πρέπει να γίνεται μέσα στην επικράτεια μιας χώρας, ασχέτως αν ο παραγωγός μπορεί να είναι μόνιμος κάτοικος μιας άλλης χώρας. Για παράδειγμα: Αν ένα εργοστάσιο κατασκευής ψυγείων ανήκει σε Ιταλούς επιχειρηματίες, παράγει όμως στη χώρα μας, η παραγωγή του αποτελεί μέρος του εγχώριου προϊόντος της Ελλάδας. Από τον ορισμό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος προκύπτει η ανάγκη να εξηγηθούν: (i) Ο προσδιορισμός των αξιών των αγαθών του Α.Ε.Π., που προφανώς επηρεάζονται από τις μεταβολές των τιμών, (ii) Ο όρος "τελικά" αγαθά και υπηρεσίες και (iii) Ο όρος "εγχώριο" που αντιδιαστέλλεται από τον όρο "εθνικό".

2.1.3 Η Έννοια της Προστιθέμενης Αξίας

Μια άλλη διάκριση των αγαθών είναι σε τελικά και ενδιάμεσα. **Τελικά** είναι αυτά που αγοράζονται για τελική χρήση και όχι παραπέρα μετασχηματισμό. **Ενδιάμεσα** είναι αυτά που αγοράζονται για περαιτέρω επεξεργασία και όχι τελική χρήση. Το Α.Ε.Π. περιλαμβάνει μόνον την αξία των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών. Η επιμονή στη χρήση του όρου τελικά προϊόντα και υπηρεσίες γίνεται, για να αποφύγουμε να υπολογίζουμε δύο ή περισσότερες φορές την αξία ενός αγαθού, καθώς το μετράμε για τη συμμετοχή του στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.

Για παράδειγμα, αν θέλουμε να συμπεριλάβουμε την αξία ενός ηλεκτρονικού ψυγείου στο Α.Ε.Π., δε θα πρέπει να περιλάβουμε χωριστά την αξία του μοτέρ του και στη συνέχεια πάλι την αξία του ως τμήμα της τελικής αξίας του ψυγείου, γιατί θα έχουμε διπλό υπολογισμό. Τα συστατικά μέρη του ψυγείου, μεταξύ αυτών και το μοτέρ, που πωλούνται στις βιομηχανίες ψυγείων είναι ενδιάμεσα αγαθά και δεν περιλαμβάνονται χωριστά στο Α.Ε.Π., αλλά συνολικά στην τελική αξία των ψυγείων. Με τον ίδιο τρόπο το αλεύρι που γίνεται ψωμί είναι ενδιάμεσο προϊόν και μετράμε μόνον την αξία του ψωμιού ως τμήμα του Α.Ε.Π. ενώ δεν υπολογίζουμε την αξία του αλευριού που πωλήθηκε στον φούρναρη. Τι γίνεται όμως με το αλεύρι που πουλιέται για χρήση σ' ένα νοικοκυριό;

Αυτό υπολογίζεται ως τελικό προϊόν και συμμετέχει στο Α.Ε.Π., γιατί η πώληση έγινε για τελική χρήση.

Ένας άλλος τρόπος αποφυγής λαθών κατά τον υπολογισμό του Α.Ε.Π. είναι η χρήση της μεθόδου της **Προστιθέμενης Αξίας**. Συνήθως κάθε προϊόν δέχεται επεξεργασία σε διάφορα στάδια παραγωγής, πριν λάβει μορφή τελικού προϊόντος και διατεθεί στην αγορά. Για παράδειγμα, ένα έπιπλο που πωλείται στο εμπόριο, διέρχεται από τέσσερα στάδια επεξεργασίας. Όπως βλέπουμε στον πίνακα 2-2 που ακολουθεί. Λαμβάνουμε λοιπόν την αξία κάθε σταδίου παραγωγής, η οποία προστίθεται στο προϊόν και το άθροισμα των προστιθέμενων αξιών κάθε σταδίου αποτελεί και την τελική αξία του προϊόντος.

Πίνακας 2-2 Υπολογισμός Προστιθέμενης Αξίας

Στάδια Παραγωγής	Αξία πώλησης (ευρώ)	Προστιθέμενη Αξία
Πρώτο στάδιο (κορμοί δένδρων)	50	50
Δεύτερο στάδιο (επεξεργασία ξύλου)	80	30
Τρίτο στάδιο (έπιπλο)	120	40
Τέταρτο στάδιο (εμπόριο)	200	80
Προστιθέμενη αξία		200

Η παραγωγή του πρώτου σταδίου με αξία πώλησης 50 ευρώ αγοράζεται από την επιχείρηση του δεύτερου σταδίου, που επεξεργάζεται τους κορμούς. Η αξία πώλησης του ξύλου στο δεύτερο στάδιο είναι 80 ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια του δεύτερου σταδίου δαπανήθηκαν $80 - 50 = 30$ ευρώ. Με τον ίδιο τρόπο φτάνουμε έως το τέταρτο στάδιο παραγωγής. Η τελευταία στήλη στον πίνακα δίνει την προστιθέμενη αξία κάθε σταδίου παραγωγής. Το άθροισμα των προστιθέμενων αξιών όλων των σταδίων παραγωγής είναι ίσο με την αξία του τελικού προϊόντος που πληρώνει ο καταναλωτής, δηλαδή 200 ευρώ. Φυσικά στο Α.Ε.Π. θα πρέπει να περιλαμβάνεται μόνον η αξία του τελικού προϊόντος ή η προστιθέμενη αξία κάθε σταδίου, αλλά ποτέ η συνολική αξία όλων των σταδίων. Αν στο Α.Ε.Π. συμπεριλαμβάνονταν και η αξία των ενδιάμεσων σταδίων, θα είχαμε πολλαπλούς υπολογισμούς στον προσδιορισμό του. Η αξία του πρώτου σταδίου στο παράδειγμα θα υπολογιζόταν τέσσερις φορές, του δεύτερου τρεις και του τρίτου δύο. Για την οικονομία το άθροισμα της προστιθέμενης αξίας όλης της παραγωγής πρέπει ως σύνολο να είναι ίσο με την αξία αγοράς όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών. Το Α.Ε.Π., επομένως, είναι η συνολική προστιθέμενη αξία της παραγωγής όλων των οικονομικών - παραγωγικών μονάδων της οικονομίας.

2.1.4 Η επίδραση της μεταβολής των τιμών στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Σύμφωνα με τον ορισμό του Α.Ε.Π., χρησιμοποιώντας τις χρηματικές αξίες λύνουμε το πρόβλημα της μέτρησης ανομοιογενών προϊόντων και υπηρεσιών της παραγωγής μιας οικονομίας. Δημιουργείται, όμως, ένα άλλο πρόβλημα εξαιτίας της μεταβολής των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών. Το Α.Ε.Π. μπορεί να μεταβληθεί, είτε με μεταβολή ποσοτήτων, είτε με μεταβολή τιμών. Το Α.Ε.Π. που υπολογίζεται με αυτόν τον τρόπο δεν είναι καλό μέτρο εκτίμησης της πορείας μιας οικονομίας. Αν για παράδειγμα, όλες οι τιμές διπλασιαστούν χωρίς καμιά μεταβολή στις παραγόμενες ποσότητες, το Α.Ε.Π. θα διπλασιαστεί. Αλλά θα ήταν λάθος, αν πούμε ότι η ικανότητα της οικονομίας για ικανοποίηση των αναγκών σε αγαθά και υπηρεσίες διπλασιάστηκε, αφού οι παραγόμενες ποσότητες παρέμειναν αμετάβλητες. Είμαστε, επομένως, υποχρεωμένοι να προσαρμόσουμε τις μετρήσεις, ώστε να απαλλαγούμε

από την επίδραση της μεταβολής των τιμών.

Έστω ότι μια οικονομία παράγει ένα μόνο αγαθό. Στον πίνακα 2-3 δίνονται τα υποθετικά στοιχεία για την τιμή και την ποσότητα του αγαθού για τρία έτη.

Πίνακας 2-3. Υπολογισμός ΑΕΠ σε σταθερές τιμές

Έτος	Ποσότητα	Τιμή	Α.Ε.Π. οι τρέχουσες τιμές	Δείκτης Τιμών με βάση το πρώτο έτος	Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές πρώτου έτους
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1	10	10	100	$10/10 = 1$	100
2	1	15	225	$15/10 = 1,5$	150
3	8	20	160	$20/10 = 2$	80

Στην τέταρτη στήλη δίνεται το Α.Ε.Π. για κάθε έτος ως η χρηματική αξία της παραγωγής, δηλαδή το γινόμενο της ποσότητας (στήλη 2) επί την αντίστοιχη τιμή (στήλη 3). Το Α.Ε.Π. της στήλης (4) προέρχεται από τις τιμές κάθε τρέχοντος έτους, **γι' αυτό και το Α.Ε.Π. είναι σε τρέχουσες τιμές** (Ονομαστικό Α.Ε.Π.). Αυτή η μέτρηση δεν είναι κατάλληλη για συγκρίσεις. Για παράδειγμα βλέπουμε ότι το Α.Ε.Π. στο τρίτο έτος δείχνει αύξηση, επειδή αυξήθηκε η τιμή σε σχέση με το πρώτο έτος, ενώ στην πραγματικότητα η παραγωγή μειώθηκε. Για να αποφύγουμε την επίδραση των τιμών στη μέτρηση του Α.Ε.Π. χρησιμοποιούμε ένα **δείκτη τιμών ή αποπληθωριστή τιμών** που εκφράζει την τιμή σε μια χρονική περίοδο ως προς την τιμή σε μια άλλη χρονική περίοδο, η οποία επιλέγεται τυχαία ως βάση σύγκρισης. Στο παράδειγμά μας, διαιρούμε την τιμή κάθε έτους με την τιμή του πρώτου (βάση σύγκρισης) έτους και τα αποτελέσματα δίνονται στην στήλη (5) του πίνακα. Για το έτος βάσης ο δείκτης τιμών θα είναι πάντα 1 ή 100, αν ο δείκτης τιμών εκφράζεται ως ποσοστό επί τοις εκατό. Αν διαιρέσουμε το Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές κάθε έτους με τον αντίστοιχο δείκτη

τιμών, το αποτέλεσμα θα είναι το Α.Ε.Π. **σε σταθερές τιμές**, όπως δίνεται στη στήλη (6). Το Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές μετράει την αξία της συνολικής παραγωγής σε τιμές του έτους βάσης. Το Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές του έτους βάσης λέγεται **πραγματικό** και μετρά τις πραγματικές μεταβολές του προϊόντος οστό έτος σε έτος. Το πραγματικό Α.Ε.Π. διαφέρει από έτος σε έτος μόνον, αν κυμαίνονται οι παραγόμενες ποσότητες και είναι καλύτερο μέτρο σύγκριση της ευημερίας μιας οικονομίας απ' ό, τι το ονομαστικό Α.Ε.Π..

Στην πραγματικότητα σε μια οικονομία παράγονται χιλιάδες προϊόντα και υπηρεσίες. Στη χώρα μας υπεύθυνη για τη συλλογή πληροφοριών σε σχέση με την εξέλιξη των τιμών και της παραγωγής είναι η **Υπηρεσία Εθνικών Λογαριασμών** του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας. Για τον υπολογισμό του Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές χρησιμοποιείται ένας **δείκτης τιμών που εκφράζει τις μεταβολές στο γενικό επίπεδο τιμών σε σχέση με το επίπεδο τιμών του έτους βάσης (t)** και εκφράζεται ως ποσοστό επί τοις εκατό. Για να βρούμε λοιπόν το Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές, διαιρούμε το Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές με τον αντίστοιχο δείκτη τιμών και πολλαπλασιάζουμε επί εκατό.

$$\text{Α.Ε.Π. έτους}_t \text{ σε σταθερές τιμές} = \frac{\text{Α.Ε.Π. έτους}_t \text{ σε τρέχουσες τιμές}}{\text{Δείκτης τιμών έτους}_t} \cdot 100$$

Συνοψίζοντας, το ονομαστικό Α.Ε.Π. μετρά τη χρηματική αξία της παραγωγής μιας οικονομίας σε τρέχουσες τιμές. Το πραγματικό Α.Ε.Π. μετρά το μέγεθος της παραγωγής σε σταθερές τιμές (κάποιου τυχαία επιλεγμένου έτους βάσης). Το πραγματικό Α.Ε.Π. αυξάνεται μόνον, όταν η ποσότητα παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών έχει αυξηθεί, σε αντίθεση με το ονομαστικό Α.Ε.Π., που αυξάνεται είτε επειδή έχει αυξηθεί η παραγωγή είτε επειδή έχουν αυξηθεί οι τιμές ή έχουν αυξηθεί και τα δύο. Ο Δείκτης τιμών ή αποπληθωριστής τιμών του Α.Ε.Π. μετρά την τιμή του παραγόμενου προϊόντος σε σχέση με την τιμή του στο έτος βάσης

2.1.5 Η Μέτρηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος

Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν είναι ένας πολύ καλός δείκτης μέτρησης της

παραγωγής μιας οικονομίας. Σύμφωνα με τον ορισμό του Α.Ε.Π., περιλαμβάνει την αξία πώλησης των τελικών αγαθών ή την προστιθέμενη αξία τους σε όλα τα στάδια παραγωγής. Η αξία της πώλησης εμφανίζεται με τη μορφή της δαπάνης που γίνεται από τους φορείς μιας οικονομίας (νοικοκυριά, επιχειρήσεις, κράτος) για την απόκτηση των προϊόντων και υπηρεσιών που έχουν παραχθεί. Η παραγωγή όμως των προϊόντων και υπηρεσιών γίνεται από τους συντελεστές παραγωγής, οι οποίοι αμείβονται για τη συμμετοχή (συμβολή) τους στην παραγωγή με εισόδημα. Επομένως, έχουμε δύο όψεις όσον αφορά τη μέτρηση του Α.Ε.Π.. Η μια είναι η πλευρά της δαπάνης, που προκύπτει ως το άθροισμα όλων των δαπανών για την απόκτηση της παραγωγής σ' ένα έτος και η άλλη είναι η πλευρά του εισοδήματος, που προκύπτει ως το άθροισμα των εισοδημάτων που δημιουργούνται από την παραγωγή σε ένα έτος. Η ισότητα αυτή της συνολικής δαπάνης και του συνολικού εισοδήματος μιας οικονομίας που μας δίνει ως αποτέλεσμα το Α.Ε.Π. υφίσταται, επειδή κάθε συναλλαγή έχει δύο πλευρές, την αγορά και την πώληση. Η δαπάνη των αγοραστών για προϊόντα και υπηρεσίες είναι ταυτόχρονα εισόδημα για τους πωλητές και παραγωγούς των προϊόντων και υπηρεσιών. Ο υπολογισμός του Α.Ε.Π. μιας οικονομίας είτε ως δαπάνη είτε ως εισόδημα είναι πολύπλοκος και γίνεται από ειδικές υπηρεσίες σε κάθε χώρα. Στην Ελλάδα η μέτρηση του Α.Ε.Π. γίνεται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, την Υπηρεσία των Εθνικών Λογαριασμών του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και ειδικές υπηρεσίες της Τράπεζας της Ελλάδος.

2.1.5.1 Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ως Δαπάνη

Οι **δαπάνες** για την αγορά του προϊόντος μπορούν να διακριθούν σε **ιδιωτική κατανάλωση, ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση και κρατική δαπάνη.**

(i) **Η ιδιωτική κατανάλωση** αποτελείται από δαπάνες των νοικοκυριών (καταναλωτών) για αγορά καταναλωτικών αγαθών διαρκών ή μη διαρκών, όπως για τρόφιμα, ψυγεία, υπηρεσίες γιατρών, δικηγόρων κτλ.

(ii) **Η ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση** περιλαμβάνει τρεις υποκατηγορίες :

α) Δαπάνες των επιχειρήσεων για κεφαλαιουχικό εξοπλισμό π.χ. κτίρια, μηχανήματα. Ο όρος επένδυση, όπως χρησιμοποιείται στην οικονομική επιστήμη, σημαίνει

δημιουργία νέων κεφαλαιουχικών αγαθών. Περιλαμβάνει τόσο την προσθήκη νέων, όσο και την αντικατάσταση αυτών που έχουν φθαρεί λόγω της συμμετοχής τους στην παραγωγική διαδικασία και τα οποία πρέπει να αντικατασταθούν, ώστε να διατηρήσει η οικονομία την παραγωγική της ικανότητα. Το μέρος του κεφαλαίου που καταστρέφεται (αναλώνεται) λέγεται απόσβεση του κεφαλαίου. Ο **όρος ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση περιλαμβάνει τόσο την απόσβεση όσο και το υπόλοιπο μέρος της επένδυσης, που αποτελεί κατ' ουσίαν αύξηση του κεφαλαίου της οικονομίας.** Αν από την ακαθάριστη επένδυση αφαιρεθεί η απόσβεση, το υπόλοιπο που απομένει είναι η καθαρή επένδυση. (**Καθαρή Επένδυση = Ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση - Αποσβέσεις**). Η καθαρή επένδυση είναι δυνατόν να είναι αρνητική, όταν οι αποσβέσεις είναι μεγαλύτερες από την ακαθάριστη επένδυση.

Η οικονομική έννοια του όρου επένδυση δε συμπίπτει οπωσδήποτε με την καθημερινή χρήση του όρου. Αυτό που είναι επένδυση για ένα άτομο ή μια επιχείρηση δεν είναι αναγκαστικά επένδυση για την οικονομία ως σύνολο. Για παράδειγμα, η αγορά από μια επιχείρηση κτιρίων και μηχανημάτων άλλης επιχείρησης είναι επένδυση για την επιχείρηση που αγοράζει, αλλά για την οικονομία είναι μια απλή μεταβίβαση κυριότητας κεφαλαιουχικών αγαθών.

β) Δαπάνες των νοικοκυριών για απόκτηση νέων σπιτιών. Τα σπίτια είναι τα μόνα διαρκή αγαθά που βρίσκονται στην κατοχή νοικοκυριών και θεωρούνται κεφάλαιο για την οικονομία.

γ) Μεταβολές στα αποθέματα. Αποθέματα υπάρχουν στις επιχειρήσεις, αν μια ορισμένη ποσότητα του προϊόντος που παράγουν σε μια συγκεκριμένη περίοδο δε διατίθεται στην αγορά την ίδια περίοδο, αλλά είναι στη διάθεση της επιχείρησης για μελλοντική χρήση. Τα αρχικά αυτά αποθέματα μπορεί στο τέλος του έτους να έχουν αυξηθεί. Αν έχουν αυξηθεί, προστίθενται στο Α.Ε.Π., γιατί αποτελούν παραγωγή της τρέχουσας περιόδου, ενώ, αν έχουν μειωθεί, αφαιρούνται, γιατί αποτελούν παραγωγή προηγούμενων περιόδων. **Μεταβολή στα Αποθέματα = Τελικά Αποθέματα - Αρχικά Αποθέματα.**

(iii) Κρατική ή Δημόσια Δαπάνη

Στην κρατική δαπάνη περιλαμβάνονται δαπάνες επενδυτικές και καταναλωτικές. Επενδύσεις του δημοσίου γίνονται σε έργα υποδομής (κατασκευή δρόμων, λιμανιών κ.τ.λ.) ή και σε επιχειρηματική δραστηριότητα. Το υπόλοιπο των δαπανών έχει καταναλωτικό χαρακτήρα, όπως μισθοί δημοσίων υπαλλήλων, προμήθεια υλικού, τροφοδοσία ενόπλων δυνάμεων κ.τ.λ. Δεν περιλαμβάνονται στις δημόσιες δαπάνες για τον υπολογισμό του Α.Ε.Π. οι μεταβιβαστικές πληρωμές σε άτομα, όπως οι συντάξεις, τα διάφορα επιδόματα ανεργίας, υποτροφίες κ.τ.λ., επειδή οι πληρωμές αυτές είναι στην πραγματικότητα απλή ανακατανομή του υπάρχοντος εισοδήματος και δεν παρέχονται ως αντάλλαγμα για την παραγωγή αγαθών.

Εξαγωγές μείον Εισαγωγές

Οι τρεις προηγούμενες κατηγορίες δαπανών δίνουν το Α.Ε.Π. μιας οικονομίας, εφόσον αυτή δεν έχει συναλλαγές με άλλες χώρες. Στη σημερινή πραγματικότητα όλες οι οικονομίες είναι ανοιχτές, έχουν δηλαδή εισαγωγές και εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών, οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για τον υπολογισμό του Α.Ε.Π.. Οι **εξαγωγές** προϊόντων και υπηρεσιών σε άλλες χώρες συνιστούν παραγωγή της οικονομίας και η αξία τους πρέπει να προστίθεται στο Α.Ε.Π.. Οι εισαγωγές, αντίθετα, δεν πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στον υπολογισμό του Α.Ε.Π., γιατί είναι παραγωγή άλλων χωρών. Για τον υπολογισμό επομένως του Α.Ε.Π. έχει σημασία η διαφορά: Αξία εξαγωγών - Αξία των Εισαγωγών. Συνοπτικά λοιπόν από την πλευρά της δαπάνης το Α.Ε.Π. μπορεί να υπολογιστεί ως το

άθροισμα των παραπάνω δαπανών, δηλαδή **Α.Ε.Π. = Ιδιωτική Κατανάλωση(C) + Ακαθάριστη ιδιωτική επένδυση (I) + Κρατική ή Δημόσια Δαπάνη (G) + Εξαγωγές (X)– Εισαγωγές (M).**

$$\text{ΑΕΠ} = \text{C} + \text{I} + \text{G} + (\text{X} - \text{M})$$

2.1.5.2 Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ως Εισόδημα

Τα εισοδήματα τα οποία δημιουργούνται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο από την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών μπορούν να ταξινομηθούν σε τέσσερις γενικές κατηγορίες, δηλαδή σε μισθούς, προσόδους περιουσίας, τόκους και κέρδη.

- (i) **Μισθοί.** Περιλαμβάνουν κάθε αμοιβή του συντελεστή "εργασία" για τη συμβολή του στην παραγωγική διαδικασία, όπως μισθός, ημερομίσθιο κ.τ.λ.
- (ii) **Πρόσοδοι περιουσίας.** Περιλαμβάνουν το σύνολο των εισοδημάτων που εισπράττεται από ενοίκια εδαφικών εκτάσεων, κτιρίων κ.τ.λ..
- (iii) **Τόκοι.** Περιλαμβάνουν το εισόδημα που εισπράττουν ιδιώτες από δανεισμό χρηματικών κεφαλαίων, όπως τόκος τραπεζικών καταθέσεων, κρατικών ομολόγων κ.τ.λ.
- (iv) **Κέρδη.** Περιλαμβάνουν τα κέρδη κάθε είδους επιχείρησης, ανεξάρτητα από τη νομική της μορφή. Ιδιαίτερα για τα κέρδη των ανώνυμων εταιρειών πρέπει να σημειωθεί ότι περιλαμβάνονται τόσο τα διανεμόμενα στους μετόχους κέρδη όσο και τα αδιανεμήτα, τα οποία παραμένουν στην επιχείρηση, όπως ορίζει ο νόμος.

Πολλές φορές ο διαχωρισμός του εισοδήματος σε κατηγορίες παρουσιάζει δυσκολίες. Είναι δύσκολο να υπολογιστεί, για παράδειγμα, η αμοιβή ενός επιχειρηματία και να συμπεριληφθεί στους μισθούς αντί για τα κέρδη. Το ίδιο ισχύει και για τις αμοιβές των γεωργών.

Λογικά οι πιο πάνω κατηγορίες του εισοδήματος ως άθροισμα πρέπει να είναι ίσες με το άθροισμα της δαπάνης. Για να υπάρχει αυτή η ισότητα, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κάποια δεδομένα και να γίνουν κάποιες συμπληρωματικές ενέργειες. **Πρώτον:** Οι αποσβέσεις, οι οποίες, ενώ είναι κόστος παραγωγής των προϊόντων, ως χρηματικές αξίες παραμένουν στις επιχειρήσεις και δεν εμφανίζονται πουθενά ως εισόδημα. Γι' αυτό πρέπει να προστεθούν στο εισόδημα. **Δεύτερον:** Στην τιμή πώλησης των προϊόντων και υπηρεσιών, όταν το ΑΕΠ υπολογίζεται ως δαπάνη, περιλαμβάνονται έμμεσοι φόροι που δεν εμφανίζονται πουθενά ως εισόδημα. Γι' αυτό πρέπει να προστεθούν στο εισόδημα. **Τρίτον:** Στα εισοδήματα των ιδιωτών και των επιχειρήσεων περιλαμβάνονται κρατικές επιδοτήσεις, οι οποίες δεν εμφανίζονται στις κρατικές δαπάνες. Γι' αυτό και πρέπει να αφαιρούνται από την πλευρά του εισοδήματος. **Τέτατον:** Οι τόκοι που πληρώνει το κράτος για χρήματα που δανείζεται από τους ιδιώτες, δηλαδή οι τόκοι του δημόσιου χρέους, ενώ περιλαμβάνονται στα εισοδήματα, δεν εμφανίζονται στις κρατικές δαπάνες. Γι' αυτό και πρέπει να αφαιρούνται από την πλευρά του εισοδήματος. **Πέμπτον:** Σε μια ανοιχτή οικονομία υπάρχει και εισροή εισοδημάτων από το εξωτερικό, που δεν είναι

αποτέλεσμα της εγχώριας παραγωγής, καθώς και εκροή εισοδημάτων προς το εξωτερικό που είναι αποτέλεσμα της εγχώριας παραγωγής. Η **διαφορά** μεταξύ αυτής της εισροής και της εκροής των εισοδημάτων είναι το "καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό". Επειδή η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία έχει συμπεριλάβει στις διάφορες κατηγορίες εισοδήματος και το "καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό", στις διάφορες κατηγορίες εισοδήματος και το "καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό", το μέγεθος αυτό πρέπει να αφαιρείται. Επομένως, για να είναι ίσο το άθροισμα του Α.Ε.Π. από την πλευρά της δαπάνης και από την πλευρά του εισοδήματος, η πλευρά του εισοδήματος είναι:

Α.Ε.Π. = Μισθοί + Πρόσοδοι περιουσίας + Τόκοι + Κέρδη + Αποσβέσεις + Έμμεσοι φόροι • Κρατικές Επιδοτήσεις • Τόκοι Δημοσίου Χρέους - Καθαρό Εισόδημα από το εξωτερικό.

2.1.6 Το Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς και σε τιμές συντελεστών

Στις τιμές πώλησης των προϊόντων και υπηρεσιών περιλαμβάνονται φόροι που επιβαρύνουν την κατανάλωση. Οι φόροι αυτοί ονομάζονται έμμεσοι φόροι. Επομένως, εκτός από το κόστος π παραγωγής και το κέρδος, οι τιμές που αγοράζονται τα προϊόντα και οι υπηρεσίες περιλαμβάνουν και τους έμμεσους φόρους. Όταν υπολογίζουμε το Α.Ε.Π. σύμφωνα με αυτή τη λογική, το υπολογίζουμε από την πλευρά της δαπάνης και λέμε ότι εκφράζεται σε τιμές αγοράς.

Το Α.Ε.Π. μπορεί όμως να εκφραστεί και σε τιμές συντελεστών παραγωγής ή τιμές κόστους. Αυτό συμβαίνει, όταν στον υπολογισμό περιλαμβάνεται μόνο το κόστος παραγωγής, το κέρδος και οι πιθανές επιδοτήσεις που χορηγούνται από το κράτος για κάποια από τα προϊόντα. Οι επιδοτήσεις αφορούν ενισχύσεις που δίνονται σε παραγωγούς η εξαγωγείς προϊόντων και δεν περιλαμβάνονται στις αγοραίες τιμές, γιατί εισπράττονται ξεχωριστά από τις επιχειρήσεις. Επομένως το Α.Ε.Π., που, από την πλευρά της δαπάνης υπολογίζεται σε τιμές αγοράς, μετατρέπεται σε τιμές συντελεστών παραγωγής ή κόστους, ως εξής:

Α.Ε.Π. σε τιμές συντελεστών παραγωγής (ή κόστους) = Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς - Έμμεσοι φόροι + Κρατικές Επιδοτήσεις.

Η διαφορά ανάμεσα στους έμμεσους φόρους και τις επιδοτήσεις ονομάζεται **καθαροί**

έμμεσοι φόροι. Δηλαδή, Καθαροί έμμεσοι φόροι = Έμμεσοι φόροι - Επιδοτήσεις, οπότε Α.Ε.Π. σε τιμές συντελεστών παραγωγής (ή κόστους) = Α.Ε.Π. σε τιμές αγοράς - Καθαροί Έμμεσοι Φόροι.

2.1.7 Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

Σύμφωνα με τον ορισμό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, είτε το υπολογίζουμε από την πλευρά της δαπάνης είτε από την πλευρά του εισοδήματος, σημασία έχει η παραγωγή που γίνεται εντός της επικράτειας. Όμως, σε μια ανοιχτή οικονομία, όπως είναι και η χώρα μας, υπάρχει εισροή εισοδημάτων που προέρχονται από το εξωτερικό και εκροή εισοδημάτων που κατευθύνονται στο εξωτερικό. Τα εισοδήματα που προέρχονται από το εξωτερικό δεν είναι αποτέλεσμα εγχώριας παραγωγής, ενώ αντίθετα τα εισοδήματα που κατευθύνονται στο εξωτερικό είναι εγχώριας παραγωγής. Για παράδειγμα, Έλληνες επιχειρηματίες που ζουν στο εξωτερικό ή μετανάστες στέλνουν εμβάσματα στην Ελλάδα (εισροή εισοδημάτων από το εξωτερικό). Αντίθετα, αλλοδαποί επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα ή αλλοδαποί μετανάστες στέλνουν εισοδήματα στο εξωτερικό (εκροή εισοδημάτων στο εξωτερικό). Η διαφορά της εισροής εισοδημάτων από το εξωτερικό και της εκροής εισοδημάτων προς το εξωτερικό, όπως ήδη αναφέραμε, λέγεται **καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό**, το οποίο ως αποτέλεσμα μπορεί να είναι είτε θετικό είτε αρνητικό. Αν λοιπόν στο Α.Ε.Π. προστεθεί το Καθαρό Εισόδημα από το Εξωτερικό, προκύπτει το **Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Α.ΕΘ.Π.)**.

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν = Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν + Καθαρό Εισόδημα από το Εξωτερικό.

Συνοπτικά λοιπόν, **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν** είναι το συνολικό εισόδημα που δημιουργείται μέσα στην επικράτεια (χώρα). Περιλαμβάνει το εισόδημα που δημιουργούν οι μόνιμοι κάτοικοι και οι αλλοδαποί που ζουν μέσα σε μια χώρα, αλλά όχι και το εισόδημα που δημιουργούν και αποστέλλουν στη χώρα οι πολίτες της που ζουν στο εξωτερικό.

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν είναι το εισόδημα που αποκτούν όλοι όσοι ζουν μέσα στη χώρα, (επικράτεια) καθώς και το μέρος του εισοδήματος που οι πολίτες της

αποκτούν στο εξωτερικό και αποστέλλουν στη χώρα.. Δεν περιλαμβάνεται όμως το τμήμα του εισοδήματος που δημιουργείται μέσα στη χώρα από τους αλλοδαπούς και αποστέλλεται στο εξωτερικό.

2.1.8 Καθαρό Εθνικό Προϊόν - Εθνικό εισόδημα - Διαθέσιμο Εισόδημα

Οι Εθνικοί Λογαριασμοί περιέχουν και άλλα μεγέθη που διαφέρουν από το Ακαθάριστο Εγχώριο και Εθνικό Προϊόν, αλλά προκύπτουν από αυτά. Αν από το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν αφαιρέσουμε τις αποσβέσεις, **προκύπτει το Καθαρό Εθνικό Προϊόν (Κ.ΕΘ.Π.)**. Οι αποσβέσεις είναι το μέρος του κεφαλαίου που αναλώνεται (φθείρεται) για την παραγωγή των αγαθών και υπηρεσιών μιας συγκεκριμένης περιόδου. Για να διατηρήσει λοιπόν μια οικονομία την παραγωγική της ικανότητα στο ίδιο επίπεδο, πρέπει το κεφάλαιο (κτίρια, μηχανήματα κ.τ.λ.) που αναλώθηκε να αντικατασταθεί με νέο στην καινούργια περίοδο παραγωγής. Το προϊόν που απομένει μετά την αφαίρεση των αποσβέσεων αποτελεί το Καθαρό Εθνικό Προϊόν, το οποίο μπορεί να καταναλωθεί, χωρίς να επηρεάσει την ικανότητα της οικονομίας για μελλοντική παραγωγή. **Αν από το Καθαρό Εθνικό Προϊόν αφαιρεθούν οι Καθαροί Έμμεσοι Φόροι (έμμεσοι φόροι - επιδοτήσεις), προκύπτει το Εθνικό Εισόδημα.** Η διάκριση μεταξύ Εθνικού Εισοδήματος και Καθαρού Εθνικού Προϊόντος βασίζεται στην υπόθεση ότι το Κράτος δεν αποτελεί συντελεστή παραγωγής και η επιβολή της έμμεσης φορολογίας δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ως εισόδημα για την συμβολή του στην παραγωγική διαδικασία. Από οικονομική άποψη το Εθνικό Εισόδημα είναι το μέγεθος που δείχνει πόσο εισόδημα έχουν δημιουργήσει τα μέλη μιας οικονομίας, αλλά όχι και πόσο έχουν στη διάθεσή τους, δηλαδή πόσο εισόδημα μπορούν να καταναλώσουν ή να αποταμιεύσουν. Το εισόδημα αυτό είναι το **Διαθέσιμο Εισόδημα**, το οποίο προκύπτει από το Εθνικό Εισόδημα, αν απ' αυτό αφαιρέσουμε τους άμεσους φόρους, τα αδιανέμητα κέρδη και προσθέσουμε τις μεταβιβαστικές πληρωμές και τους τόκους του δημοσίου χρέους. Δηλαδή,

Διαθέσιμο Εισόδημα = Εθνικό Εισόδημα + Μεταβιβαστικές Πληρωμές + Τόκοι

του Δημοσίου Χρέους - Αδιανέμητα Κέρδη - Άμεσοι Φόροι

Οι **άμεσοι φόροι** είναι οι φόροι που επιβάλλονται στο εισόδημα και την περιουσία. **Αδιανέμητα κέρδη** είναι το μέρος των κερδών των ανώνυμων εταιρειών που δε διανέμεται ως μέρισμα στους μετόχους, αλλά παραμένει στην επιχείρηση είτε λόγω της νομοθεσίας είτε λόγω της πολιτικής της επιχείρησης. **Μεταβιβαστικές πληρωμές** είναι οι συντάξεις, τα διάφορα επιδόματα, οι υποτροφίες, οι οποίες όμως δεν αποτελούν αμοιβή για συμμετοχή στην τρέχουσα παραγωγή. Οι **τόκοι του δημοσίου χρέους** είναι οι τόκοι που πληρώνει το Κράτος σε όσους το δανείζουν (ομόλογα, έντοκα γραμμάτια του δημοσίου κ.τ.λ.).

Από το διαθέσιμο εισόδημα, αν αφαιρέσουμε την κατανάλωση, προκύπτει η **αποταμίευση**.

Άρα, **Αποταμίευση = Διαθέσιμο Εισόδημα - Κατανάλωση**.

Στον παρακάτω πίνακα 2-4 συνοψίζονται οι βασικές έννοιες που αναλύθηκαν παραπάνω.

Πίνακας 2-4 Η σχέση ανάμεσα στις βασικές έννοιες του Εισοδήματος

1. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε τιμές αγοράς + Καθαρό Εισόδημα από το Εξωτερικό = Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν σε τιμές αγοράς
2. Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν - Αποσβέσεις = Καθαρό Εθνικό Προϊόν
3. Καθαρό Εθνικό Προϊόν • Έμμεσοι Φόροι + Επιδοτήσεις = Εθνικό Εισόδημα
4. Εθνικό εισόδημα + Μεταβιβαστικές Πληρωμές + Τόκοι Δημοσίου Χρέους -Αδιανέμητα Κέρδη • Άμεσοι Φόροι = Διαθέσιμο Εισόδημα
5. Διαθέσιμο Εισόδημα - Κατανάλωση = Αποταμίευση

2.1.9 Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π.

Το πραγματικό ακαθάριστο εγχώριο προϊόν είναι ο σημαντικότερος δείκτης με τον οποίο μετράται η οικονομική ευημερία μιας οικονομίας. Δεν είναι ιδεώδης, όπως θα εξηγήσουμε στην επόμενη παράγραφο, αλλά είναι ο καλύτερος που υπάρχει. Αν διαιρέσουμε το πραγματικό Α.Ε.Π. ενός έτους με τον πληθυσμό της χώρας του ίδιου έτους, προκύπτει το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π., που μετρά το εισόδημα ενός ατόμου (κατά μέσο όρο) στην οικονομία.

$$\text{Κατά Κεφαλήν Πραγματικό Α.Ε.Π.} = \frac{\text{Πραγματικό Α.Ε.Π.}}{\text{Πληθυσμός}}$$

Το πραγματικό κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. δίνει το προϊόν που θα αντιστοιχούσε σε κάθε κάτοικο μιας οικονομίας, αν η διανομή του ήταν ίση. Όπως γίνεται αντιληπτό, όσο μικρότερη είναι η ανισοκατανομή τόσο πιο αξιόπιστο μέτρο γίνεται το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π., και το αντίθετο. Το θετικό και συγχρόνως σημαντικό στοιχείο είναι ότι το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. λαμβάνει υπόψη τη μεταβολή του πληθυσμού, γι' αυτό και χρησιμοποιείται για να μετρά τις επιδόσεις των οικονομιών διαχρονικά, αλλά και μεταξύ των χωρών για διεθνείς συγκρίσεις.

2.1.10 Το Α.Ε.Π. ως δείκτης οικονομικής ευημερίας και οι αδυναμίες του

Το Α.Ε.Π. είναι ένα μέγεθος που μας πληροφορεί για την οικονομική ευημερία μιας χώρας. Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. μετρά το βιοτικό επίπεδο της χώρας. Όμως, παρά τη σπουδαιότητα και χρησιμότητά του το Α.Ε.Π. παρουσιάζει ατέλειες και αδυναμίες, οι οποίες οφείλονται σε πολλές αιτίες. Οι σπουδαιότερες είναι:

- α) **Το Α.Ε.Π. δεν περιλαμβάνει την αξία της παραγωγής που αφορά στην ιδιοκατανάλωση, γιατί αυτή δε γίνεται αντικείμενο αγοραπωλησίας.** Για παράδειγμα, το φαγητό που μαγειρεύει μια νοικοκυρά στο σπίτι δε διαφέρει καθόλου από το φαγητό ενός εστιατορίου. Και όμως, η προστιθέμενη αξία, με το μαγείρεμα που γίνεται στο σπίτι, δεν υπολογίζεται στο Α.Ε.Π.

- β) **Το Α.Ε.Π. είναι ποσοτικός και όχι ποιοτικός δείκτης.** Η βελτίωση της ποιότητας, όταν δεν εκφράζεται στην τιμή, δεν καταγράφεται στο Α.Ε.Π.. Η ποιότητα, όμως, είναι εξίσου σημαντικός παράγοντας με την ποσότητα. Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί ότι η ποιότητα ζωής, που προέρχεται, για παράδειγμα, από την καθαρή ατμόσφαιρα, είναι ουσιώδης παράγοντας για την υγεία και την πιθανή διάρκεια της ζωής, δεν περιλαμβάνεται όμως, δυστυχώς στους υπολογισμούς του Α.Ε.Π.
- γ) **Το Α.Ε.Π. αγνοεί τη σύνθεση και την κατανομή της παραγωγής.** Το Α.Ε.Π. εκφράζει το μέγεθος παραγωγής αλλά όχι και τη σύνθεση, δηλαδή το είδος των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται. Η ευημερία όμως μιας οικονομίας σίγουρα επηρεάζεται, αν, για παράδειγμα, το ποσοστό παραγωγής που αντιπροσωπεύει πολεμικά αγαθά μεταβληθεί εις βάρος της σχέσης με τα καταναλωτικά αγαθά. Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την οικονομική ευημερία των πολιτών, αλλά δε εκφράζεται στο Α.Ε.Π., είναι η κατανομή της παραγωγής (εισοδήματος) ανάμεσα στα μέλη μιας οικονομίας. Η κατανομή αυτή όμως, αν βελτιώνεται ή χειροτερεύει, επηρεάζει θετικά ή αρνητικά αντίστοιχα τη ζωή των πολιτών. Όσο πιο ισομερής είναι η κατανομή του Α.Ε.Π. τόσο πιο ψηλό θεωρείται το βιοτικό επίπεδο μιας χώρας, γιατί μικραίνει το χάσμα μεταξύ πλούσιων και φτωχών.
- δ) **Το Α.Ε.Π. δεν συμπεριλαμβάνει την αξία των αγαθών και υπηρεσιών της παραοικονομίας.** Παραοικονομία είναι το μέρος της οικονομικής δραστηριότητας το οποίο αποκρύπτουν οι πολίτες από το κράτος, είτε επειδή θέλουν να αποφύγουν τη φορολόγησή της είτε επειδή είναι παράνομη, όπως; λαθρεμπόριο, ναρκωτικά κ.τ.λ. Όλες αυτές οι οικονομικές δραστηριότητες δεν καταγράφονται στο Α.Ε.Π. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι οι ατέλειες αυτές του Α.Ε.Π. κάνουν προβληματική και τη σύγκριση του βιοτικού επιπέδου μεταξύ διαφόρων κρατών. Το μέγεθος της παραοικονομίας, για παράδειγμα, διαφέρει από χώρα σε χώρα, άρα και οι συγκρίσεις είναι προβληματικές.

Οι αμφιβολίες που υπάρχουν όσον αφορά στη σχέση του Α.Ε.Π. με την ευημερία μιας οικονομίας πρέπει να μας κάνουν προσεκτικούς ως προς τα μεγέθη του Α.Ε.Π. και τη χρήση τους. Αν το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π. - παράγωγο μέγεθος του

Α.Ε.Π. - μιας χώρας είναι σχετικά μεγαλύτερο από αυτό μιας άλλης, δε σημαίνει οπωσδήποτε ότι η ζωή στη χώρα αυτή είναι καλύτερη. Για μια τέτοια σύγκριση είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη και άλλα δεδομένα, όπως οι δείκτες ιατρικής περίθαλψης, η ποιότητα του περιβάλλοντος κ.τ.λ., και δεν αρκούν τα συμπεράσματα που εξάγονται με βάση μόνον την εξέταση του μεγέθους του Α.Ε.Π.. Παρ' όλα αυτά, το Α.Ε.Π. είναι ο απλούστερος τρόπος που γνωρίζουμε, για να συνοψίζουμε το συνολικό επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας μιας οικονομίας. Συνεπώς, μέχρι να βρεθούν και να εκτιμηθούν ως σημαντικότερα κάποιο ή κάποια άλλα μεγέθη μέτρησης, το Α.Ε.Π. και τα παράγωγα μεγέθη του εξακολουθούν να είναι κυρίαρχα στις οικονομικές συγκρίσεις διακρατικά και διαχρονικά.

2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ-ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ-ΑΝΕΡΓΙΑ

2.2.1 Εισαγωγή

Η οικονομία δεν είναι ποτέ στάσιμη. Όλα τα σημαντικά μεγέθη της, όπως το επίπεδο του εισοδήματος, της απασχόλησης, της ανεργίας, των τιμών, των εξαγωγών, κ.τ.λ. μεταβάλλονται διαχρονικά. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται οι διαχρονικές μεταβολές στο επίπεδο της παραγωγής, του εισοδήματος, των τιμών και της ανεργίας.

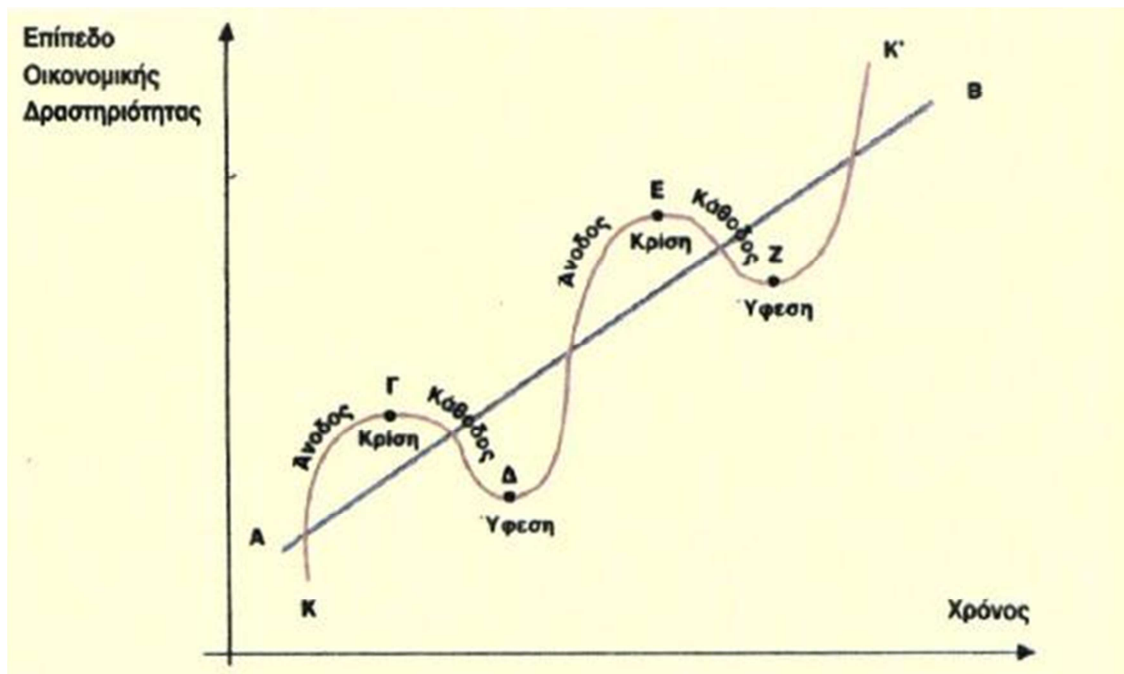
2.2.2 Οικονομικές διακυμάνσεις

Αν παρατηρήσουμε τα στοιχεία μιας οικονομίας για μεγάλες χρονικές περιόδους, θα δούμε ότι η παραγωγή, το εισόδημα και η απασχόληση, δηλ. γενικά η οικονομική δραστηριότητα άλλοτε αυξάνεται γρήγορα, άλλοτε αργά και άλλοτε μειώνεται. Οι μεταβολές αυτές ονομάζονται **οικονομικές διακυμάνσεις** ή **οικονομικοί κύκλοι** και παρουσιάζουν μια συστηματική κυκλικότητα. Βέβαια, παρότι οι οικονομικοί κύκλοι επαναλαμβάνονται, δεν είναι ίδιοι ως προς την ένταση και τη διάρκειά τους. Τα στάδια από τα οποία περνάει η οικονομία στη διάρκεια του κύκλου έχουν κοινά χαρακτηριστικά και ονομάζονται συνήθως **φάσεις του οικονομικού κύκλου**.

2.2.2.1 Οι φάσεις του κύκλου και τα χαρακτηριστικά τους

Μια απλοποιημένη εικόνα του οικονομικού κύκλου δίνεται στο διάγραμμα 9.1. Στον κάθετο άξονα μετρούμε το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας, για παράδειγμα, το επίπεδο του εισοδήματος, και στον οριζόντιο το χρόνο (έτη). Η γραμμή AB παριστάνει τη μακροχρόνια ανοδική τάση της οικονομίας και κάνει πιο φανερή την έννοια των διακυμάνσεων που παριστάνει η γραμμή ΚΓΔΕΖΚ'.

Υπάρχουν δύο κύριες φάσεις από τις οποίες διέρχεται η οικονομία στη διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου: η φάση της **ανόδου** ή της άνθησης και η φάση της **καθόδου** ή της ύφεσης. Η μετάβαση από την άνοδο στην κάθοδο και αντίστροφα δε γίνεται αμέσως ή απότομα, αλλά απαιτεί χρόνο. Επίσης περνάει από τη φάση της **κρίσης** που είναι η κορυφή του κύκλου. Στο διάγραμμα 9.1 η φάση της **κρίσης** είναι η περιοχή γύρω από το ανώτατο σημείο Γ ή Ε. Η μετάβαση από την κάθοδο στην άνοδο περνάει από τη φάση της **ύφεσης**, που είναι απλά ο "πυθμένας" του κύκλου και είναι η περιοχή γύρω από το κατώτερο σημείο Δ ή Ζ. (Διαγρ. 2.1 στην επόμενη σελίδα).

Διάγραμμα 2.1 Οι φάσεις του οικονομικού κύκλου

Ας δούμε τώρα τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά κάθε φάσης

α) Η φάση της ύφεσης

Η φάση της ύφεσης χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη ανεργία, έλλειψη επενδύσεων και ανεπαρκή ζήτηση καταναλωτικών αγαθών. Αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις που παράγουν τόσο καταναλωτικά όσο και κεφαλαιουχικά αγαθά έχουν αχρησιμοποίητη ή πλεονάζουσα παραγωγική δυναμικότητα. Η παραγωγή και τα εισόδημα βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδό τους. Οι τιμές, αν δε μειώνονται, τουλάχιστον δεν αυξάνονται ή αυξάνονται ελάχιστα και τα κέρδη των επιχειρήσεων είναι χαμηλά. Μάλιστα, πολλές επιχειρήσεις μπορεί να έχουν ζημιές αντί για κέρδη. Το γενικό επιχειρηματικό κλίμα δεν είναι ευνοϊκό για την ανάληψη επενδύσεων και επικρατεί απαισιοδοξία για το μέλλον.

Η ένταση των παραπάνω φαινομένων διαφέρει από κύκλο σε κύκλο. Όσο πιο έντονα είναι τα συμπτώματα αυτά, τόσο πιο βαθιά είναι η ύφεση. Τέτοια ήταν η μεγάλη ύφεση του 1930 που συντάρaxε τις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες και κυρίως τις ΗΠΑ.

β) Η φάση της ανόδου ή άνθησης

Η φάση της ύφεσης θα τελειώσει κάποτε. Ανεξάρτητα από την αιτία που την ανακόπτει, κατά τη φάση της άνθησης παρατηρούμε αύξηση της παραγωγής, του εισοδήματος και της απασχόλησης. Η αύξηση της παραγωγής είναι εύκολη, γιατί υπάρχει πλεονάζουσα παραγωγική ικανότητα και γενικά υποαπασχολούμενοι παραγωγικοί συντελεστές. Καθώς αυξάνεται η συνολική ζήτηση και η παραγωγή, αυξάνονται και τα κέρδη και αυτό δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για επενδύσεις. Στην αρχή η αύξηση της παραγωγής δε συνοδεύεται από την αύξηση των τιμών, γιατί, όπως είπαμε και πιο πάνω, υπάρχουν αχρησιμοποίητοι ή αργούντες παραγωγικοί συντελεστές. Καθώς όμως αυξάνεται η συνολική ζήτηση και αυξάνεται η απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών αρχίζουν να εμφανίζονται και οι πρώτες αυξήσεις των τιμών.

γ) Η φάση της κρίσης

Η τάση για αύξηση των τιμών είναι πιο έντονη, καθώς η οικονομία πλησιάζει το επίπεδο της πλήρους απασχόλησης. Αρχίζουν τώρα να εμφανίζονται "στενότητες", δηλ. ελλείψεις, αρχικά σε ορισμένες κατηγορίες εξειδικευμένης εργασίας και αργότερα σε εργατικό δυναμικό γενικά. Η αύξηση της παραγωγής γίνεται δυσκολότερη, το κόστος αυξάνεται και η αύξηση των τιμών γενικεύεται. Η οικονομία βρίσκεται στην κορυφή του κύκλου, δηλαδή στο τελευταίο στάδιο της ανοδικής της πορείας.

Σε αυτό το στάδιο η οικονομία είναι πιο ευαίσθητη και περισσότερο ευάλωτη στους διάφορους παράγοντες που μπορούν να ανακόψουν την ανοδική πορεία της. Αν αυτό συμβεί, τότε επέρχεται κρίση, η οικονομία έχει ξεπεράσει το ανώτατο σημείο και εισέρχεται στη φάση της καθόδου.

δ) Η φάση της καθόδου

Τα φαινόμενα που παρατηρούνται στη φάση της καθόδου είναι τα αντίθετα απ' αυτά που συναντάμε στην ανοδική πορεία της οικονομίας: μείωση της κατανάλωσης, στασιμότητα ή μείωση των επενδύσεων, μείωση του εισοδήματος και της απασχόλησης. Όπως αναφέραμε και πιο πάνω, οι κύκλοι διαφέρουν τόσο ως προς τη διάρκειά τους όσο και ως προς την έκταση των φαινομένων που παρατηρούνται. Έτσι, άλλες φορές η φάση της καθόδου τελειώνει γρήγορα, οπότε η οικονομία ξαναρχίζει την ανοδική πορεία σχετικά ανώδυνα, και άλλες φορές οδηγεί σε παρατεταμένη ύφεση με όλα τα συμπτώματα που περιγράψαμε πιο πάνω.

2.2.2.2 Τα αίτια των οικονομικών κύκλων

Περιγράψαμε σε γενικές γραμμές τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά των διάφορων φάσεων από τις οποίες διέρχεται μια οικονομία στη διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου, αλλά δεν αναφέραμε τα αίτια που προκαλούν την εμφάνιση των κύκλων. Οι οικονομολόγοι ανέπτυξαν διάφορες θεωρίες στην προσπάθεια τους να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν το φαινόμενο των οικονομικών διακυμάνσεων. Άλλες θεωρίες εντοπίζουν τη γενεσιουργό αιτία σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως οι εφευρέσεις με τεχνολογικές και οικονομικές εφαρμογές ή οι πόλεμοι και άλλα πολιτικά και τυχαία

συμβάντα. Ορισμένες θεωρίες τονίζουν παράγοντες που προέρχονται μέσα από το ίδιο το οικονομικό σύστημα. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι θεωρίες που θεωρούν τον κύκλο καθαρά νομισματικό φαινόμενο, δηλαδή αποτέλεσμα της κακής διαχείρισης της προσφοράς χρήματος από τις νομισματικές αρχές, όπως επίσης και οι θεωρίες της υποκατανάλωσης ή υπερεπένδυσης. Δε θα εξετάσουμε περισσότερο τις θεωρίες ερμηνείας των επιχειρηματικών κύκλων, γιατί η συστηματική ανάπτυξή τους ξεφεύγει από τα όρια αυτού του βιβλίου. Μπορούμε όμως να αναφέρουμε ότι το κλειδί για την κατανόηση των οικονομικών κύκλων είναι η εξέλιξη του ποσοστού του κέρδους, από το οποίο εξαρτάται η επενδυτική δραστηριότητα των επιχειρήσεων.

2.2.3 Ο πληθωρισμός

Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα τελευταία χρόνια οι περισσότερες από τις ανεπτυγμένες οικονομίες, και το οποίο ορισμένες αντιμετωπίζουν ακόμη, είναι το πρόβλημα του πληθωρισμού. **Ως πληθωρισμός ορίζεται η τάση για συνεχή άνοδο του γενικού επιπέδου των τιμών.**

Συνεπώς, πληθωρισμός δε σημαίνει ένα υψηλό επίπεδο τιμών, αλλά ένα συνεχώς ανερχόμενο επίπεδο τιμών. Η ποσοστιαία μεταβολή του επιπέδου των τιμών (ή του δείκτη τιμών) μέσα σε μια ορισμένη χρονική περίοδο ονομάζεται **ρυθμός πληθωρισμού**. Έτσι, όταν λέμε ότι ο ρυθμός πληθωρισμού είναι 5%, εννοούμε ότι το επίπεδο των τιμών του τρέχοντος έτους είναι 5% υψηλότερο από αυτό του προηγούμενου έτους.

2.2.3.1 Οι συνέπειες του πληθωρισμού

Ο πληθωρισμός είναι ένα φαινόμενο που διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του οικονομικού συστήματος και ασκεί σημαντικές επιδράσεις σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Δεν θα εξετάσουμε λεπτομερώς τις επιπτώσεις του πληθωρισμού, γιατί κάτι τέτοιο θα ξεπερνούσε το επίπεδο ανάλυσης αυτού του βιβλίου. Θα αναφερθούμε, όμως, στις δυσμενείς επιπτώσεις που έχει ο πληθωρισμός στη διανομή τους εισοδήματος.

Το πραγματικό εισόδημα ενός ατόμου ή μιας οικονομίας εξαρτάται από το ονομαστικό, δηλαδή το χρηματικό εισόδημα, και από το επίπεδο των τιμών, επειδή:

$$\text{πραγματικό εισόδημα} = \frac{\text{Ονομαστικό εισόδημα}}{\text{Επίπεδο τιμών}} \cdot 100$$

Όταν αυξάνεται το επίπεδο των τιμών, το πραγματικό εισόδημα μειώνεται και αντίστροφα. Ας δούμε ποιους πλήττει και ποιους ευνοεί ο πληθωρισμός.

α) Σταθερά χρηματικά εισοδήματα

Είναι φανερό ότι ο πληθωρισμός πλήττει όλα τα άτομα που το χρηματικό τους εισόδημα είναι σταθερό ή αυξάνεται με ρυθμό μικρότερο από το ρυθμό του πληθωρισμού, γιατί σε αυτήν την περίπτωση μειώνεται το πραγματικό τους εισόδημα και, κατά συνέπεια, το βιοτικό τους επίπεδο. Τα άτομα αυτά είναι οι συνταξιούχοι, οι μισθωτοί και γενικά οι υπάλληλοι, που ο μισθός τους δεν αναπροσαρμόζεται συχνά. Αντίθετα, ο πληθωρισμός ευνοεί, ή τουλάχιστον δεν πλήττει, τα άτομα που το εισόδημά τους προέρχεται από κέρδη, γιατί τα κέρδη συνήθως αυξάνονται μαζί με τον πληθωρισμό. Αξίζει να σημειώσουμε ότι πολλές κατηγορίες μισθωτών μπορεί να προφυλάσσονται από τον πληθωρισμό με ρήτρες για **αυτόματη τιμαριθμική αναπροσαρμογή** (ΑΤΑ). Αυτό σημαίνει ότι το συμβόλαιο εργασίας περιλαμβάνει κι έναν όρο (ρήτρα) για αυτόματη αύξηση των αποδοχών ίση με το ρυθμό του πληθωρισμού. Σε αυτήν την περίπτωση δεν επέρχεται μείωση της αγοραστικής δύναμης.

β) Αποταμιευτές

Ο πληθωρισμός μειώνει την αξία των αποταμιεύσεων. Τα άτομα που πλήττονται περισσότερο είναι οι μικροί αποταμιευτές που δεν έχουν τη δυνατότητα έγκαιρης και ασφαλούς επένδυσης των χρημάτων τους. Είναι φανερό ότι ο πληθωρισμός αποτελεί αντικίνητρο για αποταμίευση. Έτσι, σε περιόδους έντονου πληθωρισμού αυξάνεται η κατανάλωση και μειώνεται η αποταμίευση.

γ) Δανειστές και χρεώστες

Ο πληθωρισμός τείνει να ευνοεί αυτούς που δανείζονται και να ζημιώνει αυτούς που δανείζουν. Παράδειγμα: Έστω ότι ένας δανείζεται 100 ΕΥΡΩ για ένα χρόνο με επιτόκιο 10%. Αν στο τέλος του έτους που θα πρέπει να εξοφληθεί το δάνειο το επίπεδο των τιμών έχει αυξηθεί κατά 25%, τότε η πραγματική αξία των 100 ΕΥΡΩ

που επιστρέφονται είναι $\frac{110}{1,25} = 88$ ΕΥΡΩ. Αν λάβουμε υπόψη και τον τόκο, τότε ο

δανειστής παίρνει 110 ΕΥΡΩ, των οποίων η πραγματική αξία είναι $\left(\frac{110}{1,25} = 88 \text{ ΕΥΡΩ}\right)$. Στην ουσία έχει γίνει μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης από τον πιστωτή στο χρεώστη, ποσού 22 ΕΥΡΩ (110-88).

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η παραπάνω μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης από τους πιστωτές στους χρεώστες πραγματοποιείται μόνο, αν δεν αναμένεται ή δεν προβλέπεται πληθωρισμός. Αν, όμως, ο πληθωρισμός είναι αναμενόμενος, που είναι και η συνήθης περίπτωση, τότε μπορεί να ληφθεί υπόψη στον καθορισμό του επιτοκίου. Έτσι, αν στο παράδειγμά μας το επιτόκιο αυξηθεί κατά το ρυθμό του πληθωρισμού, δηλαδή γίνει 35% ο πιστωτής στο τέλος του έτους θα πάρει 135 ευρώ των οποίων η πραγματική αξία θα είναι 108 ευρώ. Άρα το επιτόκιο καλύπτει τουλάχιστον το ρυθμό πληθωρισμού. Αν ο δανειστής ήθελε να πάρει στο τέλος του χρόνου 110 ευρώ σε σταθερές τιμές, τότε το επιτόκιο πρέπει να γίνει 37,5%.

$$\text{ώστε } \frac{100 + 37,5}{1,25} = \frac{137,5}{1,25} = 110$$

2.2.3.2 Τα αίτια του πληθωρισμού

Οι οικονομολόγοι διακρίνουν διάφορα είδη πληθωρισμού που αντιστοιχούν σε διαφορετικές απόψεις για τα αίτια που τον προκαλούν. Θα δώσουμε τα βασικά σημεία των δύο πιο σημαντικών απόψεων που αναφέρονται στον **πληθωρισμό ζήτησης** και στον **πληθωρισμό κόστους**.

α) Πληθωρισμός ζήτησης

Κατά την άποψη αυτή ο πληθωρισμός είναι αποτέλεσμα υπερβάλλουσας ζήτησης. Όπως αναφέραμε προηγουμένως, καθώς η οικονομία πλησιάζει το επίπεδο της πλήρους απασχόλησης, αρχίζουν να δημιουργούνται στενότητες στην αγορά ορισμένων παραγωγικών συντελεστών, με συνέπεια την αύξηση της τιμής τους. Η αύξηση της τιμής των παραγωγικών συντελεστών προκαλεί αύξηση του κόστους παραγωγής και, επομένως, αύξηση της τιμής των προϊόντων. Όταν η οικονομία φτάσει στο επίπεδο της πλήρους απασχόλησης, παραπέρα αύξηση της συνολικής ζήτησης είναι εξ ορισμού πληθωριστική, εφόσον δεν αυξάνεται η παραγωγή.

β) Πληθωρισμός κόστους

Η άποψη ότι ο πληθωρισμός είναι αποτέλεσμα υπερβάλλουσας ζήτησης δεν εξηγεί γιατί υπάρχει πληθωρισμός και σε περιόδους χαμηλής σχετικά ζήτησης, δηλαδή σε περιόδους ανεργίας και μείωσης του εισοδήματος. Ο πληθωρισμός κόστους τονίζει το ρόλο των εργατικών σωματείων και τη δύναμη των ολιγοπωλίων. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα εργατικά σωματεία ή, ορισμένα απ' αυτά έχουν αρκετή δύναμη, ώστε να μπορούν να πετυχαίνουν αυξήσεις των μισθών και ημερομισθίων, ακόμα και όταν υπάρχει ανεργία. Από τη μεριά τους τα μεγάλα μονοπώλια και ολιγοπώλια έχουν αρκετή δύναμη στην αγορά, ώστε να μεταβιβάζουν τις αυξήσεις του κόστους, που προκαλούνται από την αύξηση των εργατικών μισθών, στους αγοραστές αυξάνοντας την τιμή του προϊόντος. Πολλά, όμως, από τα προϊόντα αυτά αποτελούν πρώτη ύλη για την παραγωγή άλλων αγαθών, που σημαίνει αύξηση του κόστους και της τιμής τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο η αρχική αύξηση του κόστους σε ορισμένους κλάδους διαχέεται σε ολόκληρη την οικονομία, με αποτέλεσμα, την αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών.

Είναι φανερό ότι η παραπάνω διαδικασία μπορεί να ξεκινήσει τόσο από τα εργατικά σωματεία (αύξηση μισθών) όσο και από τις επιχειρήσεις (αύξηση κερδών). Στον πληθωρισμό κόστους ανήκει φυσικά και η περίπτωση που η αύξηση του κόστους προέρχεται από την αύξηση της τιμής ορισμένων βασικών πρώτων υλών και ενέργειας, κυρίως της τιμής του πετρελαίου. Η αύξηση της τιμής του πετρελαίου που πέτυχαν κατά το 1973 και 1979 οι χώρες του ΟΠΕΚ (OPEC) είναι χαρακτηριστικό

παράδειγμα πληθωρισμού κόστους.

2.2.3.3 Στασιμοπληθωρισμός

Σε παλαιότερες περιόδους ο πληθωρισμός και η ανεργία ήταν φαινόμενα που δεν μπορούσαν να παρατηρηθούν ταυτόχρονα. Σε περιόδους άνθησης παρατηρούσαμε αύξηση των τιμών, αλλά ταυτόχρονα οικονομική ανάπτυξη και μείωση της ανεργίας. Σε περιόδους ύφεσης παρατηρούσαμε κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας και αύξηση της ανεργίας, αλλά ταυτόχρονα πτώση του πληθωρισμού. Με άλλα λόγια ο πληθωρισμός και η ανεργία παρουσίαζαν αντίθετες μεταβολές. Μετά το 1965 οι αναπτυγμένες οικονομίες παρουσιάζουν διαφορετική συμπεριφορά. Ανεργία και πληθωρισμός συνυπάρχουν ή ακόμη μπορεί να αυξάνονται ταυτόχρονα. Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε **στασιμοπληθωρισμός**, γιατί παρατηρείται πληθωρισμός και ταυτόχρονα η οικονομία βρίσκεται σε κατάσταση στασιμότητας και ανεργίας. Η ανάλυση του στασιμοπληθωρισμού δεν μπορεί να γίνει στα πλαίσια αυτού του βιβλίου.

2.2.4 Ανεργία

Κάθε οικονομία έχει ένα ορισμένο μέγεθος πληθυσμού. Για λόγους οικονομικής ανάλυσης ο πληθυσμός διακρίνεται σε **οικονομικά ενεργό** και σε **οικονομικά μη ενεργό**. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αποτελεί το **εργατικό δυναμικό** της οικονομίας και περιλαμβάνει τα άτομα εκείνα τα οποία είναι **ικανά προς εργασία και ταυτόχρονα θέλουν να εργαστούν**. Τα άτομα εκείνα τα οποία δεν μπορούν να εργαστούν, για παράδειγμα, μικρά παιδιά, ηλικιωμένοι, ασθενείς, στρατιώτες κλπ., δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό. Επίσης άτομα τα οποία μπορούν να εργαστούν, αλλά για διάφορους λόγους δε θέλουν, για παράδειγμα, τεμπέληδες, δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό. Συνεπώς, τα άτομα τα οποία δεν μπορούν ή δε θέλουν να εργαστούν αποτελούν τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό.

Το εργατικό δυναμικό χωρίζεται σε δυο κατηγορίες, σ' εκείνους οι οποίοι εργάζονται και ονομάζονται **απασχολούμενοι** και σ' εκείνους οι οποίοι δεν εργάζονται και είναι **άνεργοι**. Με βάση τις παραπάνω διακρίσεις μπορούμε να δώσουμε τους εξής

ορισμούς:

Εργατικό δυναμικό είναι το σύνολο των ατόμων τα οποία μπορούν και θέλουν να εργαστούν.

Απασχολούμενοι είναι τα άτομα τα οποία εργάζονται (φυσικά εξ ορισμού θέλουν και μπορούν να εργαστούν).

Άνεργοι είναι τα άτομα τα οποία μπορούν και θέλουν να εργαστούν, αλλά δεν μπορούν να βρουν απασχόληση.

Είναι φανερό ότι το άθροισμα των απασχολουμένων και των ανέργων είναι ίσο προς το εργατικό δυναμικό.

2.2.4.1 Μέτρηση της Ανεργίας

Το μέγεθος της ανεργίας μπορεί να μετρηθεί ως απόλυτο μέγεθος, για παράδειγμα, χιλιάδες άνεργοι. Η σημασία όμως του αριθμού αυτού εξαρτάται από το μέγεθος του εργατικού δυναμικού. Γι' αυτό η ανεργία μετράται ως ποσοστό επί τοις εκατό (%) του εργατικού δυναμικού, για παράδειγμα, 8%. Συγκεκριμένα:

$$\text{Ποσοστό ανεργίας} = \frac{\text{Αριθμός ανέργων}}{\text{Εργατικό δυναμικό}} \times 100$$

Το ποσοστό της ανεργίας μπορεί να διαφέρει από περίοδο σε περίοδο, καθώς μεταβάλλεται το απόλυτο μέγεθος της ανεργίας ή του εργατικού δυναμικού ή και των δύο (αλλά με διαφορετικό ρυθμό).

2.2.4.2. Είδη ανεργίας

Υπάρχουν τέσσερα είδη ή κατηγορίες ανεργίας: η **εποχιακή ανεργία**, η **ανεργία τριβής**, η **διαρθρωτική ανεργία** και η **ανεργία λόγω ανεπαρκούς ζήτησης** (ή **κεϋνσιανή ανεργία**).

Εποχιακή ανεργία: Πολλές επιχειρήσεις, όπως, για παράδειγμα, οι αγροτικές και οι τουριστικές, παρουσιάζουν συστηματικές μεταβολές στην παραγωγική τους δραστηριότητα κατά τη διάρκεια του έτους. Οι μεταβολές της παραγωγής συνοδεύονται από αντίστοιχες μεταβολές της απασχόλησης εργατικού δυναμικού και, συνεπώς, από μεταβολές της ανεργίας. Αυτή η ανεργία ονομάζεται εποχιακή. Χαρακτηριστικό της εποχιακής ανεργίας είναι ότι επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο και είναι προσωρινή και μικρής σχετικά διάρκειας.

Ανεργία τριβής: Ανεργία τριβής είναι εκείνη η οποία οφείλεται στην αδυναμία της αγοράς εργασίας να απορροφήσει άμεσα ανέργους, παρότι υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας, για τις οποίες οι άνεργοι έχουν τα απαραίτητα προσόντα και επαγγελματική εξειδίκευση. Η ανεργία τριβής οφείλεται στην αδυναμία των εργατών να εντοπίζουν αμέσως τις επιχειρήσεις με τις κενές θέσεις και στην αδυναμία των επιχειρήσεων να εντοπίσουν τους άνεργους εργάτες. Επίσης μπορεί να οφείλεται στη γεωγραφική απόσταση μεταξύ της περιοχής όπου υπάρχει ανεργία και αυτής όπου υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας. Γενικότερα οφείλεται στην έλλειψη ενός αποτελεσματικού συστήματος πληροφοριών για ύπαρξη ανέργων και επιχειρήσεων με κενές θέσεις εργασίας.

Διαρθρωτική ανεργία: Όταν σε μια οικονομία υπάρχουν άνεργοι και κενές θέσεις εργασίας, αλλά οι άνεργοι δεν μπορούν να απασχοληθούν στις υπάρχουσες κενές θέσεις, επειδή υπάρχει αναντιστοιχία ανάμεσα στα προσόντα και την ειδίκευση των ανέργων και σ' αυτά που απαιτούνται για την κάλυψη των κενών θέσεων, η ανεργία αυτή ονομάζεται διαρθρωτική. Για παράδειγμα, είναι δυνατόν σε μια οικονομία να υπάρχει ανεργία μηχανικών και έλλειψη λογιστών, ή να υπάρχει ανεργία για τους βιομηχανικούς εργάτες και έλλειψη ξενοδοχειακών υπαλλήλων. Η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται σε τεχνολογικές μεταβολές, οι οποίες δημιουργούν νέα επαγγέλματα και αχρηστεύουν άλλα, και σε αλλαγές στη διάρθρωση της ζήτησης, οι οποίες αυξάνουν τη ζήτηση ορισμένων προϊόντων και ταυτόχρονα μειώνουν τη ζήτηση άλλων. Όπως είναι φανερό, η διαρθρωτική ανεργία δημιουργείται από τη δυσαναλογία προσφοράς και ζήτησης των διάφορων ειδικεύσεων. Η μείωσή της απαιτεί επανεκπαίδευση των ανέργων, ώστε να αποκτήσουν τις ειδικεύσεις στις οποίες υπάρχει έλλειψη. Διαφορετικά, η διαρθρωτική ανεργία μπορεί να είναι

μεγάλης διάρκειας.

Ανεργία Ανεπαρκούς Ζήτησης: Η ανεργία λόγω ανεπαρκούς ζήτησης, ονομαζόμενη και κεύσσιανή ανεργία, είναι εκείνη που προέρχεται από την πτώση της οικονομικής δραστηριότητας στις φάσεις της καθόδου και της ύφεσης του οικονομικού κύκλου. Πρόκειται, δηλαδή, για αδυναμία της συνολικής ζήτησης της οικονομίας να απορροφήσει τη συνολική προσφορά εργατικού δυναμικού. Η ανεργία αυτή έχει κυκλικό χαρακτήρα, δηλαδή επαναλαμβάνεται, και η διάρκεια της εξαρτάται από τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου.

2.2.4.3 Συνέπειες της ανεργίας

Η ανεργία έχει τρεις βασικές οικονομικές συνέπειες. Πρώτον: Αποτελεί απώλεια παραγωγικών δυνάμεων, δηλαδή της εργασίας των ανέργων, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγική διαδικασία. Δεύτερον: Σημαίνει απώλεια εισοδήματος για τον άνεργο και την οικογένειά του. Τρίτον: Επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό, λόγω της παροχής των επιδομάτων ανεργίας προς τους ανέργους.

Φυσικά οι συνέπειες της ανεργίας είναι ευρύτερες, γιατί η κατάσταση της ανεργίας μπορεί να είναι εξαιρετικά επώδυνη για τον άνεργο και την οικογένειά του αφού, εκτός από την έλλειψη εισοδήματος, μειώνει την κοινωνική του θέση, δημιουργεί προβλήματα αυτοσεβασμού, οικογενειακών τριβών, κ.τ.λ. Με άλλα λόγια, πέρα από τις οικονομικές συνέπειες, η ανεργία δημιουργεί σοβαρά κοινωνικά προβλήματα.

2.2.4.4 Καταπολέμηση της ανεργίας

Η καταπολέμηση, δηλαδή η εξαφάνιση ή η μείωση, της ανεργίας είναι εξαιρετικά δύσκολη. Αυτό φαίνεται και από την εμπειρική παρατήρηση. Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες τα τελευταία δέκα χρόνια το ποσοστό ανεργίας υπερβαίνει το 10%. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, το ποσοστό ανεργίας τα τελευταία πέντε χρόνια είναι γύρω στο 10%.

Τα μέτρα που παίρνουν οι διάφορες κυβερνήσεις για την καταπολέμηση της ανεργίας είναι δύο γενικών κατηγοριών, δηλαδή μέτρα αύξησης της συνολικής ζήτησης και μέτρα επαγγελματικής κατάρτισης και επανεκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού. Τα μέτρα αύξησης της συνολικής ζήτησης είναι **δημοσιονομικά** και **νομισματικά**. Τα δημοσιονομικά μέτρα περιλαμβάνουν κυρίως αύξηση των κρατικών δαπανών για δημόσια έργα και προώθηση μεγάλων επενδυτικών έργων. Σκοπός αυτών των μέτρων είναι η άμεση αύξηση της απασχόλησης και των εισοδημάτων. Τα νομισματικά μέτρα αποβλέπουν στη μείωση του επιτοκίου, με σκοπό την ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων, της παραγωγής και, συνεπώς, της απασχόλησης. Τα δημοσιονομικά και νομισματικά μέτρα αποβλέπουν στην αύξηση της συνολικής ζήτησης και, συνεπώς, στη μείωση της ανεργίας που οφείλεται σ' ανεπάρκεια της ζήτησης, δηλ. της κενσσιανής ανεργίας.

Τα μέτρα επαγγελματικής κατάρτισης και επανεκπαίδευσης έχουν σκοπό να διευκολύνουν τους ανέργους στην απόκτηση επαγγελματικών γνώσεων και ειδικοτήσεων, οι οποίες είναι απαραίτητες ή χρήσιμες, προκειμένου να απασχοληθούν στις υπάρχουσες κενές θέσεις εργασίας. Είναι φανερό ότι τα μέτρα αυτά έχουν στόχο τη μείωση της διαρθρωτικής ανεργίας

Τα θέματα που εξετάσαμε στο κεφάλαιο αυτό, δηλαδή οι οικονομικές διακυμάνσεις, ο πληθωρισμός και η ανεργία είναι τα σοβαρότερα που αντιμετωπίζει η οικονομική θεωρία αλλά και η οικονομική πολιτική. Η ευημερία μεγάλων ομάδων ατόμων εξαρτάται από την επιτυχία με την οποία οι κυβερνήσεις αντιμετωπίζουν την οικονομική ύφεση, την ανεργία και τον πληθωρισμό. Η μέχρι σήμερα εμπειρία στην Ελλάδα και στις άλλες χώρες δείχνει ότι η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων δεν είναι εύκολη και η οικονομική πολιτική δεν είναι πάντα επιτυχής.

3

Η οικονομία στον κόσμο

3.1 Παγκόσμια οικονομία

Οι παγκόσμια οικονομία χαρακτηρίζεται κατά καιρούς από διάφορους παράγοντες και παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των τοπικών και Εθνικών οικονομιών. Για το λόγο αυτό οι τάσεις και οι προοπτικές της διεθνούς οικονομίας χρήζουν περαιτέρω μελέτης και σχολιασμού.

Από το 2001 και έπειτα το κλίμα στην παγκόσμια οικονομία διατηρείται ευνοϊκό και σταδιακά ανοδικό. Ειδικότερα, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών, το 2006, ο ρυθμός ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας αγγίζει το 5,2%, οριακά ταχύτερος από ό,τι τον προηγούμενο χρόνο (4,8% το 2005). Κινητήριες δυνάμεις ανάπτυξης αποτελούν το διεθνές εμπόριο και η επιτάχυνση των επιχειρηματικών επενδύσεων, ως αποτέλεσμα της αύξησης της κερδοφορίας. Έτσι παρά τις ιστορικές υψηλές τιμές του αργού πετρελαίου και την περαιτέρω αύξηση των βραχυπρόθεσμων επιτοκίων, η μεγέθυνση της παγκόσμιας οικονομίας το 2006 ήταν η υψηλότερη της τελευταίας 30ετίας.

Οι προοπτικές στην εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας παραμένουν ως επί το πλείστον θετικές και το 2007, ωστόσο οι κίνδυνοι για επιβράδυνση αρχίζουν σιγά σιγά να διαφαίνονται. Αυτό οφείλεται κυρίως στη χαμηλότερη επίδοση της οικονομίας των ΗΠΑ το τελευταίο έτος και της επιβράδυνσης του παγκόσμιου εμπορίου, λόγω περιορισμένης παραγωγής. Σύμφωνα με την Ε. Επιτροπή, ο ρυθμός ανάπτυξης του παγκόσμιου ΑΕΠ για το 2007 διατηρείται στα ίδια επίπεδα, με οριακή μείωση στο 4,9%.

Στις αρχές του 2008 οι κίνδυνοι για επιβράδυνση είναι σαφώς αυξημένοι, υπό το πρίσμα της συνεχιζόμενης αρρυθμίας των χρηματοπιστωτικών αγορών, της περαιτέρω επιβράδυνσης της αμερικάνικης οικονομίας και της εκτίναξης των τιμών πετρελαίου και αγαθών. Για το 2008, λοιπόν, ο ρυθμός μεγέθυνσης της παγκόσμιας

οικονομίας τείνει στο 3,7%, περίπου 1,2 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερος από το 2007.

Οι πρώτοι μήνες του 2009 χαρακτηρίζονται από την έντονη πλέον εμφάνιση των αρνητικών επιπτώσεων της χρηματοπιστωτικής κρίσης στα βασικά συστατικά στοιχεία της οικονομικής δραστηριότητας διεθνώς. Τα βασικά οικονομικά μεγέθη των ισχυρότερων οικονομιών (ΑΕΠ, επενδύσεις, εξαγωγές) και οι κυριότεροι δείκτες (βιομηχανική παραγωγή, ανεργία, αποθέματα) παρουσίασαν το α' τρίμηνο του 2009 τη μεγαλύτερη υποχώρηση των τελευταίων δεκαετιών και διαμορφώθηκαν σε ιστορικά ακραίες τιμές, σε συνέχεια της ανάλογης πορείας τους κατά το τελευταίο τρίμηνο το 2008 (ρυθμός ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας περίπου στο -1,5%).

Οι πτωτικές όμως τάσεις ανακόπηκαν το β' τρίμηνο του 2009 στις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες, ενώ σε αρκετές από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ασίας, όπως και σε αναδυόμενες οικονομίες, σημειώνεται μεγέθυνση, αν και με σαφώς χαμηλότερους ρυθμούς σε σύγκριση με το πρόσφατο παρελθόν. Η παγκόσμια ύφεση παρουσιάζει περαιτέρω εξασθένηση κατά τους φθινοπωρινούς μήνες του 2009, σε πλήρη αντίθεση με την ταχεία εξάπλωση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης ακριβώς ένα χρόνο νωρίτερα. Η υποχώρηση των πτωτικών τάσεων και η εξασθένηση της έντονης απαισιοδοξίας που επικρατούσε στις αρχές του 2009 οδήγησαν του διεθνείς οργανισμούς σε μικρή αναδίπλωση ως προς τις προβλέψεις για το εύρος της ύφεσης της παγκόσμιας οικονομίας και των μεγαλύτερων οικονομιών το 2009 διαμορφώνοντας τον ρυθμό ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας στο 1,2%.

Οι αρνητικές επιπτώσεις τις διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης στην παγκόσμια οικονομία φαίνεται να εξαλείφονται σχετικά ομαλά. Αυτή η εξέλιξη αποτυπώνεται στη σημαντική επιβράδυνση των αρνητικών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης το τελευταίο τρίμηνο του 2009, στη σταδιακή ανάκαμψη των δεικτών οικονομικού κλίματος και στη σταθερά ανοδική πορεία των πρόδρομων δεικτών οικονομικής δραστηριότητας, χωρίς ωστόσο να έχει επιτευχθεί, προς το παρόν, η επιστροφή στα προ εκδήλωσης κρίσης επίπεδα.

Παρόλα αυτά, σε αυτό το όχι τόσο ευσταθές οικονομικό περιβάλλον, ο ρυθμός ανάπτυξης στην ΕΕ το β' τρίμηνο του 2010 ήταν αρκετά υψηλότερος εκείνου του

πρώτου τριμήνου, αλλά και στις αναπτυσσόμενες και τις αναδυόμενες οικονομίες της Ασίας, τα θετικά στοιχεία για την πορεία τους συνέχισαν να υπερβαίνουν τις προσδοκίες, λειτουργώντας έτσι αποτρεπτικά στην εξάπλωση αρνητικών επιδράσεων από τους καινούριους κλυδωνισμούς στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Υπό το πρίσμα αυτών των εξελίξεων, η παγκόσμια οικονομία συνεχίζει να ανακάμπτει με βραδύτερο ωστόσο ρυθμό. Για το 2010, λοιπόν, η οικονομική ανάπτυξη εκτιμάται από το ΔΝΤ περίπου στο 4,8% και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο 4,5%.

Ύστερα από τους έντονους ρυθμούς ανάπτυξης που παρατηρήθηκαν αποσπασματικά κατά τη διάρκεια του 2010 και παρά τη σταδιακή βελτίωση του οικονομικού κλίματος στις παγκόσμιες αγορές χρήματος, η νευρικότητα παραμένει και η αποστροφή κινδύνου των επενδυτών διατηρείται υψηλή. Κατ' επέκταση, η παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα φαίνεται να επιβραδύνεται από τα μέσα του 2011, με τα αίτια να ποικίλουν ανά γεωγραφική ζώνη, και ως εκ τούτου, η μεγέθυνση της παγκόσμιας οικονομίας διαμορφώνεται στο 3,7% για το έτος αυτό.

Στον ακόλουθο πίνακα (3-1) παρουσιάζεται ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ σε Διεθνές Περιβάλλον σε αντιστοιχία με το παγκόσμιο εμπόριο για τα έτη 2006-2011

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ΗΠΑ	3,3	2,0	0,4	-2,7	2,9	1,6
ΙΑΠΩΝΙΑ	2,2	2,1	-0,7	-5,2	4,0	-0,4
ΑΣΙΑ (ΕΚΤΟΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ)	8,7	9,3	7,2	5,8	9,3	7,2
ΚΙΝΑ	10,7	11,9	9,7	8,7	10,3	9,2
ASEAN4 + ΚΟΡΕΑ	5,2	5,7	4,4	7,4	6,7	7,5
ΡΩΣΙΑ	6,7	8,1	5,6	-7,9	4,0	3,9
MENA	5,4	6,9	6,0	2,1	3,9	3,6

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	5,2	5,0	3,1	-0,7	4,9	3,7
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΜΠΟΡΙΟ						
ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	9,2	6,7	4,2	-13,8	11,1	7,2
ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΕΚΤΟΣ ΕΕ-27	9,3	8,9	3,6	-11	11,3	8,4

Πίνακας 3-1 Διεθνές Περιβάλλον – Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ετήσια % μεταβολή του ΑΕΠ, σε πραγματικές τιμές).

ASEAN5: Ινδονησία, Μαλαισία, Φιλιππίνες, Ταϊλάνδη, Βιετνάμ

MENA: (Middle East & North Africa)

*Πηγές: ¹European Commission, Economic Forecasts, Spring 2007, Autumn 2007, Spring 2008, Autumn 2008, May 2009, November 2009, November 2010, May 2011, Autumn 2011.

²International monetary Fund, World Economic Outlook Update, July 2008, July 2009, October 2009, January 2011, July 2011.

³OECD, Economic Outlook 89, September 2011.

Επιπλέον, χρήσιμη πηγή πληροφόρησης για την εικόνα που παρουσιάζει η παγκόσμια οικονομία (Διεθνές Οικονομικό Κλίμα) αποτελεί και η ερεύνα «World Economic Survey» που διεξάγει τέσσερις φορές το χρόνο το Ινστιτούτο IFO της Γερμανίας. Οι τιμές του δείκτη αυτού παρουσιάζονται στο παράρτημα Ι για κάθε τρίμηνο των ετών 2005-2011.

Το διεθνές οικονομικό περιβάλλον επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις τοπικές οικονομίες, όπως και κάθε μία από αυτές συμβάλλει στη διαμόρφωση του παγκόσμιου οικονομικού κλίματος. Ο φαύλος αυτός κύκλος αποτελεί αντικείμενο περαιτέρω εξέτασης. Ωστόσο, ακολούθως, θα αρκεστούμε στην επιγραμματική μελέτη κάποιων από τις σημαντικότερες οικονομίες διεθνώς.

3.2 Ηνωμένες πολιτείες

Μία από τις βασικότερες οικονομίες στον κόσμο είναι αυτή των ΗΠΑ, τόσο λόγω του γεωγραφικού και πληθυσμιακού μεγέθους τους, όσο και για τον όγκο της παραγωγής τους.

Όταν οι μακροοικονομολόγοι μελετούν μία οικονομία εξετάζουν πρωτίστως τρεις μεταβλητές:

- Προϊόν : το επίπεδο παραγωγής της οικονομίας ως σύνολο και το ρυθμό ανάπτυξής της.
- Ποσοστό ανεργίας : το ποσοστό των εργαζομένων στην οικονομία που δεν απασχολούνται και ψάχνουν για δουλειά.
- Ρυθμό πληθωρισμού : το ποσοστό στο οποίο η μέση τιμή των αγαθών σε μία οικονομία αυξάνει με το χρόνο.

Τα βασικά στοιχεία για τις ΗΠΑ δίδονται στον πίνακα 1-1. Στην πρώτη γραμμή δίνεται η μέση τιμή του ρυθμού ανάπτυξης της παραγωγής, του ποσοστού ανεργίας και του ρυθμού πληθωρισμού στις Ηνωμένες πολιτείες για την περίοδο 1960-2000. Η δεύτερη γραμμή μας δίνει του ίδιους τρεις αριθμούς αλλά για την περίοδο 1994-2000. Οι επόμενες γραμμές μας δίνουν τους αριθμούς για κάθε ένα από τα έτη 2001-2011.

(Ρυθμός αύξησης παραγωγής: ετήσιος ρυθμός αύξησης παραγωγής –ΑΕΠ-. Ποσοστό ανεργίας : μέσος όρος όλο το χρόνο. Ρυθμός πληθωρισμού : ετήσιο ποσοστό αλλαγής του επιπέδου τιμών –αποπληθωριστής ΑΕΠ -.

	Ρυθμός αύξησης παραγωγής (%)	Ποσοστό ανεργίας (%)	Ρυθμός πληθωρισμού
1960-2000 (μέσος όρος)	3,2	6,1	3,9
1994-2000 (μέσος όρος)	3,9	4,9	1,8
2000	2,8	4	2,4
2001	2,3	4,7	2,8

2002	3,1	5,8	1,6
2003	3	6	2,3
2004	2,4	5,5	2,7
2005	1,5	5,1	3,4
2006	0,8	4,6	3,2
2007	2	4,8	2,8
2008	1,1	5,8	3,9
2009	1,4	9,3	-0,4
2010	1,5	9,6	1,7
2011	1,6	9	3,2

Πίνακας 3-2 Ανάπτυξη, Ανεργία και Πληθωρισμός στις Ηνωμένες Πολιτείες 1960-2011.

*Πηγή: ¹OECD, Economic Outlook 81-91.

Από τα ανωτέρω παρατηρείται ότι, ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης ήταν 3,9% την περίοδο 1994-2000, σημαντικά υψηλότερος από το ρυθμό του 1960. Επίσης, το μέσο ποσοστό ανεργίας ήταν 4,9%, σημαντικά χαμηλότερο από το μέσο ποσοστό ανεργίας του 1960, καθώς και ότι ο μέσος ρυθμός πληθωρισμού ήταν 1,8%, σημαντικά χαμηλότερος από το μέσο ρυθμό πληθωρισμού το 1960.

Το 2000 αυτή η εντυπωσιακή απόδοση είχε οδηγήσει πολλούς στο να επιχειρηματολογήσουν λέγοντας, ότι η ΗΠΑ έχουν εισέλθει σε μία «Νέα Οικονομία», μια οικονομία στην οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες θα μπορούσαν για πάντα να έχουν υψηλότερη ανάπτυξη, χαμηλότερη ανεργία και χαμηλότερο πληθωρισμό απ' ότι στο παρελθόν. Οι πεποιθήσεις αυτές κλονίστηκαν σοβαρά το 2001. Τη χρονιά αυτή ο ρυθμός ανάπτυξης της παραγωγής μειώθηκε αισθητά. Αν και ο ρυθμός ανάπτυξης παρέμενε σε θετικά επίπεδα για το έτος ως σύνολο, εντούτοις ήταν αρνητικός για τα

τρία από τα τέσσερα τρίμηνα του έτους, έτσι οι οικονομολόγοι αναφέρονται στην περίοδο αυτή ως την ύφεση του 2001.

Η ύφεση πυροδότησε μια ισχυρή αντίδραση μακροοικονομικής πολιτικής. Η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ αποφάσισε δραστική μείωση των επιτοκίων και η κυβέρνηση bushαποφάσισε τη δραστική μείωση της φορολογίας. Χαμηλότερα επιτόκια και μικρότερη φορολογία οδήγησαν σε υψηλότερη κατανάλωση, και έτσι το 2002. Η ύφεση έδωσε τη θέση της στην ανάκαμψη. Ο ρυθμός παραγωγής αυξήθηκε σταθερά από το 2001 και με τα μέτρα αυτά η οικονομία των ΗΠΑ αρχίζει και πάλι να τα πάει καλά, μέχρι και το 2005 όπου παρατηρείται και πάλι δραστική μείωση του ρυθμού αύξησης της παραγωγής. Στο στάδιο αυτό οι μακροοικονομολόγοι των ΗΠΑ ανησυχούν κυρίως για δύο δέσμες θεμάτων:

- Ήταν όλα τα λεγόμενα στη δεκαετία του '90 για τη «Νέα Οικονομία» μόνο λόγια ή υπήρχε και κάποια ουσία σε αυτά; Συγκεκριμένα, μπορούν οι ΗΠΑ να ελπίζουν ότι θα ανταποκριθούν στους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης της παραγωγής των περασμένων ετών;
- Από το 2001 το δημοσιονομικό έλλειμμα των ΗΠΑ μεγαλώνει σταθερά, φθάνοντας στο 4,6% της παραγωγής το 2003 και στο 10% στα έτη 2009-2010, ενώ το 2011 περιορίστηκε στο 8,6% του αμερικάνικου ΑΕΠ σημειώνοντας οριακή ποσοστιαία μείωση. Θα πρέπει να δημιουργείται ανησυχία για τα τόσο μεγάλα ελλείμματα; Ποιο είναι το πιθανό κόστος;

Το κάθε ένα από αυτά τα δύο θέματα θα πρέπει να εξεταστεί ξεχωριστά και αποτελεί αντικείμενο μελέτης η οποία δεν χρήζει αντιμετώπισης στην παρούσα εργασία. Το αξιοσημείωτο είναι ότι, καθώς φαίνεται, σήμερα ο επιπτώσεις της ύφεσης του 2001 στα ελλείμματα και του ρυθμού παραγωγής του 2005 κάθε άλλο παρά έχουν παρέλθει και αυτό είναι ένα μεγάλο ζήτημα που καλέστηκε να αντιμετωπίσει η σύγχρονη οικονομία των ΗΠΑ.

Το 2006 η δυναμικότητα της οικονομίας των ΗΠΑ συνεχίζει να περιορίζεται αισθητά. Οι επενδύσεις σε κατοικίες έχουν υποχωρήσει ραγδαία, ενώ και η κατανάλωση των νοικοκυριών είναι αρκετά διστακτική. Η αύξηση όμως της απασχόλησης και η άνοδος του διαθέσιμου εισοδήματος αναμένεται ότι θα τονώσουν την αγορά και θα αντισταθμίσουν την αρνητική τάση των καταναλωτικών δαπανών.

Το 2007 παρατηρείται μια ελαφριά αντίδραση, όμως η μεγέθυνση της οικονομίας διατηρείται σε υποτονικά επίπεδα και κάτω από το μακροχρόνιο μέσο επίπεδο της, με ετήσιο ρυθμό κοντά στο 2%.

Το 2008 η συνεχιζόμενη κρίση στη στεγαστική πίστη και στις επενδύσεις των ακινήτων περιορίζουν τη μεγέθυνση του ΑΕΠ κατά περίπου μία ποσοστιαία μονάδα, με αποτέλεσμα για πρώτη φορά την τελευταία εξαετία η ζώνη του ευρώ να σημειώνει υψηλότερο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ από ότι οι ΗΠΑ.

Οι επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης, σε συνδιασμό με την αβεβαιότητα για την επεκτατική οικονομική κυβερνητική πολιτική, δεν επιτρέπουν την επικράτηση κλίματος αισιοδοξίας. Έτσι η στασιμότητα στην οικονομία συνεχίζει να υφίσταται και το 2009 και γίνεται εμφανές ότι επιπρόσθετες παρεμβάσεις, όπως η μείωση του φόρου εισοδήματος και οι εξελίξεις στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, πρέπει να μπουκ στο τραπέζι των συζητήσεων.

Στις πρώτες θετικές εξελίξεις το 2010 καταγράφονται οι άνοδος κατά 0,9% της βιομηχανικής παραγωγής στις αρχές του έτους και οι συνεχής μείωση των αιτήσεων για εγγραφή στο ταμείο ανεργίας οδηγώντας έτσι το ΑΕΠ στο να ανέλθει οριακά κατά 0,1% σε ετήσια βάση. Δείχνοντας σημάδια οριακής ανάκαμψης η οικονομία των ΗΠΑ συνεχίζει με σταθερό, πλην αργό, ρυθμό ανόδου και στο γ' τρίμηνο του 2010 όπου επιταχύνεται και η ιδιωτική κατανάλωση.

Το α' τρίμηνο του 2011 η αμερικάνικη οικονομία συνεχίζει να ανακάμπτει με επιβραδυνόμενο όμως ρυθμό, στηριζόμενη αυτή τη φορά και στη θετική συμβολή του εξωτερικού εμπορίου. Παρόλα αυτά από το β' τρίμηνο του 2011 η οικονομία των ΗΠΑ αρχίζει να παρουσιάζει έντονες ενδείξεις επιβράδυνσης, ενισχύοντας τις ανησυχίες για το εύρος ανάκαμψης της παγκόσμιας οικονομίας.

3.3 Ιαπωνία

Η αναφορά στην οικονομία της Ιαπωνίας κρίνεται απαραίτητη, μιας και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κομμάτια της Ασιατικής Οικονομίας. Η Ιαπωνία παρά την καίρια γεωγραφική της θέση και δομή, μπήκε στο οικονομικό προσκήνιο τα τελευταία σαράντα χρόνια. Ειδικότερα, σημείωσε ταχεία οικονομική ανάπτυξη κατά το πρώτο εξάμηνο του 2006, υποστηριζόμενη κυρίως από την ισχυρή εγχώρια ζήτηση. Η κατανάλωση ενισχύθηκε περαιτέρω λόγω του θετικού οικονομικού κλίματος και των

προοπτικών αύξησης της απασχόλησης, ενώ σημαντική συνεισφορά είχαν και οι επενδύσεις, οι οποίες τη χρονιά αυτή ανέκαμψαν. Τα παραπάνω οδήγησαν σε ένα ρυθμό αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ της τάξης του 2,7% για το 2006.

Το 2007 η ραγδαία υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης περιόρισε το ρυθμό ανάπτυξης στις αρχές του έτους σε 2%, όμως η εμπιστοσύνη των καταναλωτών, το ευνοϊκό κλίμα στην αγορά εργασίας, η χαμηλότερη φορολόγηση των νοικοκυριών και το ευνοϊκό κλίμα στις επενδύσεις, αποτρέπουν την περαιτέρω μείωση και σταθεροποιούν το ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ περίπου στο 1,9-2% για το υπόλοιπο του έτους.

Ανοδικές τάσεις εμφανίζει το ΑΕΠ στις αρχές του 2008, καθώς επανακάμπτουν οι επενδύσεις σε ιδιωτικές κατοικίες. Ωστόσο, οι ενδείξεις από τις επιχειρηματικές επενδύσεις και τις εξαγωγές, κινητήριους μοχλούς της ανάπτυξης της Ιαπωνικής οικονομίας, δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικές. Οι επιχειρηματικές επενδύσεις μειώθηκαν το α' τρίμηνο του 2008 και ο ρυθμός αύξησης των εξαγωγών επιβραδύνθηκε, εξελίξεις που έχουν και τα μεγαλύτερη βαρύτητα στο ΑΕΠ της χώρας, περιορίζοντας τελικά σε αρνητικό ρυθμό μεγέθυνσής του.

Η επιβράδυνση του παγκόσμιου εμπορίου φαίνεται να πλήττει και τις εξαγωγές της Ιαπωνίας, που αποτελούν ένα από τους δύο πυλώνες της οικονομικής της ανάπτυξης. Πλήγμα για τις εμπορικές συναλλαγές αποτέλεσε επίσης και η ανατίμηση του γιεν, ενώ η πτώση των επενδύσεων συγκρατήθηκε ως ένα βαθμό από τη σταθερή άνοδο των κατασκευών κατοικιών. Τα κέρδη των επιχειρήσεων συμπιέστηκαν από τις υψηλές τιμές των εμπορευμάτων που δεν μετακυλίσθηκαν στο τελικό προϊόν. Έτσι η Ιαπωνική οικονομία βρίσκεται για δεύτερο έτος σε οικονομική ύφεση, καθώς και το 2008 εμφάνισε αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης (-0,7%), που το 2009 φτάνει στο -5,2%.

Το 2010 ο ρυθμός ανάπτυξης αυξάνεται, παίρνοντας πάλι θετικές τιμές. Αυτό οφείλεται κυρίως στη θετική συμβολή της ιδιωτικής κατανάλωσης, λόγω δημοσιονομικών ενισχύσεων, τη αύξησης του σχηματισμού αποθεμάτων και της ανόδου των κεφαλαιουχικών δαπανών.

Ωστόσο το 2011, οι επιπτώσεις στην οικονομία από τις πρόσφατες φυσικές καταστροφές και το πυρηνικό ατύχημα επηρεάζουν σε έντονο βαθμό την

προσπάθεια ανάκαμψης, ρίχνοντας πάλι το ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ σε αρνητικά επίπεδα για το τρέχον έτος.

Η διάχυτη, λοιπόν, αβεβαιότητα για την πορεία της παγκόσμιας οικονομίας και η αναιμική παγκόσμια ζήτηση, φαίνεται σταδιακά να επηρεάζουν και τις οικονομίες της Ασίας με σημαντικότερο εκπρόσωπό τους την Ιαπωνική οικονομία.

3.4 Ευρώπη

3.4.1 Ιστορική Αναδρομή

Το 1957 έξι ευρωπαϊκές χώρες αποφάσισαν να σχηματίσουν μία κοινή Ευρωπαϊκή αγορά, μία οικονομική ζώνη όπου άνθρωποι και αγαθά μπορούσαν να διακινούνται ελεύθερα. Από τότε εικοσιένα (21) χώρες έχουν προστεθεί στην ομάδα αυτή, 10 από τις οποίες εντάχθηκαν το 2004 και δύο το 2007. Η ομάδα αυτή είναι τώρα γνωστή ως Ευρωπαϊκή Ένωση η ΕΕ για συντομία.

Η ΕΕ πρωτίστως δημιουργήθηκε ως οικονομική ένωση. Ο πρώτος και σημαντικότερος πυλώνας, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ιδρύθηκε ως Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Η δημιουργία και η διατήρηση της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς ήταν ο προεξέχων στόχος της Κοινότητας, που εξασφάλιζε ελεύθερη κυκλοφορία ατόμων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κεφαλαίου. Η συνδυασμένη ενιαία αγορά της ΕΕ είναι η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, με κατ' εκτίμηση ονομαστικό ΑΕΠ 11,6 τρισεκατομμύρια ευρώ το 2006 (έναντι της δεύτερης μεγαλύτερης οικονομίας, των Ηνωμένων Πολιτειών, με ΑΕΠ 13,2 τρισεκατομμυρίων δολαρίων). Η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος εξαγωγέας στον κόσμο, και ο δεύτερος μεγαλύτερος εισαγωγέας. Είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος σε πολλές χώρες, όπως η Κίνα και η Ινδία. Το 2007, η έδρα 163 επιχειρήσεων που απαριθμούνται στις 500 πιο κερδοφόρες είναι εντός της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου των μισών από τις κορυφαίες είκοσι. Η πιο κερδοφόρα ευρωπαϊκή επιχείρηση της λίστας είναι η Royal Dutch Shell, μια Άγγλο-ολλανδική επιχείρηση πετρελαίου.

Μέσα στην αγορά της ΕΕ, που επεκτείνεται και στην Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία μέσω του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, τέσσερις ελευθερίες είναι εγγυημένες: ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών, του

κεφαλαίου και των προσώπων. Για να το στηρίξουν αυτό, 17 μέλη της ΕΕ έχουν υιοθετήσει ένα κοινό νόμισμα, το ευρώ. Όλοι μαζί αποτελούν την ευρωζώνη και έχουν από κοινού την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, αν και το νόμισμα χρησιμοποιείται και από διάφορες άλλες χώρες έξω από την ΕΕ. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης έχει προβλέψει ότι το 2007 η ευρωζώνη θα αναπτύσσεται κατά 2,7% γρηγορότερα από την προβλεπόμενη ανάπτυξη των Ηνωμένων Πολιτειών. Το 2006, 2 από τα 3 εκατομμύρια νέων θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν στην ΕΕ ήταν στην ευρωζώνη, αν και η οικονομία της ευρωζώνης έχει καθοριστεί να αναπτύσσεται κατά 2,4%, ελαφρώς πιο αργά από την ΕΕ συνολικά, που είναι στο 2,7%,

Εξελίσσονται όμως όλα τόσο ομαλά όσο οι ευοίωνες μελέτες είχαν προβλέψει;

3.4.2 Το σήμερα

Από τα τέλη του 2007 η παγκόσμια οικονομία έχει αρχίσει να δείχνει σημάδια αποδυνάμωσης με συνέπειες που γίνονται ορατές στη σύγχρονη οικονομική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, από την άνοιξη του 2007, η οικονομία της ΕΕ ακολουθεί την καθοδική πορεία των παγκόσμιων αγορών με τις επενδύσεις να μειώνονται αισθητά και την εμπιστοσύνη των καταναλωτών να χάνεται σταδιακά.

Σύμφωνα με τους δείκτες του ακόλουθου πίνακα για τις τρεις πιο αντιπροσωπευτικές Ευρωπαϊκές χώρες, το Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και τη γενική εικόνα των G7, η κρίση της Ευρωπαϊκής οικονομίας αποτελεί ένα μεγάλο ρίσκο για την παγκόσμια οικονομία και η αντιμετώπισή της αποτελεί μονόδρομο.

	2011	2012	11Q2	11Q3	11Q4	12Q1	12Q2
Τρεις μεγαλύτερες Ευρωπαϊκές χώρες (μέσος όρος)	2.0	-0.2	1.2	0.8	-1.0	0.1	-0.3
Γερμανία	3.1	0.8	1.8	1.5	-0.6	2.0	1.1
Γαλλία	1.7	0.1	0.2	1.1	0.0	0.1	-0.2
Ιταλία	0.5	-2.4	1.4	-0.9	-2.9	-3.3	-2.9
Ηνωμένο Βασίλειο	0.8	-0.7	-0.4	2.4	-1.4	-1.3	-1.8
G7	1.4	1.4	1.1	2.3	1.7	1.8	0.9

Πίνακας 3-3 Ανάπτυξη του ΑΕΠ στις οικονομίες των 3 μεγαλύτερων Ευρωπαϊκών χωρών (Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία) και γενικά των G7, αναλυμένα ανά τετράμηνο επί τοις εκατό.*

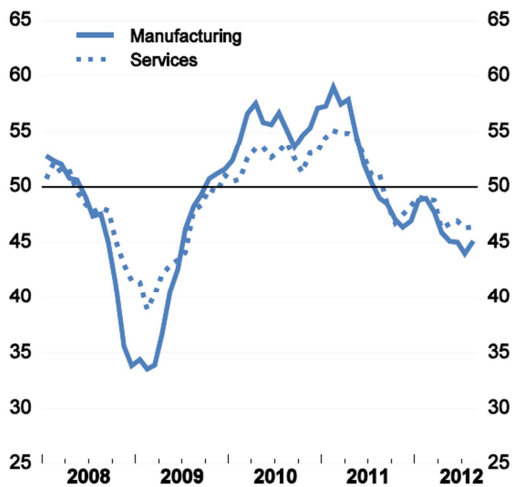
* Βασισμένο στους δείκτες ΑΕΠ που εκδόθηκαν στις 4 Σεπτεμβρίου 2012, υπολογισμένοι εποχιακά και πολλές φορές ακόμα και ημερήσια.

Επιπλέον, η εμπιστοσύνη των επενδυτών στην περιοχή σταδιακά αποδυναμώνεται και αυτό έχει αντίκτυπο και στον τομέα της βιομηχανίας όπου παρουσιάζονται ευμετάβλητοι δείκτες των αγορών, όπως αυτοί των εξαγωγών.

Όμως και η εμπιστοσύνη των καταναλωτών χάνεται σιγά – σιγά ακόμα και στις πιο δυνατές οικονομίες της ζώνης, με τα νοικοκυριά να αποδυναμώνονται αισθητά και να μην μπορούν να στηρίξουν τις τοπικές, αλλά και τις ευρύτερες οικονομίες.

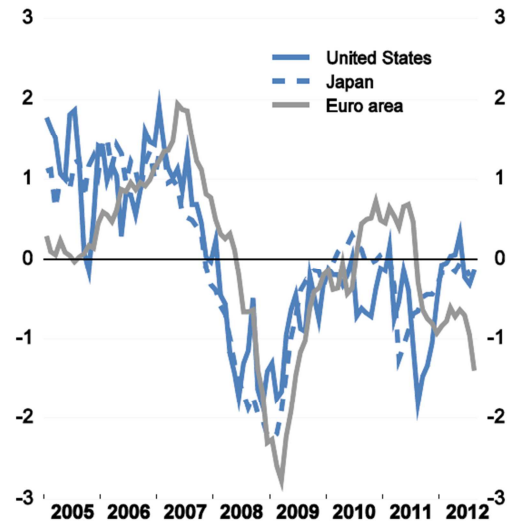
Ακολουθούν δύο διαγράμματα που απεικονίζουν την πορεία των βιομηχανικών και καταναλωτικών αγορών αντίστοιχα από τις αρχές του 2008 μέχρι και σήμερα.

Purchasing Managers Index (PMI) for manufacturing and services
Euro area

Note: Values greater than 50 signify an improvement in economic activity. Source: Markit Economics Limited.

Consumer confidence
Indices

Note: Normalised at period average and presented in units of standard deviation. Values above zero signify levels of consumer confidence above the period average. Source: OECD Main Economic Indicators.

Εικόνα 1

(α) Διάγραμμα βιομηχανικών αγορών καταναλωτών και υπηρεσιών (2008-2012)

(β) Διάγραμμα εμπιστοσύνης (2008-2012)

Η αστάθεια στην περιοχή της Ευρώπης μπορεί να προκαλέσει περαιτέρω παγκόσμια αστάθεια και για το λόγο αυτό η μελέτη και η αντιμετώπιση της Ευρωπαϊκής κρίσης πρέπει να έχουν πρωταρχικό ρόλο σε κάθε σύγχρονη οικονομική θέση.

3.5 Το οικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια συνοπτική αναφορά στο περιβάλλον το οποία συνετέλεσε στη διαμόρφωση της Ελληνικής οικονομίας στην πάροδο των χρόνων, χωρίς ωστόσο να αναλυθεί διεξοδικά η κατάσταση της Ελληνικής

οικονομίας. Αναλυτική μελέτη της οικονομίας της Ελλάδας για τα έτη 2001-2011 παρουσιάζεται στο κεφάλαιο 4 της παρούσας εργασίας.

Παρά τις καθοδικές τάσεις της παγκόσμιας οικονομίας από το 2001 και μετά, η ελληνική οικονομία, λόγω της μακροοικονομικής σταθερότητας με τη συμμετοχή στη ζώνη του ευρώ, εμφανίστηκε αρκετά ανθεκτική στις δυσμενείς επιδράσεις και διαταραχές, παρουσιάζοντας το 2005 ένα από τους ταχύτερους ρυθμούς ανάπτυξης στην Ευρωζώνη (3,7%), όπου ο αντίστοιχος μέσος όρος την περίοδο αυτή εκτιμούνταν μόλις σε 1,3%.

Και το 2006 όμως, η Ελληνική οικονομία αναπτύσσεται με ρυθμό που σε ετήσια βάση κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα, καταχτώντας την τέταρτη (4^η) στην Ευρωζώνη και δέκατη τρίτη (13^η) στην ΕΕ-25. Κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης είναι η εγχώρια ζήτηση. Η κατανάλωση αφενός, η οποία συνέχισε να διευρύνεται με ταχείς ρυθμούς και οι επενδύσεις αφετέρου, οι οποίες αυξάνονται με επιταχυνόμενο ρυθμό. Η συνεχιζόμενη άνοδος της κατανάλωσης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη διεύρυνση της καταναλωτικής πίστης, ενώ η συνολική επενδυτική δραστηριότητα επηρεάζεται από τη βελτίωση του κλίματος και την ανάκαμψη των δημόσιων επενδύσεων. Η συνεχής βελτίωση του οικονομικού κλίματος που έχει καταγραφεί από τις έρευνες οικονομικής συγκυρίας του IOBE καθ' όλη τη διάρκεια του 2006 αποτυπώνεται και στην εξέλιξη των μακροοικονομικών μεγεθών, και ιδιαίτερα με την άνοδο του ΑΕΠ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι με την άνοδο του 2006 συμπληρώνεται μία περίοδος αδιάτακτης ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας που διαρκεί ήδη δεκατρία χρόνια.

Οι επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας και το 2007 ήταν ικανοποιητικές: το ΑΕΠ αυξήθηκε με ρυθμό 4,3%, υπερβαίνοντας το μέσο όρο της δεκαετίας, ο πληθωρισμός επιβραδύνθηκε, η απασχόληση αυξήθηκε ταχύτερα, περιορίστηκε η ανεργία, ενώ το οικονομικό κλίμα εμφανίζεται βελτιωμένο. Κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης παραμένει και αυτό το χρόνο η εγχώρια ζήτηση και ιδιαίτερα η ιδιωτική κατανάλωση η οποία παρά την πίεση από την άνοδο των επιτοκίων θα διατηρηθεί σε υψηλά επίπεδα. Οι επενδύσεις έχουν ανακάμψει, ενώ σημειώνεται και η ταχεία άνοδος των εξαγωγών, οριακά ταχύτερη μάλιστα από την αντίστοιχη άνοδο των εισαγωγών.

Ωστόσο, για να μπορούσε να προσεγγιστεί, στο ορατό μέλλον, το μέσο βιοτικό επίπεδο της ΕΕ-15, η ελληνική οικονομία θα έπρεπε να αναπτύσσεται τα επόμενα χρόνια με ετήσιους ρυθμούς που θα ήταν περίπου διπλάσιοι από τους αντίστοιχους της ΕΕ-15. Αν συνεπώς εθνική επιλογή την περίοδο 2007 και έπειτα ήταν η πραγματική σύγκλιση με την Ευρώπη, τότε η επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης έπρεπε να αποτελούσε κυρίαρχη προτεραιότητα.

Μετά την σημαντική επιβράδυνση του πληθωρισμού κατά το πρώτο οκτάμηνο του 2007, τους τελευταίους μήνες του έτους υπήρξε αναζωπύρωση, η οποία εντάθηκε τους πρώτους μήνες του 2008, όταν ο πληθωρισμός κινήθηκε στην περιοχή του 4% κατά μέσο όρο. Η αυξημένη αβεβαιότητα και το ανάλογο αρνητικό κλίμα που παρουσιάζονται στις έρευνες οικονομικής συγκυρίας οδηγούν σε επιβράδυνση της ελληνικής οικονομίας.

Τους πρώτους οκτώ μήνες του 2008, ο Δείκτης Οικονομικού κλίματος κινείται σε επίπεδα σαφώς κατώτερα εκείνων του 2007 και χαμηλότερα από το μέσο μακροχρόνιο όρο. Τον Αύγουστο του 2008 ο εν λόγω δείκτης προσεγγίζει τη χαμηλότερη τιμή της τελευταίας τριετίας.

Η επιδείνωση του οικονομικού κλίματος στην Ελλάδα συμβαδίζει με ανάλογη εξέλιξη του σχετικού δείκτη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ο οποίος και εκεί προσεγγίζει το χαμηλότερο επίπεδο των τελευταίων ετών.

Έντονη είναι η επιβράδυνση των μεγεθών της ελληνικής οικονομίας και στις αρχές του 2009, διατηρώντας όμως μία από τις καλύτερες επιδόσεις στην Ευρωζώνη. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ΕΣΥΕ, ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ, στο πρώτο τρίμηνο του έτους διαμορφώθηκε στο 0,3%, έναντι 3,2% το ίδιο τρίμηνο του 2008. Αυτή η σημαντική επιβράδυνση, στο χαμηλότερο σημείο της τελευταίας 15-ετίας, αποτελεί τη συνισταμένη όλων των επιμέρους πρόδρομων δεικτών που έχουν καταγραφεί για αυτή την περίοδο και αποτυπώνει τις πραγματικές συνέπειες της κρίσης στην ελληνική οικονομία.

Στις 3 Μαρτίου του 2010 ανακοινώθηκαν δημοσιονομικά μέτρα που θεωρήθηκαν απολύτως απαραίτητα για τη θεραπεία των μεγάλων προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας. Τα μέτρα αυτά θεωρήθηκαν ότι αποτελούν ευκαιρία διόρθωσης λαθών του παρελθόντος και επαναφοράς της ελληνικής οικονομίας σε μια νέα βιώσιμη, τροχιά ανάπτυξης.

Το σενάριο «ελπίδας» για την περίοδο του 2010 προέβλεπε ότι η Ελλάδα θα ακολουθήσει, σε γενικές γραμμές, το πρόγραμμα δημοσιονομικής πολιτικής του Μνημονίου και θα εφαρμόσει παράλληλα πολιτικές που διευκολύνουν την οικονομική ανάπτυξη και συνακολούθως τη δημοσιονομική προσαρμογή.

Η πτώση, ωστόσο, του ΑΕΠ διευρύνθηκε το β' τρίμηνο του 2010, φθάνοντας το 3,7%, από 2,3% το προηγούμενο τρίμηνο. Στο σύνολο του πρώτου εξαμήνου η ύφεση διαμορφώθηκε στο 3%, από 1,4% το αντίστοιχο διάστημα του 2009. Η ύφεση της ελληνικής οικονομίας κλιμακώθηκε περαιτέρω στο τελευταίο τρίμηνο του 2010, φθάνοντας το 6,6%, όταν το αντίστοιχο τρίμηνο του 2009 δεν ξεπερνούσε το 0,7%. Στο σύνολο του 2010 η πτώση του ΑΕΠ έφτασε το 2,5% από 2,0% το 2009.

Στια αρχές του 2011, η ελληνική οικονομία διήλθε μια περίοδο διεργασιών σε πολλά επίπεδα για την υλοποίηση-προώθηση δομικών μεταρρυθμίσεων (νομικό πλαίσιο ανοίγματος «κλειστών» επαγγελματιών, εκκίνηση αναδιάρθρωσης δημοσίων οργανισμών, εφαρμογή νέας εργασιακής νομοθεσίας). Οι διεργασίες αυτές δημιουργούν έντονη αβεβαιότητα στις επαγγελματικές και κοινωνικές ομάδες που τις αφορούν, αλλά εντείνουν και την αβεβαιότητα γενικότερα, λόγω του κλίματος εκτεταμένων αλλαγών που δημιουργούν. Έτσι, το ΑΕΠ στο τρίμηνο Ιανουαρίου-Μαρτίου 2011 υποχώρησε κατά 5,5%.

Η πτώση του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας περιορίστηκε ελαφρά του β' εξάμηνο του 2011. Σε αυτή την εξέλιξη εκτιμάται ότι συνέτειναν κυρίως : α) η μη λήψη νέων δημοσιονομικών μέτρων από τις αρχές του 2011 μέχρι και τον Ιούνιο και η σταδιακή υλοποίηση των μέτρων του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ), που ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο και β) η τεχνική επίδραση του χαμηλού επιπέδου ορισμένων συνιστωσών του ΑΕΠ στο γ' τρίμηνο του 2010.

Η επιφυλακτικότητα και η κοινωνικοπολιτική ρευστότητα είναι τα κυριότερα χαρακτηριστικά της περιόδου μελέτης (2001-2011), τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η Ελλάδα, όντας μία ευμετάβλητη οικονομία επηρεάζεται άρδην από την πορεία των παγκόσμιων και Ευρωπαϊκών συγκυριών, μεταδίδοντας τις όποιες μεταβολές στα θεμέλιά της εθνικής της οικονομίας.

Εκτενής παρουσίαση της πορείας της ελληνικής οικονομίας δίνεται στο ακόλουθο κεφάλαιο.

4

Η Πορεία της Ελληνικής Οικονομίας

4.1 Η ελληνική οικονομία μέχρι και το 2004

Από το 1998 και έπειτα η Ελληνική οικονομία φαίνεται να διανύει μια περίοδο αδιάκοπτης ανάπτυξης. Ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ αυξάνεται σταδιακά, η ανεργία διατηρείται σε σταθερά επίπεδα και ο πληθωρισμός δεν αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα της οικονομικής μεγέθυνσης.

4.1.1 Ρυθμός Ανάπτυξης του ΑΕΠ

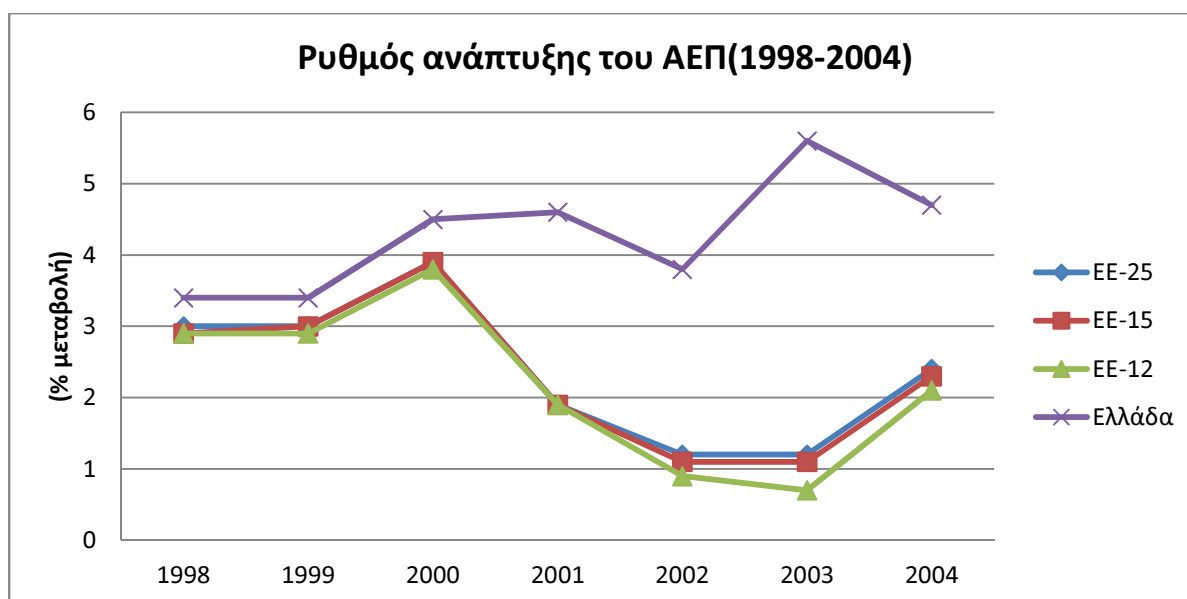
Συγκεκριμένα, ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ για τα έτη 1998-2004 διατηρείται σε επίπεδα ανώτερα της υπόλοιπης Ευρώπης, γεγονός που γεννά αισιοδοξία στους κόλπους των οικονομικών μελετητών. Στον πίνακα που ακολουθεί (4-1) καταγράφονται οι μετρήσεις της μεταβολής του όγκου του ΑΕΠ για τα έτη 1998-2004 για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12. Σημειώνεται ότι η μέτρηση της μεταβολής του όγκου του ΑΕΠ γίνεται μέσω του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές. Η επίπτωση από τις μεταβολές του επιπέδου των τιμών (πληθωρισμός) απαλείφονται.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ΕΕ-25	3,0	3,0	3,9	1,9	1,2	1,2	2,4
ΕΕ-15	2,9	3,0	3,9	1,9	1,1	1,1	2,3
ΕΕ-12	2,9	2,9	3,8	1,9	0,9	0,7	2,1
Ελλάδα	3,4	3,4	4,5	4,7	3,8	5,6	4,7

Πίνακας 4-1 Ανάπτυξη του ΑΕΠ για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12 (% μεταβολή σε σχέση με το προηγούμενο έτος)

* Πηγή: Eurostat

Στο κατωτέρω διάγραμμα αναπαρίστανται γραφικά τα αποτελέσματα του πίνακα 4-1.

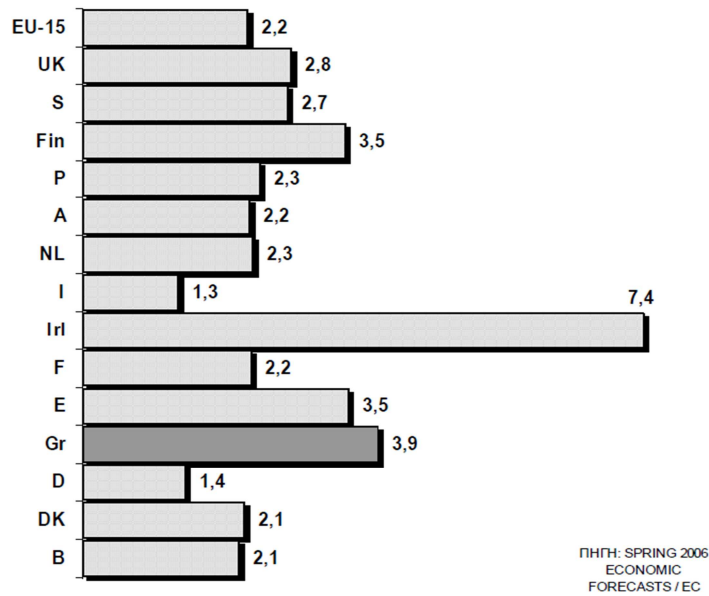

Διάγραμμα 4-1 Γραφική αναπαράσταση της ανάπτυξης του ΑΕΠ για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12 (% μεταβολή σε σχέση με το προηγούμενο έτος).

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι οι τιμές ακριβώς πριν και μετά το 2004, ενδεχομένως να συνδέονται με τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών αγώνων στη χώρα, γεγονός που επηρεάζει σημαντικά τόσο τις επενδύσεις, όσο και τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη.

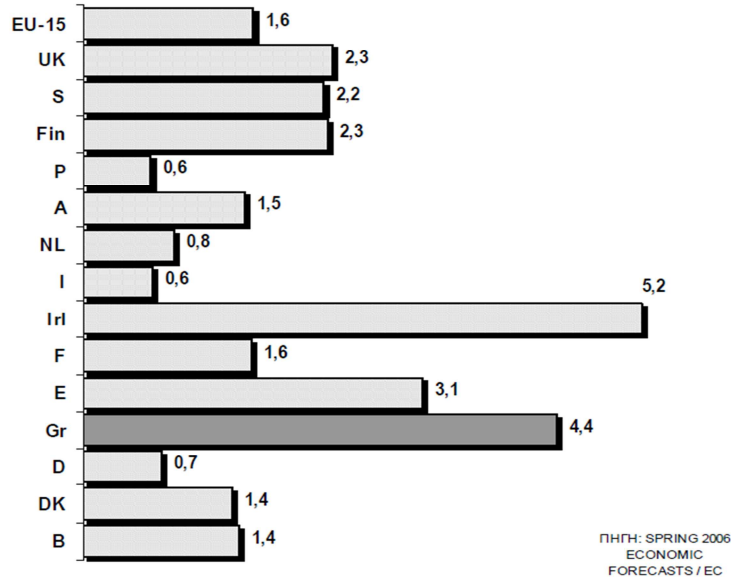
Σε διεθνή σύγκριση, η Ελλάδα καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση στην κατάταξη των χωρών είτε με κριτήριο τον μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης της δεκαετίας 1995-2004 (3,9% στην Ελλάδα έναντι 7,4% στην Ιρλανδία και 3,5% στην Ισπανία) (Διάγραμμα 4-2) είτε με κριτήριο τον ίδιο μέγεθος για την πενταετία 2000-2004 (4,4% έναντι 5,2% στην Ιρλανδία και 3,1% στην Ισπανία) (Διάγραμμα 4-3). Αξιοσημείωτο είναι ότι κατά την τελευταία πενταετία (2000-2004) οι επιδόσεις της Ελλάδας βελτιώθηκαν συγκριτικά με την πρωτοπόρο Ιρλανδία, αφού η διαφορά περιορίστηκε σε λιγότερο από μία εκατοστιαία μονάδα ετησίως, αλλά και συγκριτικά με την Ισπανία, αφού η διαφορά διευρύνθηκε σε 1,3 εκατοστιαίες μονάδες ετησίως. Αυτή η βελτίωση του 2000-2004 έναντι της πενταετίας 1996-2000 αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 4-4, όπου φαίνεται ότι η ελληνική οικονομία ήταν η μοναδική στην ΕΕ-15 που επέτυχε κατά τα έτη 2000-2004 μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ ανώτερο από τον αντίστοιχο των ετών 1996-2000.

Η αύξηση του ΑΕΠ κατά το 1996-2005
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής %

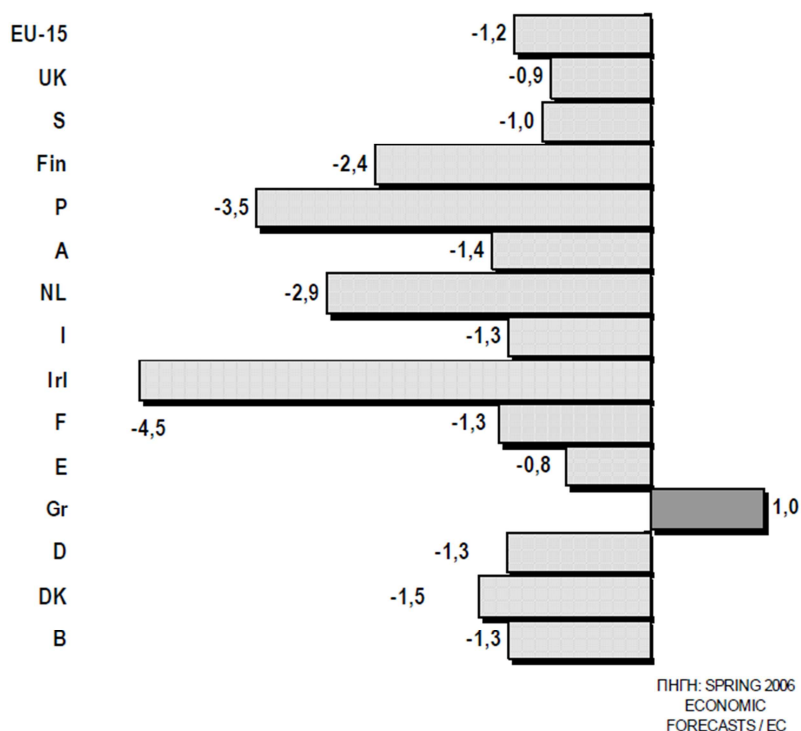
Διάγραμμα 4-2 Αύξηση του ΑΕΠ κατά το 1996-2005 για την Ελλάδα, την ΕΕ-15 και κάποιες από τις πιο σημαντικές Ευρωπαϊκές οικονομίες.

Η αύξηση του ΑΕΠ 2000-2004
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής %

Διάγραμμα 4-3 Αύξηση του ΑΕΠ κατά το 2000-2004 για την Ελλάδα, την ΕΕ-15 και κάποιες από τις πιο σημαντικές Ευρωπαϊκές οικονομίες.

Μεταβολή ΑΕΠ 2000-2004 έναντι 1996-2000
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής %

Διάγραμμα 4-4 Μεταβολή του ΑΕΠ κατά το 2000-2004 σε σχέση με το 1996-2000 για την Ελλάδα, την ΕΕ-15 και κάποιες από τις πιο σημαντικές Ευρωπαϊκές οικονομίες.

4.1.2 Ανεργία

Η ανεργία την περίοδο 1998-2004 φαίνεται να μειώνεται με σταθερό ρυθμό, γεγονός που υποβοηθά στην δημιουργία ευνοϊκού οικονομικού κλίματος. Σε κάθε περίπτωση πάντως, τα ποσοστά ανεργίας για την Ελλάδα, βρίσκονται σταθερά, οριακά πάνω από τον μέσο Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Για τη μέτρηση του ποσοστού ανεργίας θεωρήθηκαν τα άτομα τουλάχιστον 15 ετών τα οποία δεν μένουν σε συλλογικές κατοικίες και δεν θα εργαστούν ή θα ξεκινήσουν να εργάζονται τις επόμενες δύο εβδομάδες καθώς ψάχνουν για εργασία.

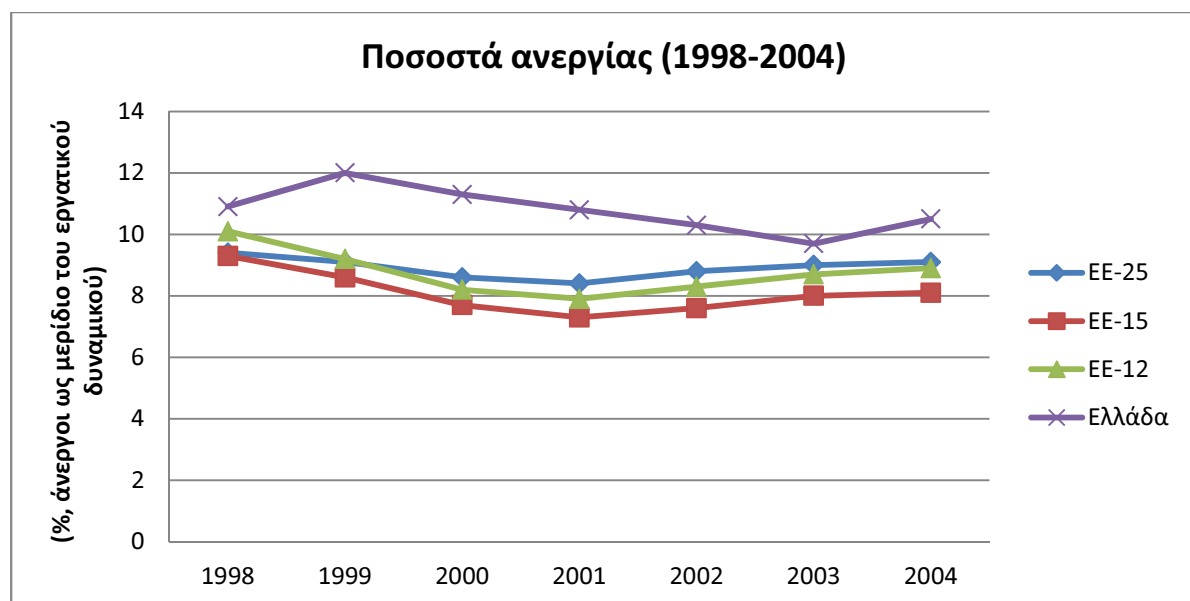
Στον πίνακα που ακολουθεί (4-2) καταγράφονται οι μετρήσεις του ποσοστού ανεργίας για τα έτη 1998-2004 για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ΕΕ-25	9,4	9,1	8,6	8,4	8,8	9,0	9,1
ΕΕ-15	9,3	8,6	7,7	7,3	7,6	8,0	8,1
ΕΕ-12	10,1	9,2	8,2	7,9	8,3	8,7	8,9
Ελλάδα	10,9	12,0	11,3	10,8	10,3	9,7	10,5

Πίνακας 4-2 Ποσοστά ανεργίας για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12 (άνεργοι ως μερίδιο του εργατικού δυναμικού, εποχικά εξομαλυμένα στοιχεία)

* Πηγή: Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ

Στο κατωτέρω διάγραμμα αναπαρίστανται γραφικά τα αποτελέσματα του πίνακα 4-2.

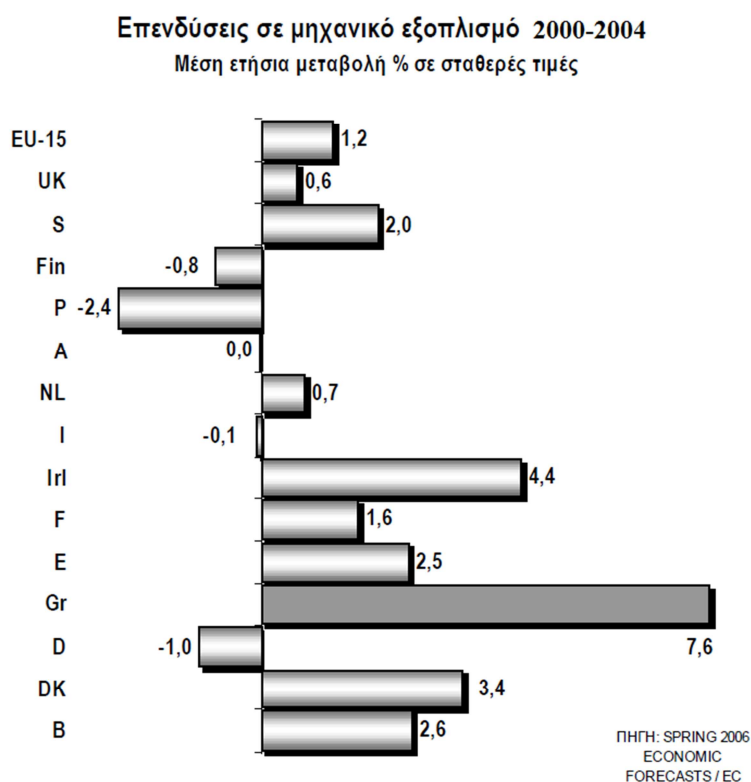
Διάγραμμα 4-5 Γραφική αναπαράσταση των ποσοστών ανεργίας για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12 (% , άνεργοι ως μερίδιο του εργατικού δυναμικού).

Σε διεθνές, λοιπόν, επίπεδο η πορεία παραγωγικότητας της εργασίας στην Ελλάδα ανήλθε θεαματικά από το 1999 έως το 2003, σε σύγκριση με όλες τις εξεταζόμενες περιοχές. Πιο συγκεκριμένα, κατά το 2003, το επίπεδο παραγωγικότητας στην

Ελλάδα είχε ανέλθει έναντι του 1995 περίπου κατά 15% περισσότερο από την ΕΕ-15, τις 23 και τις 35 πιο αναπτυγμένες χώρες του πλανήτη.

Οι μακροχρόνιοι ρυθμοί αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας στην Ελλάδα μέχρι τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1990 ήταν εξαιρετικά χαμηλοί. Ακολούθησε όμως η άνοδος των ετών 1996-2003 με κινητήρια δύναμη την ταχεία αύξηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, ιδιαίτερα των επενδύσεων σε μηχανικό εξοπλισμό εξοπλισμού, του οποίου μάλιστα η συμμετοχή στις συνολικές επενδύσεις έβαινε αυξανόμενη. Οι επενδύσεις σε μηχανικό εξοπλισμό μεταφέρουν τις νέες τεχνολογίες μέσα στις εργασιακές διαδικασίες, υποκαθιστούν εργασία με πάγιο κεφάλαιο και αυξάνουν έτσι την παραγωγικότητα της εργασίας.

Η μέση ετήσια μεταβολή των επενδύσεων αυτών για την πενταετία 2000-2004 φαίνεται στο διάγραμμα 4-6.

Διάγραμμα 4-6 Επενδύσεις σε μηχανικό εξοπλισμό για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12 (% μεταβολή ετησίως σε σταθερές τιμές).

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4-6, οι επενδύσεις σε μηχανικό εξοπλισμό αυξήθηκαν στην Ελλάδα, κατά την πενταετία 2000-2004, με μέσο ετήσιο ρυθμό 7,6% έναντι

+1,2% στην ΕΕ-15 κατά μέσο όρο, -2,4% στην Πορτογαλία, 2,5% στην Ισπανία, 4,4% στην Ιρλανδία και 0% περίπου στην Ιταλία. Όπως ήδη τονίστηκε, αυτή η υπεροχή της ελληνικής οικονομίας σε επενδύσεις σε μηχανικό εξοπλισμό εξηγεί, σε μεγάλο βαθμό, την ταχύτερη αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας έναντι των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

4.1.3 Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός την περίοδο 1998-2004 διατηρείται σε σχετικά σταθερά επίπεδα, χωρίς ιδιαίτερες εξάρσεις, της τάξεως του 3%. Εντούτοις, κινείται σε επίπεδα άνω του Ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Οι εναρμονισμένοι Δείκτες Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ) καταρτίστηκαν με στόχο τη διεθνή σύγκριση των μεταβολών στις τιμές των καταναλωτικών αγαθών. Οι εναρμονισμένοι ΔΤΚ χρησιμοποιούνται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) με σκοπό την παρακολούθηση του πληθωρισμού στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) καθώς και την εκτίμηση του πληθωρισμού σύγκλισης.

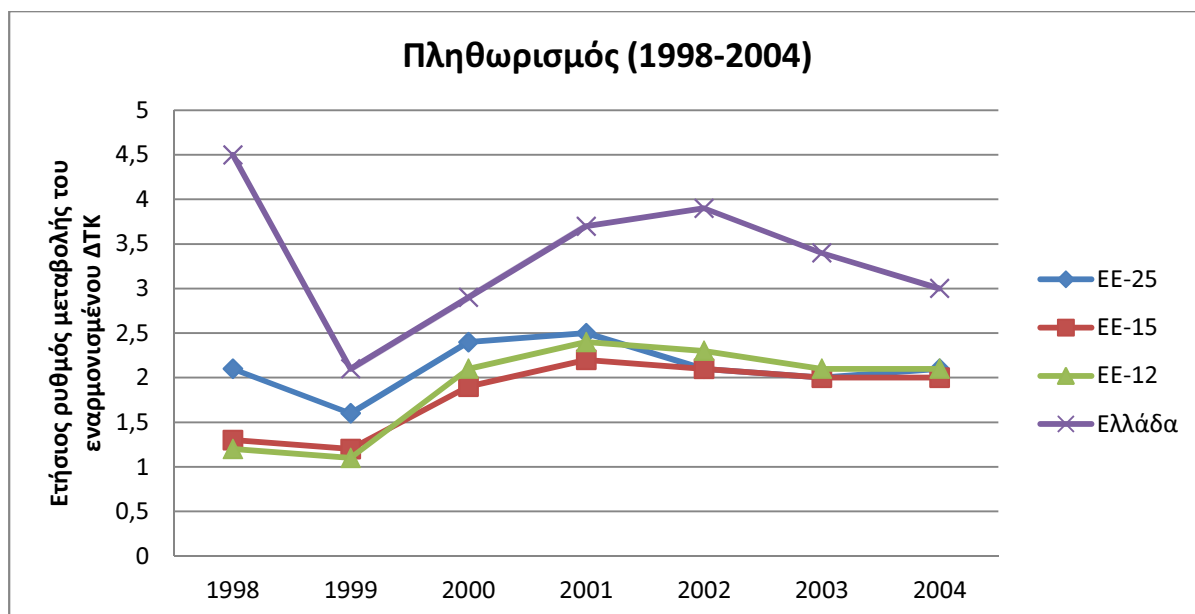
Στον πίνακα που ακολουθεί (4-3) καταγράφονται οι μετρήσεις του πληθωρισμού για τα έτη 1998-2004 για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ΕΕ-25	2,1	1,6	2,4	2,5	2,1	2,0	2,1
ΕΕ-15	1,3	1,2	1,9	2,2	2,1	2,0	2,0
ΕΕ-12	1,2	1,1	2,1	2,4	2,3	2,1	2,1
Ελλάδα	4,5	2,1	2,9	3,7	3,9	3,4	3,0

Πίνακας 4-3 Πληθωρισμός για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12 (Ετήσιος ρυθμός μεταβολής του εναρμονισμένου ΔΤΚ)

* Πηγή: Eurostat

Στο κατωτέρω διάγραμμα αναπαρίστανται γραφικά τα αποτελέσματα του πίνακα 4-7.

Διάγραμμα 4-7 Γραφική αναπαράσταση του πληθωρισμού για την Ελλάδα, την ΕΕ-25, την ΕΕ-15 και την ΕΕ-12 (Ετήσιος ρυθμός μεταβολής του εναρμονισμένου ΔΤΚ).

4.2 Η πορεία της ελληνικής οικονομίας μετά το 2004

Η πορεία της ελληνικής οικονομίας από το 2005 και έπειτα παρουσιάζει πολυμορφικό χαρακτήρα και για την ανάλυσή της απαιτείται ξεχωριστή μελέτη κάθε έτους. Συνοπτικά, τα σημαντικότερα μακροοικονομικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την περίοδο μελέτης παρουσιάζονται στον πίνακα 4-4.

Στον πίνακα αυτό παρουσιάζονται τόσο ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές, όσο και η βασικές συνιστώσες που καθορίζουν τη σύνθεσή του. Επιπλέον, καταγράφονται οι τιμές για την ανεργία, καθώς και για τον πληθωρισμό της περιόδου αναφοράς. Τα στοιχεία δίνονται σε % μεταβολή.

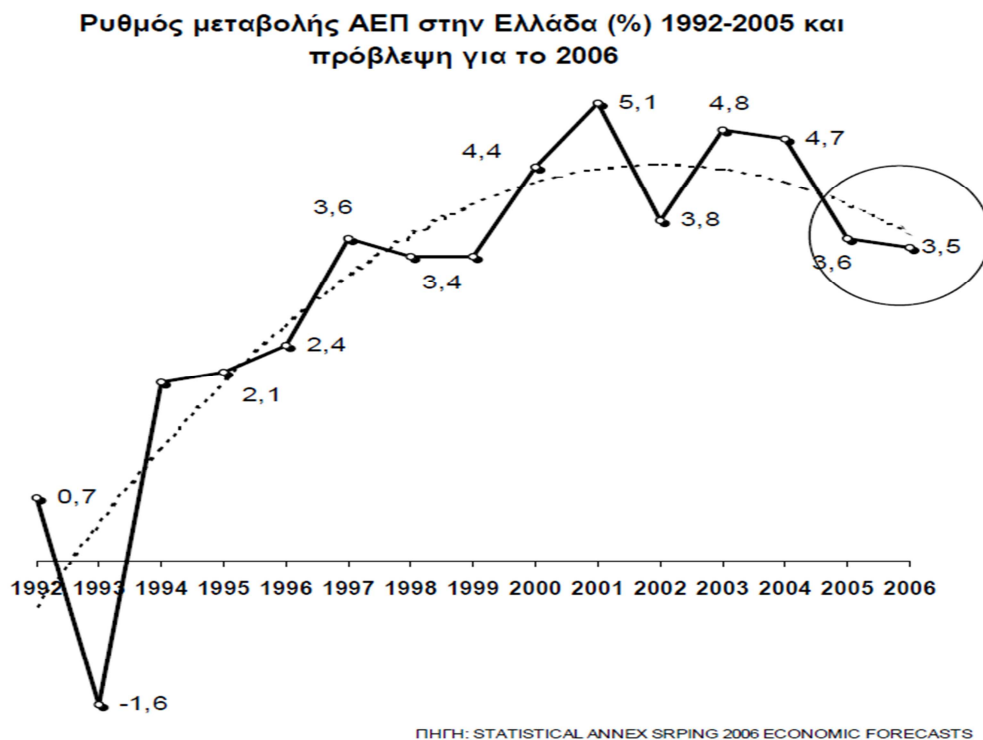
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ΑΕΠ	4,2	3,4	5,9	4,4	3,6	5,5	3	-0,2	-3,2	-3,5	-7,5
Συνολική εγχώρια ζήτηση (συμβολή)	4,6	4,9	6,3	2,7	1,2	7,5	6,3	0,4	-6,3	-6,5	-7,7
Ιδιωτική κατανάλωση	5	4,7	3,3	3,8	4,5	4,3	3,7	4	-1,3	-3,6	-
Δημόσια κατανάλωση	0,7	7,2	-0,9	3,5	1,1	2,3	7,6	-2,1	4,8	-7,2	-
Επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου	4,8	9,5	11,8	0,4	-6,3	20,4	5,4	-6,7	-15,2	-15	-14,5
Εξωτερικό ισοζύγιο (συμβολή)	-0,4	-1,4	-0,4	1,7	1,1	-2	-3,3	-0,5	3	3	-
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	0	-8,4	2,9	17,3	2,5	3,1	6,9	3	-19,5	4,2	-3,4
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	1,2	-1,3	3	5,7	-1,5	8,2	14,6	3,3	-20,2	-7,2	-8,6
Πληθωρισμός	3,7	3,9	3,4	3	3,5	3,3	3	4,2	1,3	4,7	3,1
Ανεργία	10,8	10,3	9,7	10,5	9,9	5,9	8,3	7,6	9,5	12,5	14,8

Πίνακας 4-4 Βασικότερα μακροοικονομικά μεγέθη για την Ελλάδα της περιόδου 2001-2011 (% μεταβολή).

* Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

4.2.1 Έτος 2005

Η ανοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας, που είχε ως σημείο εκκίνησης το έτος 1996, έφθασε στο ανώτατο σημείο της κατά το 2004 (Διάγραμμα 4-8). Κατά το 2005, όμως, η πορεία αυτή ανακόπηκε καθώς ο ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ περιορίστηκε στο 3,6%, έναντι 4,4% το 2003-2004. Παρά το γεγονός ότι η επίδοση του 2005 είναι ανώτερη αυτής που είχε προβλεφθεί (2,9%) από τους διεθνείς οργανισμούς, η επιβράδυνση της ελληνικής οικονομίας είναι γεγονός.

Διάγραμμα 4-8 Ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ στην Ελλάδα (%) 1992-2005.

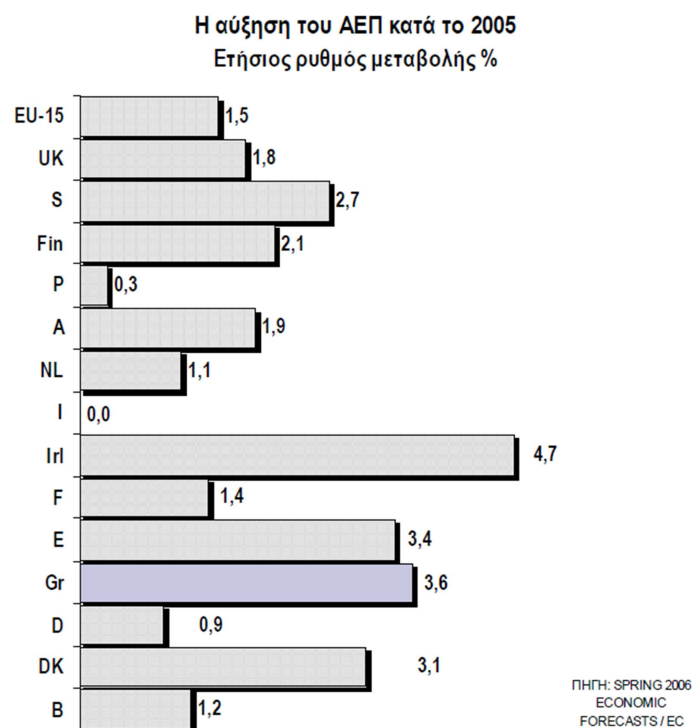
Η εξέλιξη αυτή ήταν αποτέλεσμα της υποχώρησης του ρυθμού επενδύσεων που συνδέονταν με τους Ολυμπιακούς αγώνες, της επιβράδυνσης του υψηλού ρυθμού των ναυτιλιακών εισπράξεων από τις αρχές του έτους και της σημαντικής ανόδου της διεθνούς τιμής του πετρελαίου.

Από μακροχρόνια άποψη, η μείωση του ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ κατά το 2005-2006 εμφανίζεται ως σημαντικό πρόβλημα, διότι η κάμψη στον ρυθμό μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας, διαρρηγνύει την ανοδική τάση που παρουσίαζε η χρονολογική σειρά των μεταβολών του ΑΕΠ από το 1996 έως το 2004 και η οποία σηματοδοτούσε την λήξη του μακρού κύματος ύφεσης της ελληνικής οικονομίας 1974-1995.

Εξαιτίας της επιβράδυνσης της ελληνικής οικονομίας (2005-2006), άρχισε σιγά σιγά να μειώνεται η διαφορά του ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15 από τις 2 έως 3 εκατοστιαίες μονάδες ετησίως κατά την πενταετία 2000-2004 σε 1 έως 1,5 εκατοστιαία μονάδα. Ως εκ τούτου, η πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας προς τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη σειρά της άρχισε να επιβραδύνεται. Μολονότι οι επιδόσεις της ελληνικής

οικονομίας παρέμειναν καλές, οι επιπτώσεις μιας συνεχιζόμενης επιβράδυνσης την περίοδο θα μπορούσαν να είναι σοβαρές για την πραγματική σύγκλιση, όπως εξάλλου το δείχνει η εμπειρία της Πορτογαλίας όπου το ΑΕΠ ανά κάτοικο μειώθηκε από το 73% του μέσου όρου της ΕΕ-15 το 2000 σε 66% περίπου το 2005.

Σε διεθνή σύγκριση, οι επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας, σε ότι αφορά την μεγέθυνση του ΑΕΠ, παρέμειναν κατά το 2005 από τις καλύτερες. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4-9, η Ελλάδα κατέλαβε τη δεύτερη θέση στην κατάταξη των χωρών της ΕΕ-15 με κριτήριο τον ρυθμό μεγέθυνσης (3,6% έναντι 4,7% της Ιρλανδίας).

Διάγραμμα 4-9 Αύξηση του ΑΕΠ κατά το 2005 για την Ελλάδα, την ΕΕ-15 και κάποιες από τις πιο σημαντικές Ευρωπαϊκές οικονομίες.

Κατά το 2005, και η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στην Ελλάδα παρέμεινε σημαντική, αν και υποδεέστερη των προηγούμενων ετών. Στην κατάταξη των χωρών της ΕΕ-15 με κριτήριο την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας κατά το 2005, η Ελλάδα κατέλαβε την δεύτερη θέση μετά την Δανία. Η αντίστοιχη αύξηση στις άλλες χώρες της σύγκλισης, στην Ισπανία, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία ήταν μηδενική ή ασήμαντη (από 0% έως 0,4%).

Εντούτοις, παρά το γεγονός ότι αυτές οι επιδόσεις εμφανίζονταν ως αξιόλογες σε διεθνή σύγκριση, υστερούσαν σημαντικά έναντι των επιδόσεων της ίδιας της ελληνικής οικονομίας κατά την τελευταία δεκαετία.

Στην διατήρηση του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης σε επίπεδα άνω του 3%, κατά το 2005, συνέβαλαν περισσότεροι παράγοντες που ενίσχυσαν την εσωτερική ζήτηση: η αύξηση των πραγματικών μισθών κατά 2,3%, η διατήρηση των επιτοκίων σε χαμηλά επίπεδα, η ταχεία πιστωτική επέκταση, η εισροή πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πτώση κάτω από το 4% θα πρέπει να αποδοθεί στη θεαματική μείωση των επενδύσεων και της δημόσιας κατανάλωσης, και στην εδραίωση απαισιόδοξων προσδοκιών μεταξύ των επιχειρήσεων. Αξιοσημείωτο είναι, ωστόσο, ότι η εδραίωση εξίσου απαισιόδοξων προσδοκιών μεταξύ των καταναλωτών δεν έχει ανακόψει την αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, καθώς αυτή ενισχύεται από τη συνέχιση του δανεισμού των νοικοκυριών και την μείωση της ιδιωτικής αποταμίευσης. Η ιδιωτική κατανάλωση απετέλεσε, κατά το 2005, τον κυριότερο κινητήρα της οικονομικής μεγέθυνσης ενώ η συμβολή των επενδύσεων ήταν αρνητική, γεγονός που αποτελεί ανατροπή σε σχέση με ολόκληρη την δεκαετία 1996-2005.

Επιπλέον, η παραγωγικότητα εργασίας επιβραδύνθηκε από το επίπεδο 3,5% των ετών 1997-2003 στο επίπεδο 2% κατά το 2005 οδηγώντας έντονα αρνητική εξέλιξη αφού η αύξηση των επενδύσεων σε μηχανικό εξοπλισμό στην Ελλάδα ανήλθαν μόλις σε 0,5%.

Μια επιπλέον ερμηνεία της επιβράδυνσης της παραγωγικότητας εργασίας κατά το 2005 βασίζεται στο γεγονός ότι οι μεταβολές αυτές περιλαμβάνουν σημαντική κυκλική συνιστώσα, δηλαδή σχετίζονται με την πορεία του οικονομικού κύκλου. Προκύπτει από τις ποσοτικές αναλύσεις ότι η επιτάχυνση της οικονομικής μεγέθυνσης στην Ελλάδα συνοδεύεται συνήθως από μεγάλες αυξήσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας επειδή μειώνει το αχρησιμοποίητο παραγωγικό δυναμικό. Έτσι, η επιβράδυνση του ΑΕΠ κατά το 2005 προκάλεσε επιβράδυνση και της παραγωγικότητας της εργασίας, αλλά και της παραγωγικότητας σε γενικότερο επίπεδο.

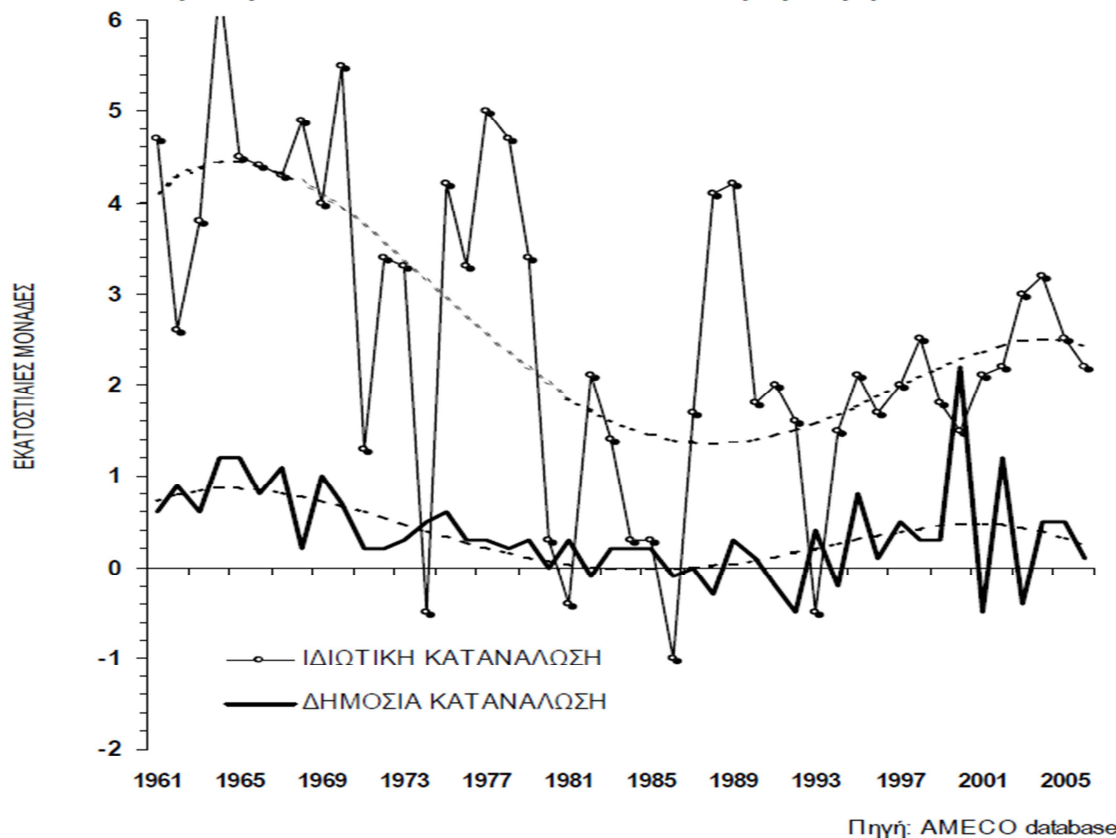
Η πορεία του οικονομικού κύκλου επηρεάζει και τις επενδύσεις: Οι επιχειρήσεις προεξοφλούν ότι δεν θα υπάρξει επιτάχυνση της οικονομικής μεγέθυνσης, επομένως και της εσωτερικής ζήτησης, άρα αναμένουν ότι θα υπάρξει μείωση του βαθμού

χρησιμοποίησης των παραγωγικών εγκαταστάσεών τους, και για τον λόγο αυτό αναστέλλουν κάποιες επενδύσεις σε μηχανικό εξοπλισμό.

Όσον αφορά στη σύνθεση του ΑΕΠ, Η κινητήρια δύναμη της ελληνικής οικονομίας το 2005 ήταν η εγχώρια ζήτηση, η οποία αυξήθηκε κατά 2,5%. Σε αντίθεση με το 2004, όταν ένα αυξημένο μέρος από την εσωτερική ζήτηση στράφηκε στις εισαγωγές, με αποτέλεσμα οι εξωτερικές ανταλλαγές της χώρας να έχουν αρνητική συμβολή στο ΑΕΠ, κατά το 2005 η συμβολή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ ήταν θετική, και μάλιστα σημαντική (+1%). Έτσι, η θετική συμβολή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών στο ΑΕΠ κατά το 2005 εξηγείται από την αύξηση του όγκου των εξαγωγών κατά 6,3% ταυτόχρονα με την υποχώρηση του όγκου των εισαγωγών κατά 1,2%. Επίσης, όπως ήδη τονίσαμε, έχει ανακοπεί ο ρυθμός αύξησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και συνακόλουθα των εισαγωγών σε μηχανολογικό εξοπλισμό. Τέλος, οι αυξημένες πληρωμές για εισαγωγές αγαθών εκτός καυσίμων το 2004 σχετιζόταν σε μεγάλο βαθμό με την ολοκλήρωση των έργων υποδομής των Ολυμπιακών Αγώνων.

Στη θετική συμβολή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών, κατά το 2005, στη διαμόρφωση του ΑΕΠ, προστέθηκε η θετική συμβολή της ιδιωτικής κατανάλωσης περίπου κατά δύομισι εκατοστιαίες μονάδες. Η αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης εκτιμάται ότι ήταν μικρότερη το 2005 (+3,7%)έναντι του 2004 (+4,7%) Η μείωση της συμβολής της ιδιωτικής κατανάλωσης στο ΑΕΠ κατά το 2005 φαίνεται στο Διάγραμμα 4-10. Στο ίδιο διάγραμμα φαίνεται και η σχεδόν μηδενική συμβολή της δημόσιας κατανάλωσης στην αύξηση του ΑΕΠ κατά το 2005.

Η συμβολή της κατανάλωσης στην διαμόρφωση των μεταβολών του ΑΕΠ 1961-2005 και πρόβλεψη 2006

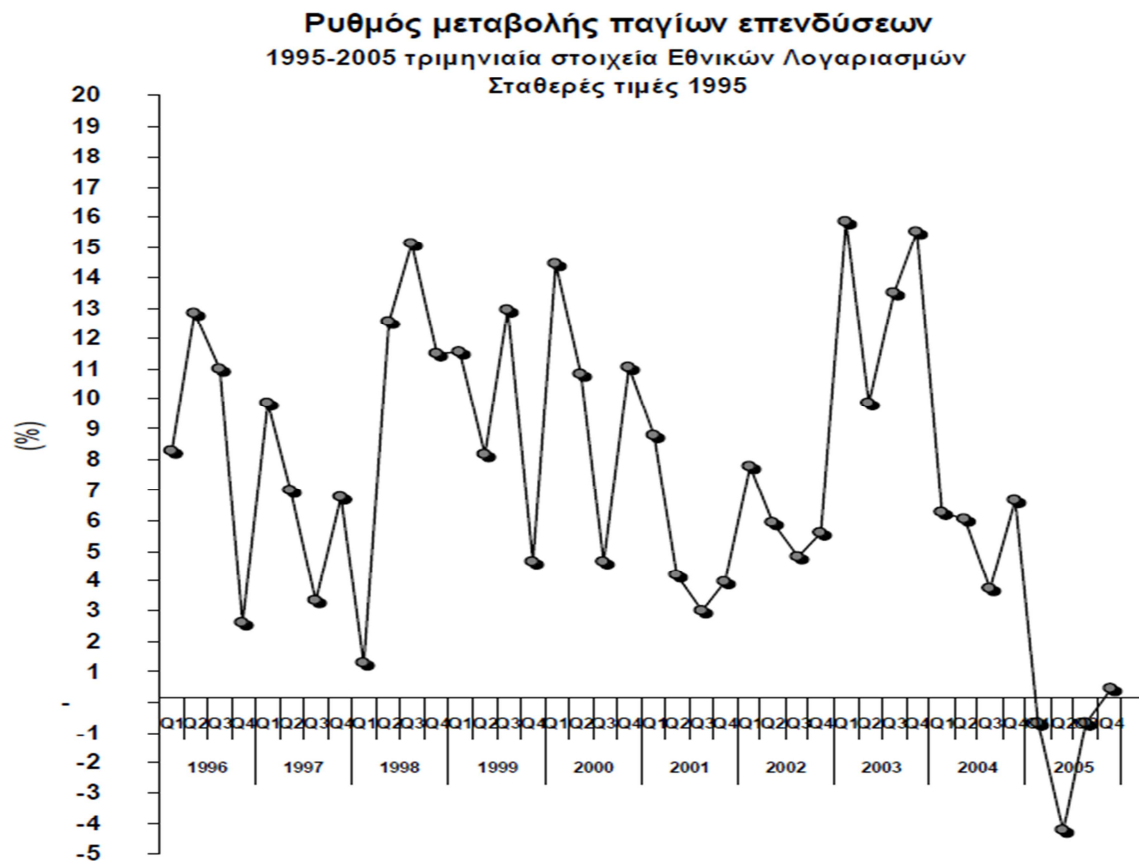
Διάγραμμα 4-10 Συμβολή της κατανάλωσης (δημόσιας και ιδιωτικής) στη διαμόρφωση τω μεταβολών του ΑΕΠ.

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4-10, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2005 έκλεισε η δεκαετής περίοδος της ταχείας ανόδου και των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και κατά τα επόμενα τρίμηνα υπήρξε καθαρή μείωση. Στο σύνολο του έτους η μείωση ανήλθε σε $-1,2\%$.

Η ανοδική πορεία των επενδύσεων που είχε οδηγήσει τον μακροχρόνιο μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησής τους στο ιστορικά υψηλό επίπεδο 13% έχει ανακοπεί. Καθαρή μείωση παρουσίασαν και οι επενδύσεις σε κατασκευές οι οποίες μειώθηκαν κατά $4,5\%$ για πρώτη φορά μετά από μια δεκαετία μεγάλων αυξήσεων.

Η επιβράδυνση της ελληνικής οικονομίας, κατά το 2005, είχε ως αποτέλεσμα, εκτός των άλλων, την ανακοπή της ανοδικής πορείας της κερδοφορίας στον επιχειρηματικό τομέα όπου υπήρξε και μια μείωση της απόδοσης κεφαλαίου. Εντούτοις, η μείωση αυτή ήταν πολύ μικρή ώστε να θεωρηθεί ως σημαντική, πολύ δε περισσότερο ως δραματική (επεξεργασία στοιχείων Economic Outlook Database του

ΟΟΣΑ). Εξάλλου, σύμφωνα με τα στοιχεία του European Economy της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ο δείκτης κερδοφορίας για το σύνολο της οικονομίας παρουσίασε μικρή αύξηση κατά το 2005 έναντι του 2004.

Διάγραμμα 4-11 Ρυθμός μεταβολής παγίων επενδύσεων για τη δεκαετία 1995-2005.

Συμπερασματικά, το έτος 2005 χαρακτηρίστηκε από μια οριακή επιβράδυνση της Ελληνικής οικονομίας, η οποία ωστόσο, δεν αποτελεί σημαντικό παράγοντα ανησυχίας μιας και οι ρυθμοί ανάπτυξης παραμένουν υψηλοί έναντι αυτών του μέσου Ευρωπαϊκού επιπέδου και το οικονομικό κλίμα παραμένει ευνοϊκό.

4.2.2 Έτος 2006

Κατά το 2006 η ελληνική οικονομία συνεχίζει να βρίσκεται σε αναπτυξιακή τροχιά.

Από τα μέσα του 2005, το οικονομικό κλίμα στην Ελλάδα, όπως μετράται από το Δείκτη Οικονομικού Κλίματος, παρουσιάζεται βελτιωμένο. Ο δείκτης στην Ελλάδα φαίνεται να ακολουθεί τη γενική τάση που επικρατεί στο σύνολο της ΕΕ-25, όπου κατά μέσο όρο το 2006 ο δείκτης διαμορφώνεται σε επίπεδα ανώτερα του μακροχρόνιου μέσου όρου.

Ειδικότερα από το 2006 ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα εμφανίζει συνεχή και σταθερή βελτίωση και στα μέσα του έτους διαμορφώνεται σε επίπεδα ανώτερα του μακροχρόνιου μέσου όρου. Μέχρι και το Σεπτέμβριο του 2006 -όπου και καταγράφεται η ανώτερη τιμή του- η άνοδος του δείκτη είναι ταχύτερη της αντίστοιχης στην ΕΕ-25 με αποτέλεσμα να συγκλίνει σταδιακά με τον Ευρωπαϊκό δείκτη.

Η συνεχής βελτίωση του οικονομικού κλίματος που έχει καταγραφεί από τις έρευνες οικονομικής συγκυρίας καθ' όλη τη διάρκεια του 2006 αποτυπώνεται και στην εξέλιξη των μακροοικονομικών μεγεθών. Ιδιαίτερα, η άνοδος του ΑΕΠ υπερέβη αισθητά τις αρχικές προβλέψεις συμπληρώνοντας έτσι μία περίοδο αδιατάρακτης ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας που διαρκεί ήδη δεκατρία χρόνια. Ακόμα σημαντικότερο είναι ότι τελευταία δέκα χρόνια οι ρυθμοί ανόδου της Ελλάδας είναι ταχύτεροι από τους αντίστοιχους της Ευρωζώνης, με αποτέλεσμα το κατά κεφαλήν εισόδημα από 64% του μέσου όρου της Ευρωζώνης, που ήταν το 1998, να φτάνει το 80% το 2006.

Το 2006, λοιπόν, ο ρυθμός ανάπτυξης της ελληνική οικονομίας επιταχύνθηκε πάνω από 5,0%, έναντι 3,6% το 2005, υπερβαίνοντας κατά πολύ τις αρχικές εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών που για το έτος αυτό προέβλεπαν ανάπτυξη περί του 3,85%.

Κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης ήταν και πάλι η εγχώρια ζήτηση, η οποία συνεισέφερε θετικά πάνω από 5 ποσοστιαίες μονάδες στην οικονομική μεγέθυνση με τις επενδύσεις να την υποστηρίζουν δυναμικά.

Πιο συγκεκριμένα, το 2006 οι επενδύσεις ανακάμπτουν σε σχέση με το 2005, προσεγγίζοντας ρυθμό αύξησης της τάξης του 20%. Η συνολική επενδυτική δραστηριότητα το 2006 επηρεάστηκε κυρίως από τη βελτίωση του κλίματος που καταγράφεται με ευκρίνεια σε διάφορες έρευνες οικονομικής συγκυρίας.

Εκτιμάται ότι προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλε και η οικονομική πολιτική, με μέτρα όπως ο αναπτυξιακός νόμος (3299/2004) και ο νόμος για τις σύμπραξης δημοσίου – ιδιωτικού τομέα.

Επιπλέον, οι επενδύσεις στις κατασκευές αυξήθηκαν κατά 18% το 2006, ενώ οι δαπάνες του ΠΔΕ δείχνουν αύξηση κατά 15,5% σε τρέχουσες τιμές για την περίοδο Ιανουαρίου – Οκτωβρίου έναντι μείωσης την αντίστοιχη περίοδο του 2005.

Από την άλλη πλευρά, και η ιδιωτική κατανάλωση διατήρησε τη δυναμική της το 2006 (ρυθμό αύξησης 4,3%), με δείκτη του όγκου του λιανικού εμπορίου να αυξάνεται κατά 7,5% την περίοδο Ιανουαρίου – Οκτωβρίου έναντι 3,6% το 2005.

Η συμβολή του εξωτερικού τομέα στην ανάπτυξη ήταν οριακά αρνητική, αφού η αύξηση των εισαγωγών ήταν ταχύτερη (8,2%) και αρκετά υψηλότερη από αυτή που αναμενόταν από το ΥΠΟΙΟ (4,9% στο ΠΣΑ 2005-2008). Πολύ χαμηλότερες από τις προβλεπόμενες, όμως, ήταν και οι εξαγωγές, οι οποίες περιορίστηκαν σε ρυθμό αύξησης 3,1% (η πρόβλεψη του ΥΠΟΙΟ ήταν 6,8%).

Ως αποτέλεσμα, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών (σε εθνικολογιστική βάση) αυξήθηκε κατά τρεις περίπου ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ σε σχέση με το 2005.

Η ισχυρή ανάπτυξη συνέβαλε στη μείωση του ποσοστού ανεργίας στο 8,9% (9,9% το 2005), ενώ σημαντική διαρθρωτική αλλαγή στην αγορά εργασίας αποτελεί το γεγονός ότι η ελαστικότητα της απασχόλησης ως προς το ΑΕΠ αυξήθηκε από 0,297 σε 0,354. Αυτό σημαίνει ότι η ανάπτυξη συνοδεύεται από θετικές επιδράσεις και σε όρους απασχόλησης.

Συνοψίζοντας, το 2006 μπορεί να χαρακτηριστεί σαν έτος δυναμικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας με δείκτες που προοιωνίζουν ένα ευνοϊκό μέλλον.

4.2.3 Έτος 2007

Το έτος 2007 χαρακτηρίζεται από βραδύτερη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Όσον αφορά στον δείκτη οικονομικού κλίματος στην Ελλάδα το 2007, αυτός διαμορφώνεται κατά μέσο όρο στις 107,7 μονάδες έναντι 103 μονάδες το 2006, ενώ κινείται σε υψηλότερα επίπεδα από το μακροχρόνιο μέσο όρο του (2001-1007). Ο ελληνικός δείκτης «παρακολουθεί» την πορεία του αντίστοιχου ευρωπαϊκού και

συγκλίνει σε αυτόν, ενώ το Σεπτέμβριο του 2007 για πρώτη φορά μετά το καλοκαίρι του 2005, ξεπέρασε το δείκτη τη ΕΕ-27.

Αλλά και στον τομέα της ανάπτυξης, τα πρώτα τρία τρίμηνα του έτους επικράτησε δυναμική ανάπτυξη με ρυθμό περί το 4%, στηριζόμενη κυρίως στην εγχώρια ζήτηση, κατανάλωση και επενδύσεις, παράλληλα όμως διευρύνθηκαν οι παράγοντες που δημιουργούσαν αβεβαιότητα για τη συνέχιση επίτευξης τόσο υψηλών ρυθμών ανάπτυξης. Ο κυριότερος από αυτούς ήταν επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομίας λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης και η άνοδος των τιμών πετρελαίου.

Στην εγχώρια οικονομία τα σοβαρότερα προβλήματα ήταν τόσο οι απώλειες ανταγωνιστικότητας, οι οποίες αντανάκλωντουσαν στο διευρυμένο έλλειμμα εξωτερικών συναλλαγών, όσο και το ότι ενισχύονταν οι παράγοντες που τροφοδοτούν τον πληθωρισμό.

Έτσι το τελευταίο τρίμηνο του έτους χαρακτηρίστηκε από επιβραδυνόμενους ρυθμούς ανάπτυξης, αρκετά χαμηλότερους από τους προβλεπόμενους για την εποχή.

Παρά τη σημαντική, όμως, επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης το τέταρτο τρίμηνο του 2007, η γενική αποτίμηση της ελληνικής οικονομίας για τη χρονιά αυτή ήταν θετική. Η ισχυρή εγχώρια ζήτηση τροφοδοτούμενη από την πιστωτική επέκταση παίζει καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της σταθερότητας της ελληνικής οικονομίας, ενώ η επίδραση του εξωτερικού τομέα και το 2007 ήταν αρνητική. Στη διατήρηση, πάντως, του σχετικά υψηλού ρυθμού ανάπτυξης συνέβαλε καθοριστικά και η σχετικά χαμηλή επίδραση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης στον ελληνικό χρηματοοικονομικό τομέα, αφού οι ελληνικές τράπεζες διέφυγαν τον κίνδυνο της υπερβολικής έκθεσης σε επισφαλή τραπεζικά προϊόντα.

Οι μετριοπαθέστατη πορεία του ρυθμού ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας το 2007 (περίπου 3%) οφείλεται κατά κύριο λόγο στην υποχώρηση των επενδύσεων, αφού ο ρυθμός ανόδου τους μειώνεται κατά 15%. Από την άλλη μεριά ιδιαίτερα θετική είναι η εξέλιξη στον τομέα των εξαγωγών, αφού ο ρυθμός αύξησής τους φτάνει στο τέλος του 2007 το 6,9%, έναντι 3,1% το 2006. Η επίδοση αυτή ήταν η δεύτερη υψηλότερη για την εξαετία, πίσω από την «ιδιαιτέρη» επίδοση του 2004 (17,3%), που είχε επηρεαστεί από τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων. Αντίθετα οι εισαγωγές συνεχίζουν να συμβάλουν αρνητικά στη σύνθεση του ΑΕΠ μιας και

αυξήθηκαν στο επίπεδο του 14%, όταν για την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους ήταν 8,2%.

Η τελική κατανάλωση δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες μεταβολές καθώς κινείται σταθερά στην περιοχή του 6-7%. Στην ουσία η επιτάχυνση της δημόσιας κατανάλωσης κατά 5%, σε σχέση με το 2006, αντισταθμίζεται από τη συγκρατημένη ιδιωτική κατανάλωση η οποία περιορίζεται κατά 0,5% περίπου (οριακά κάτω από 4%). Ένα μέρος όμως της ανόδου της δημόσιας κατανάλωσης αποδίδεται στις δαπάνες για την αποκατάσταση των πληγέντων περιοχών από τις πυρκαγιές του Αυγούστου του 2007, αλλά και στις δαπάνες διεξαγωγής των βουλευτικών εκλογών (Σεπτέμβριος 2007).

Στην αγορά εργασίας, οι εξελίξεις είναι θετικές, αφού, το ποσοστό ανεργίας φτάνει το 8,3%, ποσοστό χαμηλότερο από το αντίστοιχο του 2006 (8,9%), κάτι που σημαίνει ότι η αναπτυξιακή δυναμική της οικονομίας αρχίζει να φέρνει αποτελέσματα και σε όρους απασχόλησης.

Ο πληθωρισμός κινείται σε επίπεδα του 3%, βρισκόμενος σε πορεία επιβράδυνσης από το 2005 και μετά. Ωστόσο, άρχισαν να ενισχύονται οι πιέσεις και για το επόμενο έτος αναμένεται επιτάχυνση της ανόδου των τιμών, σε αρκετά υψηλά επίπεδα.

Τελικά, το έτος 2007 μπορεί να χαρακτηριστεί σαν έτος σταθερότητας, αφού το οικονομικό κλίμα φαίνεται να παραμένει ευνοϊκό σε σχέση με τα προηγούμενα έτη και οι ρυθμοί ανάπτυξης παραμένουν θετικοί και σε υψηλά σχετικά, πλην επιβραδυνόμενα, επίπεδα.

4.2.4 Έτος 2008

Το έτος 2008 χαρακτηρίζεται από σημαντική επιβράδυνση της ελληνικής οικονομίας. Το οικονομικό κλίμα έχει επιδεινωθεί σημαντικά, φαινόμενο που παρουσιάζεται με την ίδια σχεδόν ένταση στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Η επιδείνωση του κλίματος κορυφώθηκε μετά το καλοκαίρι και μετά την κατάρρευση μεγάλων χρηματοπιστωτικών εταιρειών στις ΗΠΑ, με αποτέλεσμα το Νοέμβριο του 2008 να καταγράφονται ιστορικά χαμηλές τιμές, με εντονότερη την απαισιοδοξία στην πλευρά των καταναλωτών.

Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα την περίοδο Ιανουαρίου-Νοεμβρίου 2008 κινείται κατά μέσο όρο στις 90 μονάδες, 18 μονάδες χαμηλότερα από το

επίπεδο της αντίστοιχης περιόδου του 2007, αλλά και χαμηλότερα από το μακροχρόνιο μέσο όρο της περιόδου 2001-2007 (100,8 μονάδες). Από το Μάρτιο του 2008 η επιδείνωση του κλίματος είναι διαρκής, γεγονός που αντανακλάται πλέον σε όλους του δείκτες.

Οι δυσμενείς επιχειρηματικές προβλέψεις και η χαμηλή καταναλωτική εμπιστοσύνη φαίνεται να είναι περισσότερο αποτέλεσμα της εντεινόμενης αβεβαιότητας για το μέλλον και λιγότερο της επιδείνωσης των πραγματικών μεγεθών, η οποία άλλωστε δεν έχει ακόμα εκδηλωθεί σε όλο της το εύρος. Η επιδείνωση των επιχειρηματικών προσδοκιών αντανακλά τη γενικευμένη απαισιοδοξία σε όλους σχεδόν τους τομείς της οικονομίας, ενώ οι Έλληνες καταναλωτές είναι οι πλέον απαισιόδοξοι ευρωπαίοι.

Νέα υποχώρηση του ετήσιου ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας σημειώνεται κατά το 2008 και αυτή τη φορά μάλιστα σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα για πρώτη φορά την τελευταία δεκαετία να παίρνει αρνητικές τιμές (-0,2%). Κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής δραστηριότητας εξακολουθούν να είναι η τελική κατανάλωση και οι επενδύσεις, αμφότεροι ιδιαίτερα εξασθενημένοι σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Βελτίωση παρατηρείται μόνος τον εξωτερικό τομέα, καθώς αμβλύνεται η αρνητική συμβολή του στο ΑΕΠ.

Αναλυτικότερα, η τελική κατανάλωση υποβαθμίζεται σε επίπεδα οριακά θετικά, μειωμένη κατά περίπου 6% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, καθοριστική για την εξέλιξη αυτή είναι η υποτονικότερη πορεία των λιανικών πωλήσεων και η εκτίναξη του δείκτη τιμών καταναλωτή.

Οι επενδύσεις εμφανίζουν τη μεγαλύτερη επιβράδυνσή τους από το 2004. Το ύψος τους το διάστημα Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2008 είναι κάτω του μηδενός (-6,7%), όταν το σχετικό ποσοστό ως προς το 2006 ήταν θετικό και μάλιστα κοντά στο 6% (μείωση 10%). Η καθίζηση των επενδύσεων προέρχεται από την κατακόρυφη πτώση των επενδύσεων στις κατοικίες και τη μικρότερης έκτασης μείωση των επενδύσεων στις λοιπές κατασκευές

Το εξωτερικό ισοζύγιο είναι το μόνο συστατικό στοιχείο του ΑΕΠ που ενισχύεται περισσότερο το 2008 από ότι το προηγούμενο έτος, γεγονός που οφείλεται πάντως στη σημαντική βελτίωση του το α' τρίμηνο, παρά στη συνέχεια του έτους. Από τις αρχές του έτους μέχρι και τον Σεπτέμβριο οι εξαγωγές κινούνται υποτονικά, με ρυθμό αύξησης κοντά στο 3%, κατά πολύ μικρότερο του 6,9% του προηγούμενο

έτους. Χαρακτηριστικό της πορείας τους είναι ότι το γ' τρίμηνο του 2008 υποχωρούν σε σύγκριση με το περισυνό τρίμηνο κατά 4%, για πρώτη φορά από το β' τρίμηνο του 2005. Το γεγονός αυτό συνδέεται άμεσα με τη μειωμένη εξωτερική ζήτηση εξαιτίας της λιγότερο εύρωστης παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και με τη μειωμένη παραγωγή.

Στο άλλο σκέλος του εξωτερικού τομέα, οι εισαγωγές μειώνονται αισθητά κατά 11 εκατοστιαίες μονάδες, πέφτοντας για πρώτη φορά μετά το 2005 σε επίπεδα κάτω του 4% (3,3% έναντι 14,6% το 2007), γεγονός που οφείλεται τόσο στην κάμψη της διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας, όσο και στη γενικευμένη απαισιοδοξία-διστακτικότητα των ελλήνων καταναλωτών.

Η περιορισμένης έκτασης, λοιπόν, μείωση των εξαγωγών σε συνδυασμό με την τόνωση μείωσης των εισαγωγών ασκούν θετική επίδραση στον εξωτερικό τομέα συνολικά, καθώς η διάσταση εξαγωγών-εισαγωγών το 2008 είναι κατά περίπου 3% μικρότερη αυτής του 2007.

Η ανεργία διατηρείται στα επίπεδα του 7,6%, βελτιωμένη σε σχέση με το αντίστοιχο επίπεδο της το 2007 (8,3%). Σταθερότητα παρατηρείται και στο ποσοστό αύξησης της απασχόλησης σε ετήσια βάση, που διατηρήθηκε στο 1%σε σύγκριση με το τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2007.

Ο πληθωρισμός αυξήθηκε στο 4,5% για πρώτη φορά μετά από μία παρατεταμένη περίοδο έντονης καθοδικής πορείας. Η ανοδική αυτή τάση του συνδέεται άμεσα με την αύξηση των τιμών στα καύσιμα.

Αποτιμώντας συνολικά τις διακυμάνσεις των βασικών μεγεθών για το έτος 2008, διαπιστώνεται κλιμάκωση των επιπτώσεων της διεθνούς οικονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία. Αυτή, σε αντίθεση με τις περισσότερες ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες οικονομίες, αν και σαφώς επηρεάζεται, δεν προέρχεται κυρίως από το χρηματοπιστωτικό σύστημα (πχ. Δεν υπάρχουν στην Ελλάδα παραδείγματα χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που πτώχευσαν ή βρίσκονταν στα πρόθυρα πτώχευσης) και τις εξαγωγές. Αντιθέτως, όπως συμβαίνει και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την υφιστάμενη υποτονικότητα στην κατασκευή/αγορά κατοικιών και των επενδύσεων γενικότερα, γεγονός που συνεπάγεται την υποχώρηση του πλούτου των νοικοκυριών. Η τελευταία μετακυλύετε στην κατανάλωση, συμπιέζοντας περαιτέρω το ΑΕΠ.

4.2.5 Έτος 2009

Το έτος 2009 παρατηρείται έντονη επιβράδυνση των μεγεθών της ελληνικής οικονομίας, διατηρώντας ωστόσο μία από τις καλύτερες επίδοσης στην Ευρωζώνη.

Παρότι το 2008 δεν είχε καταγραφεί εξαιρετικά έντονη επιδείνωση των πραγματικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας, εν τούτοις, το οικονομικό κλίμα είχε ήδη «αντιδράσει» στη διεθνή κρίση, παρουσιάζοντας ραγδαία χειροτέρευση. Σε συνέχεια, λοιπόν, της πορείας του 2008, όπου ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα, κινήθηκε διαρκώς καθοδικά, το πρώτο τρίμηνο του 2009 κατέγραψε τις χαμηλότερες ιστορικά τιμές από την κατάρτισή του το 1985. Έτσι, ο δείκτης για το τετράμηνο Ιανουαρίου-Απριλίου 2009, διαμορφώνεται κατά μέσο όρο στις 48 μονάδες, όταν την ίδια περίοδο το 2008 βρισκόταν στις 101 μονάδες. Συνεπώς το οικονομικό κλίμα ως πρόδρομος δείκτης της οικονομικής δραστηριότητας, είχε αρκετά νωρίς επιδεινωθεί, αποτυπώνοντας της επακόλουθη επιβράδυνση στην οικονομική δραστηριότητα και τις δύσκολες συνθήκες στην αγορά.

Η κλιμάκωση της ύφεσης στην ελληνική οικονομία συμπορεύεται με την πορεία της παγκόσμιας οικονομίας. Έτσι, στο σύνολο του 2009 το εγχώριο προϊόν μειώθηκε περαιτέρω κατά 3%, φτάνοντας το -3,2%, ενώ η ύφεση στην Ελλάδα υπερέβη τις σχετικές προβλέψεις διεθνών και εγχώριων οργανισμών και φορέων (ΤτΕ: -1,0%, Ευρ. Επιτροπή, ΟΟΣΑ : -1,1%, ΥΠΟΙΚ : -1,2%)*.

Η κατακόρυφη πτώση των επενδύσεων κατά κύριο λόγο, και σε μικρότερο βαθμό η μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης, αποτελούν τα βασικά αίτια συρρίκνωσης του εγχώριου προϊόντος. Η σημαντική επέκταση της δημόσιας κατανάλωσης, αρκετά ταχύτερα από ότι το 2008, και η αύξηση των δημόσιων επενδύσεων, λειτούργησαν μεν υποστηρικτικά στο ΑΕΠ, με τις γνωστές, όμως, ιδιαίτερα επιβαρυντικές συνέπειες στο δημόσιο έλλειμμα και το χρέος. Από την άλλη πλευρά, η αναλογικά μεγαλύτερη υποχώρηση των εξαγωγών σε σύγκριση με τις εισαγωγές, υπερκαλύφθηκε σε απόλυτους όρους από τη δεύτερη καθιστώντας το εξωτερικό ισοζύγιο θετικό για πρώτη φορά μετά από 4 χρόνια.

Αναλυτικότερα, η συνολική εγχώρια ζήτηση το 2009 παρουσίασε πτώση της τάξεως του 6% (-6,3%) παρά τη μεγάλη ενίσχυση της δημόσιας κατανάλωσης κατά 6,7%

(4,8%), καθώς η ιδιωτική ζήτηση μειώθηκε κατά 5,3% αγγίζοντας για πρώτη φορά μετά από χρόνια αρνητικές τιμές (-1,3%). Η μείωση αυτή στην ιδιωτική κατανάλωση οφείλεται στο γενικευμένο κλίμα αβεβαιότητας που επικρατεί στους κόλπους της αγοράς με της διστακτικότητα των Ελλήνων καταναλωτών ολοένα να εντείνεται.

Οι ακαθάριστες επενδυτικές δαπάνες μειώθηκαν, για δεύτερο συνεχές έτος, το 2009, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό όμως από ότι το 2008 (-15,2%, έναντι -6,7%), παρά την αύξηση των δημόσιων επενδύσεων. Ακολουθώντας την τάση σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, οι κατασκευές κατοικιών κινήθηκαν καθοδικά περισσότερο από τις υπόλοιπες βασικές κατηγορίες σχηματισμού παγίου κεφαλαίου, κατά 21,7%, ακολουθούμενες από τα μεταλλικά προϊόντα / μηχανήματα (19,8%) και τον εξοπλισμό μεταφορών (17,2%). Αύξηση καθόλη τη διάρκεια του έτους εμφάνισαν τα αγροτικά μηχανήματα, της τάξης του 7,6%, κατά μέσο όρο.

Στον εξωτερικό τομέα της οικονομίας, οι τάσεις το 2009 διαμορφώθηκαν ως εξής: οι εξαγωγές περιορίστηκαν τους τρεις πρώτους μήνες κατά περίπου 22%, ποσοστό που ελάχιστα διευρύνθηκε στα επόμενα δύο τρίμηνα, ενώ στο διάστημα Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου σημειώθηκε η μικρότερη πτώση του έτους (17%). Στον αντίποδα, η εξασθένιση των εισαγωγών επιταχυνόταν συνεχώς, ξεκίνησε από 10,0% το πρώτο τρίμηνο και έφτασε το 20,2% στο σύνολο του έτους. Κατά μέσο όρο, λοιπόν, οι εξαγωγές υποχώρησαν κατά 23% το 2009 (-19,5%) και οι εισαγωγές κατά 24% (-20,2%). Έτσι, καθώς ο βαθμός κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές συρρικνώθηκε, το ισοζύγιο του εξωτερικού τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ είχε, για πρώτη φορά, στην τετραετία 2005-2009 θετική επίδραση στη διαμόρφωση του εγχώριου προϊόντος.

Η οικονομική ύφεση, που έλαβε ποικίλες διαστάσεις στην πλευρά της παραγωγικής δραστηριότητας (μείωση της βιομηχανικής παραγωγής, περιορισμούς του κύκλου εργασιών στο χονδρικό/λιανικό εμπόριο και σε πολλούς άλλους κλάδους των υπηρεσιών), είχε αναπόφευκτα αρνητικό αντίκτυπο στην αγορά εργασίας. Η ανεργία διαμορφώθηκε στο 9,5%, για ολόκληρο το 2009, 1,9 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερα από ότι ένα χρόνο πριν. Το τελευταίο τρίμηνο του 2009, μάλιστα, ξεπέρασε το 10%, για πρώτη φορά μετά το πρώτο τρίμηνο του 2005, φθάνοντας το 10,3%. Τάση επιδείνωσης χαρακτήρισε και την εξέλιξη της απασχόλησης, καθώς αυτή περιορίστηκε κατά 1,1%. Ωστόσο η μεταβολής της είναι ηπιότερη αυτής στην

ανεργία και δεδομένης της παρόμοιας αύξησης της το 2008, η απασχόληση βρέθηκε το 2009 ακριβώς στο ίδιο επίπεδο με το 2007.

Στο πεδίο του πληθωρισμού, η παραμονή του σε χαμηλό επίπεδο μέχρι και τα μέσα του γ' τριμήνου, μετρίαζε κάπως τις αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης στη ζήτηση. Έκτοτε, εξαιτίας της αύξησης της φορολογίας σε ποτά – καπνό και ιδίως λόγω της ανόδου του κόστους μεταφορών, όπου περιλαμβάνονται η βενζίνη και τα τέλη κυκλοφορίας, ο πληθωρισμός ανήλθε το τρίμηνο Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου, στο 20%, από 0,7% το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο, με αποτέλεσμα συνολικά το 2009 να φτάσει στο 1,3%, έναντι 4,5% το 2008.

Ανακεφαλαιώνοντας την πορεία των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών κατά το 2009, διατηρήθηκαν στο σύνολο του έτους οι τάσεις που είχαν διαφανεί από το πρώτο κιάλας εξάμηνο. Η ιδιωτική ζήτηση αποδυναμώθηκε, κυρίως ως προς το σκέλος των ιδιωτικών επενδύσεων, η καθίζηση των οποίων ήταν ο βασικός παράγοντας που οδήγησε στην πτώση του ΑΕΠ. Οι δαπάνες του δημόσιου τομέα διευρύνθηκαν σημαντικά, με την έμφαση σαφώς να δίνεται στην τόνωση της δημόσιας κατανάλωσης, της οποίας η άνοδος υπεραντιστάθμισε την υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, παρότι η πρώτη αντίστοιχη μόλις στο ¼ της δεύτερης. Η επέκταση των δημόσιων δαπανών αποτέλεσε ένα μικρό ανάχωμα για την περαιτέρω μείωση του ΑΕΠ, το οποίο το έτος αυτό καταβαραθρώθηκε το 2009 σε -3,5%, εκτροχιάζοντας όμως την εκτέλεση του προϋπολογισμού και προκαλώντας τη δραματική τους τελευταίους μήνες αστάθεια στα δημόσια οικονομικά της χώρας, με πολλές επιπτώσεις στο σύνολο της κοινωνικοοικονομικής δραστηριότητας.

4.2.6 Έτος 2010

Το έτος 2010 χαρακτηρίζεται από την ισχυροποίηση της ύφεσης στην Ελλάδα, η οποία γίνεται πλέον αισθητή και στους βασικούς παραγωγικούς τομείς. Η πτώση του ΑΕΠ διευρύνθηκε και η συρρίκνωση του οικονομικού κλίματος εντάθηκε.

Επιπλέον, το 2010 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν το έτος αφιερωμένο στο Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής*, το οποίο καθορίζει την οικονομική πολιτική της Ελλάδας για τα επόμενα τρία (τουλάχιστον) χρόνια.

Το Μνημόνιο, αποτελεί ένα μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα ανασυγκρότησης της ελληνικής οικονομίας, το οποίο σήμερα αποτελεί νόμο του Κράτους (Ν. 3845/6.5.2010). βραχυπρόθεσμα, αποβλέπει στην έξοδο της ελληνικής οικονομίας από την επικίνδυνη ζώνη της χρεοκοπίας, με τη διάθεση 110 δις. Ευρώ με μέσο επιτόκιο δανεισμού 4,3%. Προϋπόθεση για την εκταμίευση αυτού το ποσού είναι η εφαρμογή των όρων του Μνημονίου, της οποίας η πορεία θα ελέγχεται από την «Τρόικα» (Ευρ. Ένωση – ΕΚΤ- ΔΝΤ) ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Έτσι, η πορεία της ελληνικής οικονομίας στις αρχές του 2010 διαμορφώνεται, κατά κύριο λόγο, από την εγχώρια δημοσιονομική κρίση και την επιτακτική εφαρμογή του Μνημονίου.

Είναι σαφές, λοιπόν, ότι η σταδιακή αποκάλυψη της πραγματικής δημοσιονομικής κατάστασης της χώρας και η λήψη σχετικών μέτρων επηρέασε αρνητικά το οικονομικό κλίμα, εντείνοντας το κλίμα ανασφάλειας σε επιχειρήσεις και καταναλωτές, οι οποίοι προεξοφλούν τις αρνητικές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας.

Αναλυτικότερα, για το 2010, ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα, στις 66 μονάδες, η επίδοση αυτή είναι είναι σημαντικά κατώτερη του μακροχρόνιου μέσου όρου της περιόδου 2001-2009 (99 μονάδες), αλλά και της αντίστοιχης περσινής ετήσιας τιμής (72 μονάδες). Η προσπάθεια για δημοσιονομική συστολή, είχε ως αποτέλεσμα την εφαρμογή πλήθους μέτρων σε διάφορα επίπεδα, επηρεάζοντας αφενός το πραγματικό εισόδημα σε ευρείες κατηγορίες πολιτών, αφετέρου την συνολική πορεία της οικονομικής δραστηριότητας. Αποτέλεσμα είναι η σημαντική επιδείνωση του οικονομικού κλίματος, καθώς η ελληνική οικονομία έχει εισέλθει αναπόφευκτα σε τροχιά ύφεσης.

Οι τακτικές αξιολογήσεις από την «Τρόικα» (Ευρ. Ένωση – ΕΚΤ- ΔΝΤ) της πορείας υλοποίησης του Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής από την ελληνική κυβέρνηση, η συνέχιση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στο δημόσιο τομέα και οι αντιδράσεις απέναντι σε αυτές, η οριστικοποίηση-ψήφιση του προϋπολογισμού του 2011 και τέλος, οι εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση, αποτέλεσαν τα σημαντικότερα οικονομικά γεγονότα κατά το 2010. Σε αυτό το χρονικό διάστημα, η ύφεση της ελληνικής οικονομίας εντάθηκε, φθάνοντας το -3,5%, σύμφωνα με τα στοιχεία των Εθνικών Λογαριασμών.

Οι παράγοντες που όξυναν την ύφεση το 2010, συμπίπτουν με εκείνους από τους οποίους προήλθε, κατά κύριο λόγο, η μείωση του ΑΕΠ και καθ' όλο το περασμένο έτος. Η συρρίκνωση του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου και ο περιορισμός της κατανάλωσης από τον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα της οικονομίας κλιμακώθηκαν εκ νέου. Δεύτερη σημαντικότερη αιτία της ύφεσης αποτελεί η συνεχιζόμενη για τρίτο έτος υποχώρηση των επενδύσεων. Ανασχετικά, ωστόσο, σε ακόμα μεγαλύτερη πτώση του ΑΕΠ λειτούργησαν από την αρχή του έτους οι επιδόσεις του εξωτερικού τομέα της οικονομίας. Η άνοδος των εξαγωγών καθ' όλο το 2010 έναντι του 2009, σε συνδυασμό με τις λιγότερες εισαγωγές από το δεύτερο τρίμηνο και μετά, περιόρισαν αισθητά τα ελλείμματα στα ισοζύγια εξωτερικού και ακολούθως, τη διαχρονικά έντονα αρνητική επίδραση του εξωτερικού τομέα στο ΑΕΠ.

Πιο αναλυτικά, σε ότι αφορά στις βασικές συνιστώσες του ΑΕΠ, ο ρυθμός υποχώρησης της συνολικής τελικής ζήτησης – ιδιωτικής και δημόσιας- παρέμεινε σταθερά σε αρνητικά επίπεδα της τάξεως του -6,5%. Αναλογικά, μεγαλύτερη μείωση από την ιδιωτική κατανάλωση σημείωσε η δημόσια κατανάλωση, της τάξης του 13%, φτάνοντας στο -7,2%, γεγονός αναμενόμενο εξαιτίας της διαδικασίας δημοσιονομικής προσαρμογής στην οποία βρίσκεται το ελληνικό κράτος,

Σε ότι αφορά στις επενδυτικές δαπάνες, η συρρίκνωσή τους το 2010, αν και χαμηλότερη εκείνης του 2009 (-21,5), διαμορφώθηκε και πάλι σε διψήφιο ποσοστό, φτάνοντας το 12,3%. Η πτώση του ακαθάριστου σχηματισμού πάγιου κεφαλαίου στο δ' τρίμηνο του 2010 πλησίασε το 20% και ήταν μεγαλύτερη όλων των τριμήνων του περασμένου έτους. Αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης για τρίτο έτος αποδυνάμωσης της επενδυτικής δραστηριότητας, ήταν η υποχώρηση των σχετικών δαπανών στο χαμηλότερο ετήσιο επίπεδο τους τουλάχιστον από το 2000. Η συρρίκνωση των επενδύσεων προέρχεται κυρίως από την κατακόρυφη πτώση του σχηματισμού πάγιου κεφαλαίου σε εξοπλισμό μεταφορών (-31,7%). Έπονται σε υποχώρηση οι κατοικίες (-18,6%) και τα μεταλλικά προϊόντα – μηχανήματα (-17,7%).

Εν αντίθεση με τις εντεινόμενες κατά το 2010 πιέσεις από την κατανάλωση και τις επενδύσεις στο ΑΕΠ, οι αρνητικές επιδράσεις από την πλευρά του εξωτερικού τομέα της οικονομίας εξασθένησαν. Σε αυτό το αποτέλεσμα συνέβαλε η σχεδόν συνεχής στην πορεία του έτους διεύρυνση της αύξησης των εξαγωγών, αφετέρου η σταθεροποίηση των εισαγωγών από το δεύτερο τρίμηνο κα έπειτα. Ο συνδυασμός

των παραπάνω επιδράσεων από τις δύο πλευρές των εμπορικών ροών στον εξωτερικό τομέα είχε ως αποτέλεσμα τη θετική συμβολή του εξωτερικού ισοζυγίου στον καθορισμό του ΑΕΠ κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες, τιμή ίδιου εύρους με αυτή του 2009.

Σε όρους αξίας παραγωγής, η εγχώρια ακαθάριστη προστιθέμενη αξία παραγωγής, υπολείπεται κατά 5,2% το 2010 του επιπέδου της το 2009. Σε επίπεδο βασικών κλάδων, ο βιομηχανικός παρουσίασε την ευρύτερη πτώση προστιθέμενης αξίας (-12,3%) Έπονται σε περιορισμό της αξίας του προϊόντος τους οι τομείς εμπορίου-ξενοδοχείων-εστιατορίων-μεταφορών και λοιπών υπηρεσιών, με 6,4% και 5%. Υποχώρηση σχετικά μικρής έκτασης σημειώθηκε στις κατασκευές (-3,2%) και στις χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες (-2,4%).

Σε συνέχεια των στενών αλληλεπιδράσεων μεταξύ της εξέλιξης της συνολικής ζήτησης και της πορείας της ανεργίας, τα τελευταία περίπου δύο χρόνια, η ανεργία διευρύνθηκε σημαντικά στο τέταρτο τρίμηνο του 2010, ξεπερνώντας το 14%, για πρώτη φορά από το 1998. Πρωτοφανής για το ίδιο χρονικό διάστημα ήταν και η άνοδος της ανεργίας σε ετήσια βάση, καθώς ανήλθε ακριβώς 3 εκατοστιαίες μονάδες από το 2009 (στο 12,5% έναντι 9,5%). Κατακόρυφη άνοδος παρατηρήθηκε και στον πληθωρισμό με τον εναρμονισμένο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή να διαμορφώνεται στο 4,7% στο σύνολο του έτους, τιμή η οποία είναι η υψηλότερη της τελευταίας δεκαετίας. Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στην άνοδο των τιμών των καυσίμων, αλλά και στην αποδυναμωμένη ζήτηση από τους τελευταίους μήνες του 2009 και έπειτα.

Ανακεφαλαιώνοντας, η κλιμάκωση της δημοσιονομικής προσαρμογής στο πλαίσιο το μνημονίου, σε συνδυασμό με την πλήρη πλέον εκδήλωση των επιδράσεων της στο σύνολο της οικονομικής δραστηριότητας – ιδίως όσων προέρχονται από τις διαρθρωτικές αλλαγές – και η ανατροφοδοτική μεταξύ τους σχέση που υπάρχει, καθόρισαν τις οικονομικές εξελίξεις το έτος 2010.

4.2.7 Έτος 2011

Στις αρχές του 2011 φαίνεται να παραμένει σε υψηλό επίπεδο η ύφεση στην ελληνική οικονομία.

Η απαισιοδοξία είναι διάχυτη σε όλους τους τομείς της οικονομίας, ενώ έντονη είναι και η υποχώρηση της καταναλωτικής εμπιστοσύνης. Ειδικά, η εξαιρετικά η εξαιρετικά δυσμενής πορεία της καταναλωτικής εμπιστοσύνης αντικατοπτρίζει την ανασφάλεια και το διάχυτο φόβο των νοικοκυριών για τη εξέλιξη της οικονομίας. Οι μειώσεις των μισθών και οι επιπρόσθετες φορολογικές επιβαρύνσεις που συρρικνώνουν το πραγματικό εισόδημα. Η εντεινόμενη ανεργία και τα εξαγγελθέντα διαρθρωτικά μέτρα που δεν εφαρμόζονται πλήρως, συνετέλεσαν στην εξάντληση των αποθεμάτων αισιοδοξίας των πολιτών και στην επιδείνωση του κοινωνικού και οικονομικού κλίματος.

Έτσι, μετά την απότομη κλιμάκωση της πτώσης του ΑΕΠ στα τέλη του προηγούμενου έτους, η ελληνική οικονομία διήλθε το πρώτο εξάμηνο του 2011 μία περίοδο διεργασιών σε πολλά επίπεδα για την υλοποίηση-προώθηση δομικών μεταρρυθμίσεων (νομικό πλαίσιο ανοίγματος «κλειστών» επαγγελματιών, εκκίνηση αναδιάρθρωσης δημόσιων οργανισμών, εφαρμογή νέας εργασιακής νομοθεσίας). Οι διεργασίες αυτές δημιουργούν έντονη αβεβαιότητα στις επαγγελματικές και κοινωνικές ομάδες που τις αφορούν, αλλά εντείνουν και την αβεβαιότητα γενικότερα, λόγω του κλίματος εκτεταμένων αλλαγών που δημιουργούν.

Στο πλαίσιο αυτό, το α' εξάμηνο του 2011, διατηρήθηκε η ένταση πτώσης του ΑΕΠ (-7,9%), γεγονός που οφείλεται στη φθίνουσα κατανάλωση των νοικοκυριών, στη σημαντική περικοπή των καταναλωτικών αγαθών στο δημόσιο τομέα, καθώς και στην αναιμική επενδυτική δραστηριότητα, η οποία αντικατοπτρίζεται στη συνεχή, από τις αρχές του έτους, συρρίκνωση του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου σε σύγκριση με το 2010, με ρυθμό που προσεγγίζει το 20%, παρότι υποχωρεί για τρίτο έτος. Στον αντίποδα, περιοριστικά στην έκταση της ύφεσης, για ακόμα ένα εξάμηνο, επιδρούν οι συνεχώς βελτιούμενες επιδόσεις του εξωτερικού τομέα της ελληνικής οικονομίας, η νέα μείωση του ελλείμματος του προήλθε από την πτώση των εισαγωγών, παρότι οι εξαγωγές συνέχισαν να υποχωρούν, σε μικρότερο βαθμό όμως.

Η ύφεση, ωστόσο, στην ελληνική οικονομία δεν οξύνθηκε περαιτέρω το β' εξάμηνο του έτους. Παρά τη λήψη νέων δημοσιονομικών μέτρων με το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ), τα οποία όμως υλοποιήθηκαν σταδιακά και προς το τέλος του τρίτου τριμήνου, και τις παρατεταμένες πολιτικές

διεργασίες και αντιθέσεις σε επίπεδο ΕΕ για τη λήψη των αποφάσεων της Συνόδου Κορυφής της 21^{ης} Ιουλίου και κατόπιν για την έγκρισή τους από τις χώρες της Ευρωζώνης, που άσκησαν πιέσεις στο εγχώριο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, η πτώση του ΑΕΠ εκτιμάται ότι επιβραδύνθηκε ελαφρά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (-6,2%).

Καθώς τα τριμηνιαία στοιχεία εθνικών λογαριασμών που εκτιμά η ΕΛ.ΣΤΑΤ. πλέον, δεν είναι εποχικά διορθωμένα, δεν μπορούν να συναχθούν με βεβαιότητα συμπεράσματα από τις μεταβολές που αυτά παρουσιάζουν ως προς τις αντίστοιχες περιόδους του 2010 για την εξέλιξη της εγχώριας ύφεσης.

Ωστόσο, η ήπια εξασθένιση της πτώσης του ΑΕΠ κατά το δεύτερο εξάμηνο μπορεί να υποστηριχθεί από την επιβράδυνση της υποχώρησης βραχυχρόνιων δεικτών οικονομικής δραστηριότητας, τις σημαντικές αποκλίσεις στη διαδικασία δημοσιονομικής προσαρμογής, αλλά και από το γεγονός ότι ευνοείται από την τεχνική επίδραση του χαμηλού επιπέδου των περισσότερων βασικών συνιστωσών του ΑΕΠ, την ίδια περίοδο του 2010, οπότε και άρχισε η υλοποίηση του Μνημονίου. Δεδομένων των ανωτέρω, η πτώση του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας διαμορφώθηκε περίπου στο 6%, σύμφωνα με τα πρόσφατα, αναθεωρημένα για τρίτη φορά φέτος, μη εποχικά διορθωμένα, στοιχεία εθνικών λογαριασμών της ΕΛ.ΣΤΑΤ..

Στο σύνολο του 2011, η ύφεση έφτασε το 7,5%. Η εξασθένισή της προέρχεται από τη συνεχιζόμενη πτώση των καταναλωτικών δαπανών, και η συγκράτησή της για μη περαιτέρω μείωση από τη βελτίωση των επιδόσεων του εξωτερικού τομέα. Από την άλλη πλευρά, η επενδυτική δραστηριότητα συνεχίζει να αποδυναμώνεται, εξέλιξη που ευνόητα έχει αρνητικό αντίκτυπο στις προοπτικές ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας στο άμεσο μέλλον.

Αναλυτικότερα, σε ότι αφορά τις βασικές συνιστώσες του ΑΕΠ, η συνολική καταναλωτική δαπάνη, ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, περιορίστηκε κατά 7,5%, έναντι 6,5% το 2010. Η συρρίκνωσή της είναι ταχύτερη στο δημόσιο τομέα, καθώς φθάνει το 10,7%, ενώ στα νοικοκυριά η έκτασή της είναι 7,0%.

Απότομη κλιμάκωση εμφάνισε και η μείωση των επενδυτικών δαπανών. Ως αποτέλεσμα, ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου ήταν περίπου 14% χαμηλότερος, από ότι το 2010. Η συνεχιζόμενη για τέταρτο έτος συρρίκνωση των επενδύσεων τις περιορίσε στο 51% του επιπέδου τους το 2006, που είναι και το

υψηλότερο από το 2000 και μετά. Την ευρύτερη υποχώρηση παρουσίασαν οι μεταφορές (-39,5%), μεταξύ των κατηγοριών παγίου κεφαλαίου, ακολουθούμενες από τις κατοικίες (-23,5%). Ακολούθησαν οι λοιπές κατασκευές (-16,3%), ενώ όπως και το 2010, η πτώση ήταν μικρότερης έκτασης στα μεταλλικά προϊόντα-μηχανήματα (-4,2%) και στα αγροτικά μηχανήματα.(-1,7%).

Στο πεδίο του εξωτερικού τομέα, η αναχαιτιστική του δράση συνεχίζεται, με την επίδραση της να εντείνεται λόγω της κάθετη πτώσης στον τομέα των εισαγωγών η οποία αγγίζει το 14,2%. Η μείωση αυτή είναι μεγαλύτερη στο σκέλος της που περιλαμβάνει τις υπηρεσίες, σε αντίθεση με τη διαχρονική τάση που παρουσιάζουν οι εισαγωγές αγαθών να έχουν λιγότερο σταθερή και ισχυρή ζήτηση από τις υπηρεσίες.

Η κάμψη της ύφεσης το β' εξάμηνο του 2011 δεν επέφερε βελτίωση των δεδομένων στην αγορά εργασίας. Έτσι, στο σύνολο του έτους το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε στο 17,8%, περίπου πεντέμισι εκατοστιαίες μονάδες αυξημένο σε σχέση με το 2010 και η πρόβλεψη για το 2012 είναι ότι θα ξεπεράσει το 25%!

Στο πεδίο του πληθωρισμού, η μικρή ανάσχεση της μείωσης της καταναλωτικής ζήτησης των νοικοκυριών δεν απέτρεψε τη συνέχιση της αποκλιμάκωσης τους, η οποία ενισχύθηκε από την προσπάθεια ρευστοποίησης των συσσωρευμένων αποθεμάτων σε κλάδους του λιανικού εμπορίου. Η αύξηση του Φ.Π.Α στην εστίαση, ανέκοψε, όπως αναμενόταν, τη φθίνουσα πορεία του και έτσι ο διαμορφώθηκε στο 3,1%, έναντι 4,7% το 2010.

Ανακεφαλαιώνοντας, παρά το δυσμενές κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον που επικράτησε στις αρχές του 2011 εξαιτίας των παρατεταμένων κοινωνικοπολιτικών διεργασιών κατά την προετοιμασία του ΜΠΔΣ τον Ιούνιο, η μη επιβολή-εφαρμογή πρόσθετων δημοσιονομικών μέτρων, τουλάχιστον από τις αρχές μέχρι και τον Ιούλιο του έτους, επέφερε σε κάποιο βαθμό εξομάλυνση των διακυμάνσεων στα εισοδήματα και στη δραστηριότητα σημαντικών κλάδων στην πορεία του έτους. Επακόλουθα, βασικές συνιστώσες του ΑΕΠ δεν επιδεινώθηκαν περαιτέρω, σε εξαιρετικό βαθμό, οδηγώντας πιθανότατα σε μικρότερη εξασθένηση της πτώσης τους, από αυτή που αναμενόταν τους πρώτους μήνες του έτους.

5

Ενέργεια και Οικονομική Κρίση

5.1 Εισαγωγή

Ο συσχετισμός ενέργειας – οικονομίας αποτελεί κεντρικό θέμα ενδιαφέροντος στον κλάδο των ενεργειακών οικονομικών.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μία προσπάθεια διερεύνησης της πιθανής σχέσης εξάρτησης που μπορεί να υπάρχει μεταξύ ενέργειας και οικονομικού περιβάλλοντος κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα (περίοδος μελέτης 2001-2011), χρησιμοποιώντας τις τιμές του αργού πετρελαίου και τους δεδομένους οικονομικούς δείκτες της χώρας.

Για τη μελέτη αυτή χρησιμοποιήθηκε η τιμή του αργού πετρελαίου σαν δείκτης για την αξιολόγηση της ενέργειας και τον συσχετισμό αυτής με την πορεία της οικονομίας, εξαιτίας της ευρείας χρήσης των παραγώγων του, αλλά και της συμμετοχής του σε ποικίλες, πρωτύτερες εργασίες [12, 15].

Η τιμή του αργού πετρελαίου, από το οποίο προέρχονται τα πετρελαιοειδή παράγωγα, όπως η βενζίνη, επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, πέρα από τις παραδοσιακές διακυμάνσεις της προσφοράς και της ζήτησης, κυριότερος από τους οποίους είναι ο γεωπολιτικός παράγοντας.

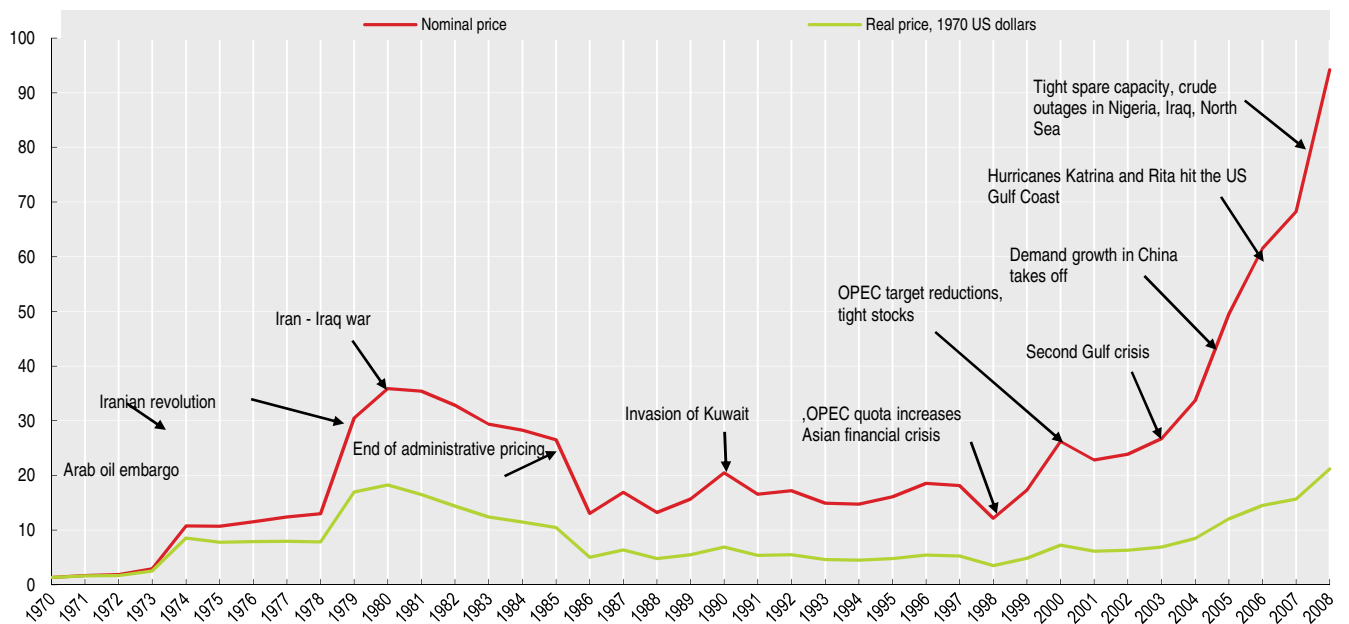
Το 1973, τα εμπόργκο του αραβικού πετρελαίου, είχε τεράστιο αντίκτυπο στην τιμή του αργού πετρελαίου, η οποία εκτινάχθηκε από 1,84 δολάρια το βαρέλι το 1972, σε 10,77 δολ./βαρέλι το 1974. Το επόμενο χτύπημα ήρθε το 1981, με την έναρξη της επανάστασης στο Ιράν, όπου η τιμή του αυξήθηκε σε 40δολ/βαρέλι. Οι τιμές σταδιακά μειώθηκαν, μετά από αυτή την κρίση, και έπεσαν αισθητά το 1986, όταν η Σαουδική Αραβία αποφάσισε να αυξήσει την παραγωγή αργού πετρελαίου, περιστασιακά. Η πρώτη κρίση στον κόλπο, όμως, το 1990, επέφερε νέα έξαρση των τιμών, οι οποίες άρχισαν και πάλι να πέφτουν το 1997, λόγω του αντίκτυπου της ασιατικής οικονομικής κρίσης.

Οι τιμές του αργού πετρελαίου άρχισαν και πάλι να αυξάνονται το 1999, όταν ο ΟΠΕΚ έθεσε ως στόχο την υιοθέτηση πιο αυστηρής αγοράς. Το 2001 και το 2002, επήλθε μία κάμψη στην ανοδική πορεία των τιμών, όμως εν αναμονή του πολέμου στο Ιράκ, επήλθε νέα αύξηση στην τιμή του πετρελαίου σε πάνω από 30 δολ./βαρέλι, μόλις στις αρχές του 2003. Οι τιμές παρέμειναν υψηλές κατά τη διάρκεια του 2003, αλλά και όλο το 2004.

Δραματική αύξηση των τιμών του αργού πετρελαίου ήρθε τα τέλη του Αυγούστου του 2005, όταν ο τυφώνας Κατρίνα χτύπησε την ανατολική ακτή του κόλπου του Μεξικού. Οι τιμές συνέχισαν την ανοδική τους πορεία και κατά τη διάρκεια του 2006, καθώς η ζήτηση πετρελαίου σε επείγουσες οικονομίες, όπως παραδείγματος χάριν η Κίνα, πίεζε διαρκώς της ισορροπία προσφοράς-ζήτησης, φτάνοντας μέχρι και 24% υψηλότερα σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Το 2007 η αύξηση των τιμών συνεχίστηκε με την τιμή του στο Dubai να αγγίζει τα 88,82 δολ/βαρέλι, στις αρχές Νοεμβρίου, και στο WTI να σκαρφαλώνει στα 96,50 δολ/βαρέλι.

Στις αρχές του 2008, οι τιμές ξεπέρασαν το κατώφλι των 100δολ/βαρέλι, φτάνοντας νέα κορύφωση, λίγο κάτω από 150 δολ/βαρέλι, τον Ιούλιο του 2008. Αυτή ήταν και η υψηλότερη ιστορικά τιμή του. Στις αρχές του 2009, οι τιμές έπεσαν σε 40 δολ/βαρέλι, καθώς οι υψηλές τιμές και η παγκόσμια οικονομική κρίση, έκαμψαν τη ζήτηση του. Αργότερα μέσα στο έτος οι τιμές κυμάνθηκαν από 70 έως και 80 δολ./Βαρέλι.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται γραφικά στο διάγραμμα 5-1, το οποίο δείχνει την πορεία της πραγματικής, αλλά και της κανονικοποιημένης με έτος βάσης το 1970, τιμής του αργού πετρελαίου με την πάροδο των χρόνων.

Διάγραμμα 5-1 Πραγματική και κανονικοποιημένη, με έτος βάσης το 1970, τιμή του αργού πετρελαίου (1970-2009).

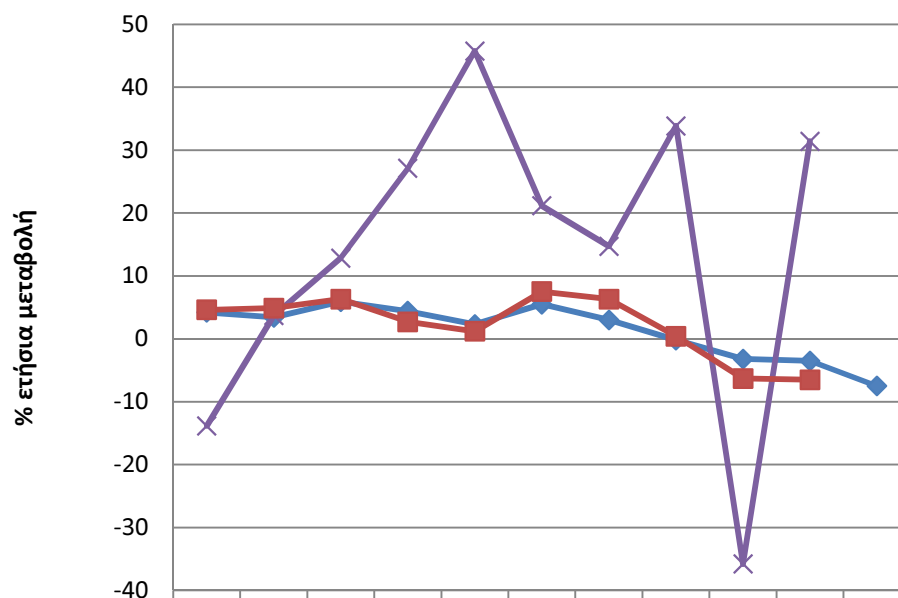
* Πηγή: ΟΟΣΑ, factbook 2010, Economic, Environmental and Social Statistics.

5.2 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, η εξάρτηση από το πετρέλαιο είναι σημαντική. Το μεγαλύτερο μέρος της Ενέργειας προέρχεται από ορυκτά καύσιμα και για αυτό τον λόγο ο συσχετισμός της πορείας της τιμής του πετρελαίου με αυτήν της ελληνικής οικονομίας, είναι περισσότερο από ποτέ επίκαιρος.

Το ακόλουθο διάγραμμα απεικονίζει την πορεία της τιμής του πετρελαίου στην χώρα κατά την περίοδο αναφοράς 2001-2011 (% μεταβολή). Στο ίδιο διάγραμμα, παριστάνονται και οι σημαντικότεροι οικονομικοί δείκτες για την ίδια περίοδο με σκοπό την από κοινού σύγκρισή τους. Σημειώνεται ότι για το έτος 2011, δεν υπάρχουν ακόμα επαρκή και αντικειμενικά στοιχεία, για το λόγο αυτό δεν συμπεριλαμβάνεται στο εν λόγω διάγραμμα.

Συσχέτιση ΑΕΠ-τιμών πετρελαίου

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
—◆— ΑΕΠ	4,2	3,4	5,9	4,4	2,3	5,5	3	-0,2	-3,2	-3,5	-7,5
—×— ΤΙΜΗ ΑΡΓΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ	-13,84	3,70	12,83	27,09	45,76	21,14	14,70	33,85	-35,79	31,40	
—■— ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΓΧΩΡΙΑ ΖΗΤΗΣΗ	4,6	4,9	6,3	2,7	1,2	7,5	6,3	0,4	-6,3	-6,5	

Διάγραμμα 5-2 % ετήσια μεταβολή τιμής πετρελαίου, ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ και συνολική εγχώρια ζήτηση για τα έτη 2001-2010.

* Πηγή: ΟΟΣΑ, factbook 2010, Economic, Environmental and Social Statistics.

Από το ανωτέρω διάγραμμα, παρατηρείται ότι το έτος 2005, που η τιμή του πετρελαίου αγγίζει την μέγιστη προς τα πάνω μεταβολή της (45,76%), ο ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας μειώνεται αισθητά για πρώτη φορά την πενταετία 2001-2005. Την ίδια συσχέτιση φαίνεται να έχει και η ιδιωτική κατανάλωση, γεγονός αναμενόμενο, μιας και εξαρτάται άμεσα από τις τιμές των προϊόντων και υπηρεσιών, τα οποία με τη σειρά τους επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την άνοδο της τιμής του πετρελαίου.

Το 2006, ωστόσο, όταν η μεταβολή της τιμής του αργού πετρελαίου επιστρέφει σε φυσιολογικές τιμές, η ανάπτυξη του ΑΕΠ εκτοξεύεται φτάνοντας το 5,5%, έχοντας πορεία ανάλογη με αυτή της συνολικής εγχώριας ζήτησης, η οποία αγγίζει το 7,5%. Σε σταθερή τροχιά ανάπτυξης βρίσκεται η ελληνική οικονομία και το 2007, όπου η μεταβολή των τιμών συνεχίζει να βρίσκεται σε φυσιολογικά επίπεδα, αυτή τη φορά μάλιστα με μειωμένη αύξηση κατά περίπου 7%.

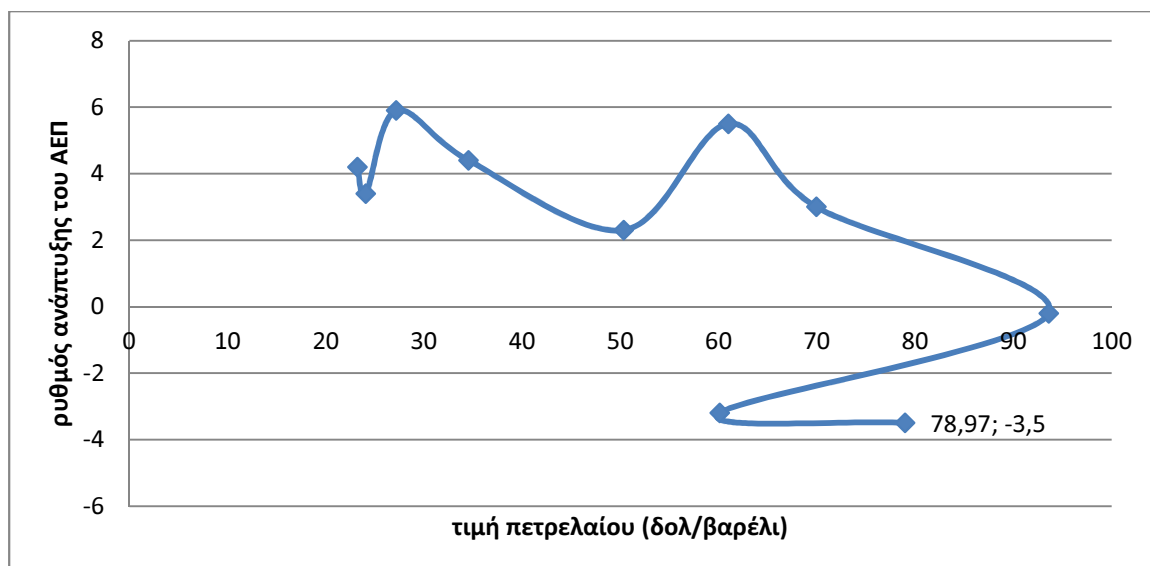
Η εκτίναξη της τιμής του πετρελαίου το 2008, μετά από δύο χρόνια, έχει ως φαίνεται αντίκτυπο και στην πορεία της ελληνικής οικονομίας, μιας και το έτος αυτό είναι το πρώτο μετά από μια σειρά χρόνων ευημερίας, που ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ παρουσιάζει αρνητική τιμή. Ίδια πορεία ακολουθεί και η συνολική κατανάλωση η οποία υποχωρεί το 2008 κατά 6 εκατοστιαίες μονάδες.

Απορίας άξιο, ωστόσο, αποτελεί το γεγονός ότι το 2009, παρά τη μείωση της τιμής του πετρελαίου, ο ρυθμός ανάπτυξης παρουσιάζει εκ νέου μείωση, αγγίζοντας το -3,2%, συνεχίζοντας την πτωτική πορεία του και το 2010, φτάνοντας το -3,5%.

Στο σημείο αυτό, λοιπόν, γεννώνται τα εξής ερωτήματα:

- Μήπως υπάρχει κάποιο κατώφλι, πέρα από το οποίο, η πορεία της ελληνικής οικονομίας είναι μη αναστρέψιμη και η μόνη επίδραση που έχει σε αυτήν η τιμή του πετρελαίου είναι αρνητική, ανεξαρτήτως αύξησης ή μείωσης της; ή
- Μήπως ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ και η τιμή του αργού πετρελαίου έχουν αναδρομική σχέση, δηλαδή η τιμή του πετρελαίου επηρεάζει το ΑΕΠ και αυτό με τη σειρά του επηρεάζει εκ νέου την τιμή του πετρελαίου, επιδρώντας στη ζήτηση του.

Για την καλύτερη μελέτη των ανωτέρω ζητημάτων, πρέπει να παρατηρήσουμε το ακόλουθο διάγραμμα 5-3. Στο διάγραμμα αυτό αναπαρίσταται ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ, σε συνάρτηση με την τιμή του αργού πετρελαίου. Συγκεκριμένα, η τιμή του πετρελαίου αποτελεί την ανεξάρτητη μεταβλητή και ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ την εξαρτημένη.

Διάγραμμα 5-3 Ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ σε συνάρτηση με την τιμή του αργού πετρελαίου.

* Πηγή: ΟΟΣΑ, factbook 2010, Economic, Environmental and Social Statistics., ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Από το ανωτέρω διάγραμμα φαίνεται ότι, κατά κύριο λόγο, η σχέση μεταξύ αυτών των δύο μεγεθών είναι αντιστρόφως ανάλογη. Συγκεκριμένα από το 2003 μέχρι και το 2005 ενώ η τιμή του πετρελαίου έχει συνεχώς ανοδική πορεία, ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ μειώνεται με σταθερό ρυθμό. Το 2006, ωστόσο, παρουσιάζεται κορυφή στο διάγραμμα, με την ελληνική οικονομία να αγγίζει το μέγιστο ρυθμό της, παρά την αύξηση της τιμής του πετρελαίου σε περίπου 60 δολ/βαρέλι. Η κορυφή αυτή μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός, ότι με την πάροδο του χρόνου οι κοινωνίες και οι οικονομίες προσαρμόζονται στα νέα δεδομένα και αντιδρούν περιστασιακά, οδηγώντας έτσι σε αντιμετώπιση της πτωτικής τάσης. Εντούτοις, η αντίδραση αυτή δεν είναι δυνατόν να διαρκέσει για μεγάλη χρονική περίοδο, και έτσι την επόμενη χρονιά, η αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ των μεγεθών επιστρέφει και διαρκεί για άλλα τρία έτη, με μεγαλύτερη ακόμα κλίση αυτή τη φορά.

Στο σημείο αυτό, θα μπορούσε κανείς να πει, ότι σε περίοδο κρίσης, ανά τρία χρόνια διαρκεί η σχέση αντίστροφης αναλογίας, η οποία δίνει τη σειρά της σε μία περιστασιακή κορυφή, που δείχνει τη στιγμιαία αντίδραση των κοινωνιών και ακολουθείται από την ίδια σχέση αντίστροφης αναλογίας (κυκλική πορεία). Το δείγμα των ετών, ωστόσο, είναι πολύ μικρό ώστε να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα. Δεν

μένει, λοιπόν, παρά να παρατηρηθεί αν ισχύει η ανωτέρω υπόθεση και για τα επερχόμενα χρόνια. Το θέμα αυτό, μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για περαιτέρω έρευνα της σχέσης.

Τέλος, από το 2009 και έπειτα, παρατηρείται μια αναντιστοιχία των παραπάνω συμπερασμάτων με τις καταγραφείσες τιμές. Συγκεκριμένα, παρά τη φαινομενική μείωση της τιμής του πετρελαίου, ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ, συνεχίζει να έχει πτωτική πορεία. Αυτό, ενδεχομένως, να μαρτυρά την ανάδρομη-ανάστροφη σχέση μεταξύ αυτών των δύο μεγεθών, δηλαδή τελικά δεν εξαρτάται μόνο η ελληνική οικονομία από την τιμή του πετρελαίου, αλλά συμβαίνει και το αντίστροφο, με την τιμή του πετρελαίου να εξαρτάται από την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας. Προφανώς, λοιπόν, το 2009, οι εξαιρετικά υψηλές τιμές και η κρίση στην ελληνική οικονομία του προηγούμενου έτους, μείωσαν τη ζήτηση τόσο σε πετρελαιοειδή, όσο και στα υπόλοιπα παράγωγα του αργού πετρελαίου, με άμεσο αντίκτυπο στην τιμή του.

Αυτός ο φαύλος κύκλος των δύο μεγεθών, λοιπόν, είναι που καθιστά τώρα, περισσότερο από ποτέ, αναγκαία την διερεύνηση της υπόθεσης: Θα ήταν ίδια η πορεία της ελληνικής οικονομίας, αν δεν ήταν τόσο εξαρτημένη από τα ορυκτά καύσιμα;

6

Πράσινη Ενέργεια: Μπορεί να Σώσει τον Πλανήτη και την Οικονομία

6.1 Εισαγωγή

Τα τελευταία δέκα χρόνια η παγκόσμια, η ευρωπαϊκή οικονομία, και κατ' επέκταση και η ελληνική, οικονομία έχουν παρουσιάσει τεράστιες διακυμάνσεις. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η παραγωγή και η ζήτηση του πετρελαίου τείνει να φτάσει στο αποκορύφωμά της, η ζήτηση για φυσικό νερό έχει εκτιναχθεί, τα απόβλητα αυξάνονται με ακατάσχετο ρυθμό και τα αέρια του θερμοκηπίου προκαλούν διαρκώς μεταβολές, μη αναστρέψιμες, στο περιβάλλον και το παγκόσμιο κλίμα.

Συνεχίζοντας με αυτούς τους ρυθμούς, γεννάται το ερώτημα, αν ο πλανήτης και η διεθνής αγορά, μπορούν να επιβιώσουν με τις σύγχρονες τάσεις. Η πιο απαισιόδοξη μερίδα του πληθυσμού, θεωρεί ότι κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό, αφού η υπερκατανάλωση ενέργειας και η μόλυνση θα κατακλύσουν τον πλανήτη, οδηγώντας σε συνθήκες σπηλαιισμού. Η πιο αισιόδοξη μερίδα, θεωρεί, ότι οι νέες πηγές ενέργειας και οι σύγχρονες τεχνολογίες θα δώσουν τη δυνατότητα ανάπτυξης, χωρίς όρια, της παγκόσμιας οικονομίας, με ευφυολόγημα «Η τεχνολογία θα δώσει τη λύση».

Η πραγματικότητα, βεβαίως, βρίσκεται κάπου στη μέση και είναι η λεγόμενη «Πράσινη Ενέργεια».

Καθώς, λοιπόν, η ζήτηση για ενέργεια συνεχίζει να αυξάνεται παγκοσμίως, ωθούμενη από την αύξηση του πληθυσμού της γης και την οικονομική ανάπτυξη και σήμερα, το μεγαλύτερο μέρος των ενεργειακών αναγκών καλύπτεται από ορυκτά καύσιμα, των οποίων τα αποθέματα είναι περιορισμένα, ενώ συμβάλλουν και στο φαινόμενο του θερμοκηπίου, υποστηρίζεται ολοένα και περισσότερο η άποψη ότι πρέπει να υπάρξει συνδυασμός μιας ποικιλίας συμβατικών και εναλλακτικών τεχνολογιών, συμπληρώνοντάς τις με τα κατάλληλα μέτρα ώστε να μεγιστοποιείται η απόδοση των υπάρχοντων αποθεμάτων ορυκτών καυσίμων.

6.2 Εισαγωγή στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

Οι ανανεώσιμες μορφές ενέργειας (ΑΠΕ) ή ήπιες μορφές ενέργειας, ή νέες πηγές ενέργειας, ή πράσινη ενέργεια είναι μορφές εκμεταλλεύσιμης ενέργειας που προέρχονται από διάφορες φυσικές διαδικασίες, όπως ο άνεμος, η γεωθερμία, η κυκλοφορία του νερού και άλλες. Ο όρος «ήπιες» αναφέρεται σε δυο βασικά χαρακτηριστικά τους. Καταρχάς, για την εκμετάλλευσή τους δεν απαιτείται κάποια ενεργητική παρέμβαση, όπως εξόρυξη, άντληση ή καύση, όπως με τις μέχρι τώρα χρησιμοποιούμενες πηγές ενέργειας, αλλά απλώς η εκμετάλλευση της ήδη υπάρχουσας ροής ενέργειας στη φύση. Δεύτερον, πρόκειται για «καθαρές» μορφές ενέργειας, πολύ «φιλικές» στο περιβάλλον, που δεν αποδεσμεύουν υδρογονάνθρακες, διοξείδιο του άνθρακα ή τοξικά και ραδιενεργά απόβλητα, όπως οι υπόλοιπες πηγές ενέργειας που χρησιμοποιούνται σε μεγάλη κλίμακα. Έτσι οι ΑΠΕ θεωρούνται από πολλούς μία αφετηρία για την επίλυση των οικολογικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει η Γη.

Ως «ανανεώσιμες πηγές» θεωρούνται γενικά οι εναλλακτικές των παραδοσιακών πηγών ενέργειας (π.χ. του πετρελαίου ή του άνθρακα), όπως η ηλιακή και η αιολική. Ο χαρακτηρισμός «ανανεώσιμες» είναι κάπως καταχρηστικός, μιας και ορισμένες από αυτές τις πηγές, όπως η γεωθερμική ενέργεια δεν ανανεώνονται σε κλίμακα χιλιετιών. Σε κάθε περίπτωση οι ΑΠΕ έχουν μελετηθεί ως λύση στο πρόβλημα της αναμενόμενης εξάντλησης των (μη ανανεώσιμων) αποθεμάτων ορυκτών καυσίμων. Τελευταία από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και από πολλά μεμονωμένα κράτη, υιοθετούνται νέες πολιτικές για τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, που προάγουν τέτοιες εσωτερικές πολιτικές και για τα κράτη μέλη. Οι ΑΠΕ αποτελούν τη

βάση του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης της πράσινης οικονομίας και κεντρικό σημείο εστίασης της σχολής των οικολογικών οικονομικών, η οποία έχει κάποια επιρροή στο οικολογικό κίνημα.

Οι ήπιες μορφές ενέργειας βασίζονται κατ' ουσίαν στην ηλιακή ακτινοβολία, με εξαίρεση τη γεωθερμική ενέργεια, η οποία είναι ροή ενέργειας από το εσωτερικό του φλοιού της γης, και την ενέργεια απ' τις παλίρροιες που εκμεταλλεύεται τη βαρύτητα. Οι βασιζόμενες στην ηλιακή ακτινοβολία, ήπιες πηγές ενέργειας είναι ανανεώσιμες, μιας και δεν πρόκειται να εξαντληθούν όσο υπάρχει ο ήλιος, δηλαδή για μερικά ακόμα δισεκατομμύρια χρόνια. Ουσιαστικά είναι ηλιακή ενέργεια "συσκευασμένη" κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο: η βιομάζα είναι ηλιακή ενέργεια δεσμευμένη στους ιστούς των φυτών μέσω της φωτοσύνθεσης, η αιολική εκμεταλλεύεται τους ανέμους που προκαλούνται απ' τη θέρμανση του αέρα ενώ αυτές που βασίζονται στο νερό εκμεταλλεύονται τον κύκλο εξάτμισης-συμπύκνωσης του νερού και την κυκλοφορία του. Η γεωθερμική ενέργεια δεν είναι ανανεώσιμη, καθώς τα γεωθερμικά πεδία κάποια στιγμή εξαντλούνται.

Χρησιμοποιούνται είτε άμεσα (κυρίως για θέρμανση) είτε μετατρέπόμενες σε άλλες μορφές ενέργειας (κυρίως ηλεκτρισμό ή μηχανική ενέργεια). Υπολογίζεται ότι το τεχνικά εκμεταλλεύσιμο ενεργειακό δυναμικό απ' τις ήπιες μορφές ενέργειας είναι πολλαπλάσιο της παγκόσμιας συνολικής κατανάλωσης ενέργειας. Η υψηλή όμως μέχρι πρόσφατα τιμή των νέων ενεργειακών εφαρμογών, τα τεχνικά προβλήματα εφαρμογής καθώς και πολιτικές και οικονομικές σκοπιμότητες που έχουν να κάνουν με τη διατήρηση του παρόντος στάτους κβο στον ενεργειακό τομέα εμπόδισαν την εκμετάλλευση έστω και μέρους αυτού του δυναμικού.

Το ενδιαφέρον για τις ήπιες μορφές ενέργειας ανακινήθηκε τη δεκαετία του 1970, ως αποτέλεσμα κυρίως των απανωτών πετρελαϊκών κρίσεων της εποχής, αλλά και της αλλοίωσης του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής από τη χρήση κλασικών πηγών ενέργειας. Ιδιαίτερα ακριβές στην αρχή, ξεκίνησαν σαν πειραματικές εφαρμογές. Σήμερα όμως λαμβάνονται υπόψη στους επίσημους σχεδιασμούς των ανεπτυγμένων κρατών για την ενέργεια και, αν και αποτελούν πολύ μικρό ποσοστό της ενεργειακής παραγωγής, ετοιμάζονται βήματα για παραπέρα αξιοποίησή τους. Το κόστος δε των εφαρμογών ήπιων μορφών ενέργειας πέφτει συνέχεια τα τελευταία

είκοσι χρόνια και ειδικά η αιολική και υδροηλεκτρική ενέργεια, αλλά και η βιομάζα, μπορούν πλέον να ανταγωνίζονται στα ίσα παραδοσιακές πηγές ενέργειας όπως ο άνθρακας και η πυρηνική ενέργεια. Ενδεικτικά, στις Η.Π.Α. ένα 6% της ενέργειας προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές, ενώ στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2010 το 25% της ενέργειας θα προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές (κυρίως υδροηλεκτρικά και βιομάζα).

Πλεονεκτήματα ΑΠΕ:

- Είναι πολύ φιλικές προς το περιβάλλον, έχοντας ουσιαστικά μηδενικά κατάλοιπα και απόβλητα.
- Δεν πρόκειται να εξαντληθούν ποτέ, σε αντίθεση με τα ορυκτά καύσιμα.
- Μπορούν να βοηθήσουν την ενεργειακή αυτάρκεια μικρών και αναπτυσσόμενων χωρών, καθώς και να αποτελέσουν την εναλλακτική πρόταση σε σχέση με την οικονομία του πετρελαίου.
- Είναι ευέλικτες εφαρμογές που μπορούν να παράγουν ενέργεια ανάλογη με τις ανάγκες του επί τόπου πληθυσμού, καταργώντας την ανάγκη για τεράστιες μονάδες παραγωγής ενέργειας (καταρχήν για την ύπαιθρο) αλλά και για μεταφορά της ενέργειας σε μεγάλες αποστάσεις.
- Ο εξοπλισμός είναι απλός στην κατασκευή και τη συντήρηση και έχει μεγάλο χρόνο ζωής.
- Επιδοτούνται από τις περισσότερες κυβερνήσεις.

Μειονεκτήματα ΑΠΕ:

- Έχουν αρκετά μικρό συντελεστή απόδοσης, της τάξης του 30% ή και χαμηλότερο. Συνεπώς απαιτείται αρκετά μεγάλο αρχικό κόστος εφαρμογής σε μεγάλη επιφάνεια γης. Γι' αυτό το λόγο μέχρι τώρα χρησιμοποιούνται σαν συμπληρωματικές πηγές ενέργειας.
- Για τον παραπάνω λόγο προς το παρόν δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την κάλυψη των αναγκών μεγάλων αστικών κέντρων.
- Η παροχή και απόδοση της αιολικής, υδροηλεκτρικής και ηλιακής ενέργειας εξαρτάται από την εποχή του έτους αλλά και από το γεωγραφικό πλάτος και το κλίμα της περιοχής στην οποία εγκαθίστανται.

- Για τις αιολικές μηχανές υπάρχει η άποψη ότι δεν είναι κομψές από αισθητική άποψη κι ότι προκαλούν θόρυβο και θανάτους πουλιών. Με την εξέλιξη όμως της τεχνολογίας τους και την προσεκτικότερη επιλογή χώρων εγκατάστασης (π.χ. σε πλατφόρμες στην ανοιχτή θάλασσα) αυτά τα προβλήματα έχουν σχεδόν λυθεί.
- Για τα υδροηλεκτρικά έργα λέγεται ότι προκαλούν έκλυση μεθανίου από την αποσύνθεση των φυτών που βρίσκονται κάτω απ' το νερό κι έτσι συντελούν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου.

Είδη ΑΠΕ:

- **Αιολική ενέργεια:** Χρησιμοποιήθηκε παλιότερα για την άντληση νερού από πηγάδια καθώς και για μηχανικές εφαρμογές (π.χ. την άλεση στους ανεμόμυλους). Έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρέως για ηλεκτροπαραγωγή.
- **Ηλιακή ενέργεια:** Χρησιμοποιείται περισσότερο για θερμικές εφαρμογές (ηλιακοί θερμοσίφωνες και φούρνοι) ενώ η χρήση της για την παραγωγή ηλεκτρισμού έχει αρχίσει να κερδίζει έδαφος, με την βοήθεια της πολιτικής προώθησης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας από το ελληνικό κράτος και την Ευρωπαϊκή Ένωση.
- **Υδραυλική ενέργεια:** Είναι τα γνωστά υδροηλεκτρικά έργα, που στο πεδίο των ήπιων μορφών ενέργειας εξειδικεύονται περισσότερο στα μικρά υδροηλεκτρικά. Είναι η πιο διαδεδομένη μορφή ανανεώσιμης ενέργειας.
- **Βιομάζα:** Χρησιμοποιεί τους υδατάνθρακες των φυτών (κυρίως αποβλήτων της βιομηχανίας ξύλου, τροφίμων και ζωοτροφών και της βιομηχανίας ζάχαρης) με σκοπό την αποδέσμευση της ενέργειας που δεσμεύτηκε απ' το φυτό με τη φωτοσύνθεση. Ακόμα μπορούν να χρησιμοποιηθούν αστικά απόβλητα και απορρίμματα. Μπορεί να δώσει βιοαιθανόλη και βιοαέριο, που είναι καύσιμα πιο φιλικά προς το περιβάλλον από τα παραδοσιακά. Είναι μια πηγή ενέργειας με πολλές δυνατότητες και εφαρμογές που θα χρησιμοποιηθεί πλατιά στο μέλλον.
- **Γεωθερμική ενέργεια:** Προέρχεται από τη θερμότητα που παράγεται απ' τη ραδιενεργό αποσύνθεση των πετρωμάτων της γης. Είναι εκμεταλλεύσιμη εκεί όπου η θερμότητα αυτή ανεβαίνει με φυσικό τρόπο στην επιφάνεια, π.χ.

στους θερμοπίδακες ή στις πηγές ζεστού νερού. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε απευθείας για θερμικές εφαρμογές είτε για την παραγωγή ηλεκτρισμού. Η Ισλανδία καλύπτει το 80-90% των ενεργειακών της αναγκών, όσον αφορά τη θέρμανση, και το 20%, όσον αφορά τον ηλεκτρισμό, με γεωθερμική ενέργεια.

- **Ενέργεια από τη θάλασσα:** **(α)** Ενέργεια από παλίρροιες: Εκμεταλλεύεται τη βαρύτητα του Ήλιου και της Σελήνης, που προκαλεί ανύψωση της στάθμης του νερού. Το νερό αποθηκεύεται καθώς ανεβαίνει και για να ξανακατέβει αναγκάζεται να περάσει μέσα από μια τουρμπίνα, παράγοντας ηλεκτρισμό. Έχει εφαρμοστεί στην Αγγλία, τη Γαλλία, τη Ρωσία και αλλού, **(β)** Ενέργεια από κύματα: Εκμεταλλεύεται την κινητική ενέργεια των κυμάτων της θάλασσας, **(γ)** Ενέργεια από τους ωκεανούς: Εκμεταλλεύεται τη διαφορά θερμοκρασίας ανάμεσα στα στρώματα του ωκεανού, κάνοντας χρήση θερμικών κύκλων. Βρίσκεται στο στάδιο της έρευνας.

6.3 Ενεργειακή πολιτική και οικονομία

6.3.1 Εισαγωγή

Η παρούσα παράγραφος επιχειρεί την ανάλυση των μακροοικονομικών επιπτώσεων της νέας πολιτικής της Ε.Ε. για την ενέργεια και το περιβάλλον που υιοθετήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιανουαρίου του 2009 και προβλέπει την αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο 20% της συνολικής ενεργειακής κατανάλωσης της ΕΕ έως το 2020 (όπως ποσοτικοποιήθηκε από την EUROSTAT). Η απόφαση του Συμβουλίου δεν συγκεκριμενοποιεί τις μορφές ΑΠΕ που θα πρέπει να διεισδύσουν (ή να ενισχυθούν) σε κάθε τομέα, αλλά περιλαμβάνει ένα σχέδιο καταμερισμού των υποχρεώσεων με συγκεκριμένους στόχους για κάθε κράτος μέλος, με απώτερο σκοπό την κάλυψη σε επίπεδο ΕΕ του 20% των ενεργειακών αναγκών από ΑΠΕ, εξασφαλίζοντας παράλληλα 10% συμμετοχή των ΑΠΕ στις μεταφορές. Ο στόχος αυτός ποσοτικοποιείται ως ισόποση ποσοστιαία αύξηση του μεριδίου των ΑΠΕ σε κάθε κράτος-μέλος της ΕΕ, με την επιπρόσθετη συνδρομή ενός ισοδύναμου παράγοντα βασισμένου στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (50-50). Η προϋπόθεση της ισοδυναμίας των δυο αυτών παραγόντων είναι πιθανό να οδηγήσει σε μη

αποδοτική ως προς το κόστος κατανομή της προσπάθειας για ΑΠΕ. Η δημιουργία όμως ενός συστήματος εμπορίας πιστοποιητικών προέλευσης για την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές θα μπορούσε να προωθήσει την ενεργειακά και οικονομικά αποδοτικότερη εφαρμογή των ΑΠΕ. Η μοντελοποίηση στο πλαίσιο του εξεταζόμενου σεναρίου πολιτικής προσομοιώνει έναν τέτοιο μηχανισμό εμπορίου. Οι εθνικοί συνολικοί στόχοι για το μερίδιο ενέργειας από ΑΠΕ στην τελική κατανάλωση ενέργειας κάθε κράτους-μέλους καθώς και οι αντίστοιχες πολιτικές προώθησης τεχνολογιών ΑΠΕ εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα του εκάστοτε κράτους-μέλους.

Μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο με μοντέλα μερικής ισορροπίας όσο και με μοντέλα εισροών εκροών (Aggidis et al. 2007, Kamman et al. 2006), έχουν δείξει ότι η διείσδυση των ΑΠΕ μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις στην απασχόληση και στην εγχώρια δραστηριότητα σε σχέση με την προώθηση συμβατικών μορφών ενέργειας. Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει από την μελέτη της πολλαπλασιαστικής επίπτωσης που έχει στην οικονομία η εγκατάσταση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε σχέση με την αντίστοιχη επίπτωση από την μείωση της χρήσης συμβατικών τεχνολογιών. Υποστηρίζεται δηλαδή ότι η κατασκευή, η εγκατάσταση και η συντήρηση του μηχανολογικού εξοπλισμού των ΑΠΕ είναι μεγαλύτερης εντάσεως εργασίας σε σχέση με τις συμβατικές τεχνολογίες.

Στον μακροχρόνιο ορίζοντα, είναι προφανές ότι από την εφαρμογή των τεχνολογιών ΑΠΕ προκύπτουν σημαντικά οφέλη τόσο από τις οικονομίες κλίμακας (learning by doing) όσο και από την ενίσχυση της καινοτομίας (learning by research).

Η αυξημένη παροχή ενέργειας από ΑΠΕ οδηγεί σε μείωση της χρήσης ορυκτών καυσίμων, μειώνοντας την εξάρτηση από ενεργειακές εισαγωγές. Επομένως, η ανάπτυξη των ΑΠΕ επιφέρει την υποκατάσταση ενός μέρους του, κυρίως εισαγόμενου, προϊόντος της ενέργειας από εγχωρίως παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες. Αυτή η δυνατότητα υποκατάστασης αναμένεται αφενός ότι θα ενισχύσει την εγχώρια παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, και από την άλλη πλευρά, αναμένεται να προκαλέσει επιπρόσθετο κόστος για την οικονομία, λόγω της υψηλότερης τιμής του ηλεκτρισμού.

6.3.2 Ανάλυση ως προς το ΑΕΠ

Η ενεργειακή ανάλυση κατατάσσει τις μορφές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε τέσσερις κατηγορίες: ΑΠΕ για ηλεκτροπαραγωγή (υδροηλεκτρική, αιολική, ηλιακή, βιομάζα και απορρίμματα βιομάζας, παλιρροϊκή, γεωθερμική), ηλιακή και γεωθερμική ενέργεια για οικιακή θέρμανση, βιομάζα και απορρίμματα ως καύσιμο σε βιομηχανικούς και οικιακούς λέβητες και τέλος βιοκαύσιμα αναμεμιγμένα με παράγωγα πετρελαιοειδών για χρήση στις μεταφορές.

Για την κατασκευή του νέου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού για τις ΑΠΕ (τόσο στους κλάδους παραγωγής όσο και στον κλάδο των νοικοκυριών) απαιτούνται προϊόντα και υπηρεσίες, όπως τσιμέντο, μέταλλα, μηχανολογικός εξοπλισμός και ασφαλιστικές υπηρεσίες. Κάθε τύπος κεφαλαιουχικού εξοπλισμού των ΑΠΕ έχει συγκεκριμένη διάρθρωση όσον αφορά τα επιμέρους προϊόντα και υπηρεσίες. Τελικά, ο ακαθάριστος σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου, ως βασική συνιστώσα του ΑΕΠ, φαίνεται να επιδρά θετικά στην διαμόρφωσή του.

Επιπλέον, η αυξημένη χρήση των ΑΠΕ συνεπάγεται χαμηλότερη κατανάλωση πετρελαίου, φυσικού αερίου και στερεών καυσίμων, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων εισάγεται. Συνεπώς, όσον αφορά την άμεση και έμμεση ροή των αγαθών και υπηρεσιών στην οικονομία, το εξεταζόμενο σενάριο προκαλεί αύξηση της εγχώριας παραγωγικής δραστηριότητας (αγαθών και υπηρεσιών), οδηγώντας έτσι σε αύξηση της απασχόλησης.

Στο συγκεκριμένο συμπέρασμα καταλήγουν και μελέτες που ακολουθούν μικροοικονομική ή λογιστική προσέγγιση, ή χρησιμοποιούν μεθοδολογία Εισροών-Εκροών (ανοιχτής οικονομίας): Aggidis (2007), Kamman (2006), ECOTEC (2002), ESD(2003). Αυτές οι μελέτες αγνοούν τις επακόλουθες επιπτώσεις στις τιμές και στο κόστος.

Μία ,άλλη προσέγγιση, είναι από την πλευρά της κατανάλωσης. Η αύξηση της εγχώριας δραστηριότητας προκαλεί αύξηση της ζήτησης εργασίας και ωθεί προς τα πάνω τους πραγματικούς μισθούς. Επίσης, η μείωση των τιμών των ορυκτών καυσίμων, έχουν άμεσο αντίκτυπο και στις τιμές των προϊόντων, με αποτέλεσμα την ενδεχόμενη αύξηση της τελικής κατανάλωσης. Σε αυτόν το δρόμο όμως, οδηγούν και η προαναφερθείσα αύξηση της απασχόλησης και η άνοδος των πραγματικών μισθών.

Τέλος, η εξασθένιση εξάρτησης από τα εισαγόμενα καύσιμα, επιφέρει θετικά αποτελέσματα και στον εξωτερικό τομέα, με την παράλληλη μείωση των εισαγωγών. Ωστόσο, η εξάπλωση των ΑΠΕ συνεπάγεται υψηλότερο κόστος για ηλεκτρισμό και άλλες ενεργειακές υπηρεσίες. Το κόστος ηλεκτρισμού ανά μονάδα προϊόντος στο σενάριο πολιτικής για ΑΠΕ είναι υψηλότερο σε σχέση με το σενάριο αναφοράς. Η ταχεία ανάπτυξη των τεχνολογιών ΑΠΕ στο εξεταζόμενο σενάριο ασκεί πτωτική επίδραση στο μοναδιαίο κόστος των τεχνολογιών (οικονομίες κλίμακας). Παρόλα αυτά, η αύξηση της χρήσης των ΑΠΕ συνεπάγεται υψηλότερο κόστος παραγωγής ανά εγκατεστημένη μονάδα, λόγω της αύξησης του οριακού κόστους από την εγκατάσταση μίας επιπλέον μονάδας (εξάντληση των διαθέσιμων περιοχών για εγκατάσταση φωτοβολταϊκών, ανεμογεννητριών, αποθέματος βιομάζας κτλ. η οποία συνεπάγεται αύξηση οριακού κόστους εγκατάστασης.) Ομοίως, τα βιοκαύσιμα υποκαθιστούν τα πετρελαϊκά προϊόντα στις οδικές μεταφορές αλλά με συγκριτικά υψηλότερο κόστος ανά μονάδα ενέργειας. Η αυξανόμενη χρήση της βιομάζας (τόσο για παραγωγή βιοκαυσίμων όσο και για άμεση καύση) συνεπάγεται αύξηση της ζήτησης των αγροτικών προϊόντων γεγονός που ασκεί ανοδικές πιέσεις στις τιμές των προϊόντων αυτών.

Ως επακόλουθο των επιδράσεων αυτών, οι τομείς που χρησιμοποιούν ως εισροή αγροτικά προϊόντα επιβαρύνονται με υψηλότερο κόστος (για παράδειγμα οι βιομηχανίες τροφίμων).

Οι προαναφερθείσες αυξήσεις στα κόστη και στις τιμές που προέρχονται από την ανάπτυξη των ΑΠΕ αντικατοπτρίζονται στις τιμές όλων των εγχώριων αγαθών και προκαλούν απώλεια της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας. Κατά συνέπεια οι εξαγωγές μειώνονται και αυξάνονται οι εισαγωγές. Αυτό το είναι το «αποτέλεσμα τιμής» (price effect) που δρα ανασταλτικά στην ανάπτυξη της εγχώριας δραστηριότητας και στην απασχόληση.

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η ταχύτερη ανάπτυξη των ΑΠΕ απαιτεί περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες, αλλά και εργασία, τόσο για το στάδιο της αρχικής επένδυσης, όσο και για τη φάση της παραγωγικής λειτουργίας. Μέσω του πολλαπλασιαστική εισροών εκροών, όλοι οι τομείς χρειάζεται να παράγουν.

Η αύξηση της εγχώριας δραστηριότητας προκαλεί αύξηση της ζήτησης εργασίας και ωθεί προς τα πάνω τους πραγματικούς μισθούς. Σύμφωνα με την τελευταία, η αγορά εργασίας δεν χαρακτηρίζεται από πλήρη ακαμψία ή πλήρη ευελιξία, αλλά

διέπεται από καθεστώς ατελούς ανταγωνισμού. Κατά συνέπεια, τόσο οι μισθοί, όσο και η ανεργία ορίζονται ενδογενώς στο σημείο ισορροπίας. Έτσι, παρά την ύπαρξη εμμένουσας ανεργίας, ο πραγματικός μισθός τείνει να αυξάνεται με την αύξηση της ζήτησης για εργασία, αλλά όχι στο βαθμό που θα αυξανόταν εάν είχε υποτεθεί πλήρης απασχόληση (εάν η διατύπωση του προβλήματος είχε γίνει στο πλαίσιο πλήρους απασχόλησης). Οι αυξανόμενοι πραγματικοί μισθοί περιορίζουν το μέγεθος των θετικών επιπτώσεων στην απασχόληση και ασκούν ανοδικές επιδράσεις στις τιμές, και άρα στην ανταγωνιστικότητα, με αποτέλεσμα μείωση των εξαγωγών και αύξηση των εισαγωγών.

Η υποκατάσταση, όμως, των εισαγόμενων (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, άνθρακας) από εγχωρίως παραγόμενα αγαθά (εξοπλισμός ΑΠΕ, βιομάζα) συνεπάγεται μεγαλύτερη χρήση κεφαλαιουχικών αγαθών και εργατικού δυναμικού ανά μονάδα ΑΕΠ. Δεδομένου ότι υπάρχουν περιορισμοί στη διαθεσιμότητα τόσο του κεφαλαίου όσο και της εργασίας, η αυξημένη απορρόφησή τους στους ανωτέρω τομείς επιβαρύνει την διαθεσιμότητά τους στους υπόλοιπους τομείς της παραγωγικής δραστηριότητας. Με άλλα λόγια, τα σχετικά μοναδιαία κόστη κεφαλαίου και εργασίας τείνουν να αυξάνονται ως αποτέλεσμα των υποκαταστάσεων προς όφελος της εγχώριας δραστηριότητας. Απόρροια αυτού είναι η πτώση της ανταγωνιστικότητας, γεγονός που επιβαρύνει την εγχώρια δραστηριότητα σε κάποιους άλλους τομείς. Οι επιδράσεις αυτές που προέρχονται από τις μεταβολές στις αγορές κεφαλαίου και εργασίας αναφέρονται στη βιβλιογραφία ως φαινόμενο της εκτόπισης (crowding out effect).

Η επιπλέον ανάπτυξη των ΑΠΕ σε συνδυασμό με την επερχόμενη αύξηση της εγχώριας παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών συνεπάγονται υψηλότερες επενδύσεις σε πολλούς τομείς σε σύγκριση με το σενάριο αναφοράς. Η ζήτηση για κεφάλαιο αυξάνεται και η οικονομία τείνει να καλύπτει τη χρηματοδότησή της μέσω διόγκωσης του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Το έλλειμμα αυτό δεν είναι απαραίτητα βιώσιμο σε μακροχρόνιο ορίζοντα. Για να κατασταθούν τα αποτελέσματα γενικής ισορροπίας του σεναρίου πολιτικής για ΑΠΕ συγκρίσιμα ως προς αυτά του σεναρίου αναφοράς είναι απαραίτητο να μην υπάρχει αυτό το έλλειμμα. Έτσι, η αυξημένη ζήτηση κεφαλαίου ασκεί πίεση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, η οποία όμως αποτυπώνεται σε μεταβολές του βασικού επιτοκίου του Ευρώ, ώστε να παραμείνει αμετάβλητος ο λόγος του ισοζυγίου τρεχουσών

συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ. Η προσαρμογή του βασικού επιτοκίου επηρεάζει τις επενδυτικές αποφάσεις σε όλους τους τομείς μέσω του μοναδιαίου κόστους των υπηρεσιών κεφαλαίου, και κατ' ουσίαν όλες τις αποφάσεις σχετικά με την παραγωγή και την κατανάλωση.

Τα τελικά αποτελέσματα του σεναρίου πολιτικής για ΑΠΕ σε όρους ΑΕΠ και απασχόλησης στο πλαίσιο ενός μοντέλου γενικής ισορροπίας είναι το αποτελεσμάτων πολλαπλών προσαρμογών της οικονομίας: μπορεί να είναι τόσο θετικά όσο και αρνητικά, ανάλογα με τον κανόνα που θα επιλεγεί για το κλείσιμο του μοντέλου και ανάλογα με την υπόθεση για το βαθμό ευελιξίας των αγορών εργασίας και κεφαλαίου. Σε κάθε περίπτωση, τα αποτελέσματα ανά τομέα δραστηριότητας και ανά χώρα θα ήταν ασύμμετρα.

Εάν αγνοούσαμε το crowding out effect, η εξάπλωση των ΑΠΕ θα είχε θετική επίδραση στο ΑΕΠ, στις επενδύσεις και στην απασχόληση. Το αποτέλεσμα τιμής που ορίστηκε προηγουμένως και εκτιμάται περίπου στο 0.30% (βάσει του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή) εάν απομονώνονταν δεν θα επαρκούσε για να καταστήσει αρνητικές τις επιδράσεις της ανάπτυξης των ΑΠΕ στο ΑΕΠ.

Επιπλέον, όπως ήταν αναμενόμενο, τόσο οι εκπομπές CO₂ όσο και η πρωτογενής κατανάλωση ενέργειας από ορυκτά καύσιμα μειώνονται.

Τα αποτελέσματα διαφέρουν ανά χώρα, αν και οι οικονομικές επιπτώσεις σε κάθε χώρα ξεχωριστά ακολουθούν αντίστοιχη εξέλιξη προς αυτή της Ε.Ε. ως συνόλου. Το διμερές εμπόριο μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. είναι ενδογενές στο μοντέλο και εξαρτάται από την εξειδίκευση κάθε χώρας ανά τομέα όσον αφορά την εγχώρια παραγωγή και το εξωτερικό εμπόριο. Η διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων ανά χώρα προκύπτει επίσης από τον βαθμό ευελιξίας των αγορών κεφαλαίου και εργασίας που χαρακτηρίζει την κάθε χώρα. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης έχει υποθεθεί ότι τόσο το κεφάλαιο όσο και η εργασία μπορούν να μετακινηθούν ελεύθερα μεταξύ κλάδων αλλά όχι σε διακρατικό επίπεδο.

Η ανάπτυξη των ΑΠΕ συνεπάγεται αύξηση της ζήτησης των εξοπλισμών και ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής, ως απόρροια της ανάπτυξης των βιοκαυσίμων. Διαμέσου διαφόρων προσαρμογών στο διμερές τους εμπόριο, οι ευρωπαϊκές χώρες οδηγούνται σε σημαντικές μεταβολές ως προς τη διάρθρωση των εξαγωγών και εισαγωγών, με γνώμονα τη σχετική ανταγωνιστικότητα της κάθε οικονομίας και της κλαδικής εξειδίκευσης των δομών της παραγωγής της. Για παράδειγμα, η βιομηχανία

μηχανολογικού εξοπλισμού ενισχύεται στην Γερμανία και στην Δανία, σε αντίθεση με άλλες χώρες. Η αγροτική παραγωγή αυξάνεται στις περισσότερες χώρες, παρότι παράλληλα παρατηρούνται πρόσθετες εισαγωγές αγροτικών προϊόντων.

Οι ανωτέρω μεταβολές, σε συνδυασμό με τις διαφοροποιημένες τιμές ισορροπίας στις εθνικές αγορές κεφαλαίου και εργασίας, έχουν διαφορετικό αντίκτυπο στην ιδιωτική κατανάλωση και στους πραγματικούς μισθούς κάθε χώρας. Κατά συνέπεια, παρατηρείται διαφορετική επίδραση στην οικονομική ευημερία κάθε χώρας: μερικές εμφανίζουν κέρδη, ενώ κάποιες άλλες ζημιές. Σε σύνολο της Ε.Ε. το αποτέλεσμα που αφορά στην ευημερία του καταναλωτή, όπως έχει αξιολογηθεί χρησιμοποιώντας το μέτρο ισοδύναμης μεταβολής της ευημερίας, είναι θετικό. Η μείωση των εκπομπών CO₂ έχει θετική επίδραση στην ευημερία του καταναλωτή.

6.3.3 Συμπεράσματα

Η διείσδυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας συνεπάγεται πολλαπλές προσαρμογές της οικονομίας της Ε.Ε. Σε πρώτο στάδιο προϋποθέτει την κατασκευή επιπρόσθετου μηχανολογικού εξοπλισμού ο οποίος μέσω του πολλαπλασιαστή μεταφράζεται σε ζήτηση για επιπλέον ζήτηση υλικών, υπηρεσιών, εργασίας, εισαγωγών και επενδύσεων, προκαλώντας έτσι διέγερση στην οικονομία που προέρχεται από την αύξηση της ζήτησης. Επιπλέον οι εισαγωγές των ενεργειακών προϊόντων (άνθρακας, πετρέλαιο, φυσικό αέριο) μειώνονται και μερικώς υποκαθίστανται από εγχωρίως παραγόμενα προϊόντα και υπηρεσίες ενδυναμώνοντας έτσι την εγχώρια παραγωγή. Η χρήση των βιοκαυσίμων στις μεταφορές αυξάνει την ζήτηση για γεωργικά προϊόντα οδηγώντας σε αύξηση των τιμών και των εισαγωγών γεωργικών προϊόντων (αυτό έχει κυρίως επίπτωση στις βιομηχανίες τροφίμων). Η υποκατάσταση με εγχώρια δραστηριότητα τείνει να αυξήσει τις αμοιβές των πρωτογενών συντελεστών παραγωγής, επηρεάζοντας έτσι το κόστος παραγωγής στο σύνολο της οικονομίας.

6.4 Ανάλυση των προοπτικών με τα Ελληνικά δεδομένα

Στην παράγραφο αυτή γίνεται μία προσπάθεια να ποσοτικοποιηθούν τα αποτελέσματα από τη διεξόδυση των ΑΠΕ στα ενεργειακά δρώμενα της Ελλάδας. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται οι καταγραφείσες τιμές κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας για την περίοδο αναφοράς και εξετάζεται το κόστος παραγωγής της, καθώς και το ποσοστό αυτού επί του ΑΕΠ. Με την υπόθεση ότι, ιδανικά, τα επίπεδα κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας παραμένουν σταθερά και με τις ήδη υπάρχουσες προβλεπόμενες τιμές, γίνεται μία πρόβλεψη για το μελλοντικό κόστος της το 2030.

Για την μελέτη χρησιμοποιείται η ηλεκτρική ενέργεια, ως αντιπροσωπευτικότερη, εξαιτίας της ευρείας χρήσης της, τόσο σε επίπεδο νοικοκυριών, όσο και βιομηχανικό.

Στον πίνακα 6-1, καταγράφονται τα χαρακτηριστικά διαφόρων πηγών ηλεκτρικής ενέργειας συμβατικών και ανανεώσιμων (όπως το κόστος παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, η συντελεστές απόδοσής του, οι παραγόμενες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, η εξάρτηση από τις εισαγωγές και ο χρόνος για τον οποίο επαρκούν τα διαπιστωμένα αποθέματα τους), προκειμένου να γίνει σύγκριση και αξιολόγηση τους.

	Πηγές ενέργειας	Κόστος 2005	Προβλεπόμενο κόστος το 2030	Εκπομπές αερίων θερμοκηπίου	Εξάρτηση της ΕΕ-27 από τις εισαγωγές		Απόδοση	Διακύμανση των τιμών των καυσίμων	Διαπιστωμένα αποθέματα/ Ετήσια παραγωγή
		(€ / MWh)	(€ / MWh με €20-30/tCO ₂)	(Kg CO ₂ eq/MWh)	2005	2030			
		Πηγή ΙΕΑ							
Ενεργειακές πηγές	Φυσικό αέριο	45 - 70	55 - 85	440	57%	84%	40%	πολύ μεγάλη	64 έτη
	Πετρέλαιο	70 - 80	80 - 95	550	82%	93%	30%	πολύ μεγάλη	42 έτη
	Άνθρακας	40 - 50	55 - 70	750	39%	59%	40-45%	μέση	155 έτη
ΑΠΕ	Βιομάζα	25 - 85	25 - 75	30	μηδενική		30 - 60%	μέση	Renewable
	Αιολική	35 - 110	28 - 80	30			95-98%	μηδενική	
	Υδροηλεκτρική	25 - 95	25 - 90	20			95-98%		
	Ηλιακή	140 - 430	55 -260	100			/		

Πίνακας 6-1 Χαρακτηριστικά διαφόρων πηγών ηλεκτρικής ενέργειας συμβατικών και ανανεώσιμων.

Χρησιμοποιώντας τα παραπάνω δεδομένα υπολογίστηκε το κόστος παραγωγής της καταναλισκόμενης ενέργειας για την περίοδο αναφοράς για κάθε πηγή, καθώς επίσης και το ποσοστό αυτού επί του ΑΕΠ. Συγκεκριμένα, καταγράφηκαν τα στοιχεία κατανάλωσης της Ηλεκτρικής Ενέργειας στο σύνολο της Ελληνικής Επικράτειας, από τη ΔΕΗ για κάθε ένα έτος. Στη συνέχεια, μέσω του συντελεστή απόδοσης κάθε πηγής, υπολογίστηκε η απαιτούμενη παραγωγή Ηλεκτρική Ενέργειας κάθε πηγής για τις καταγραφείσες τιμές, και έτσι χρησιμοποιώντας το κόστος ανά MWh για κάθε πηγή, υπολογίστηκαν οι τιμές του κόστους της καταναλισκόμενης ενέργειας σε τιμές 2005, καθώς και το ποσοστό τους επί του ΑΕΠ. Εν συνεχεία, για τα ίδια δεδομένα, υπολογίστηκε το κόστος της καταναλισκόμενης ενέργειας το 2030, καθώς και το ποσοστό του επί της προβλεπόμενης (από την ΕΛ.ΣΤΑΤ.), για το έτος αυτό, τιμής του ΑΕΠ.

Χαρακτηριστικά, αναφέρεται, ότι για την περίοδο 2001-2011 το κόστος από τη χρήση πετρελαίου για την παραγωγή της απαιτούμενης ενέργειας αγγίζει το 6-7% του ΑΕΠ, ενώ αν για τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιούνταν ΑΠΕ το κόστος θα ανερχόταν μόλις σε 1-2% του ΑΕΠ. Αυτό σημαίνει εξοικονόμηση της τάξεως των 10.000 εκατομμυρίων ευρώ για το κράτος. Παρόμοια εικόνα παρουσιάζεται και για τις προβλέψεις το 2030, όπου η χρήση πετρελαίου για την παραγωγή της απαιτούμενης ηλεκτρικής ενέργειας απαιτεί περίπου το 6% του ΑΕΠ, ενώ η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, απαιτεί μόλις 1,1% του ΑΕΠ, γεγονός που μπορεί να αποφέρει κέρδος μέχρι και 13.000 εκατ. ευρώ στο συνολικό προϋπολογισμό. Τα λεπτομερή αποτελέσματα της μελέτης παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα.

Μία ακόμα παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπόψη, είναι η εξάρτηση της κάθε πηγής από τις εισαγωγές, αλλά και από τη διακύμανση των καυσίμων. Η Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας έχουν μηδενική εξάρτηση από τις εισαγωγές, γεγονός που καθιστά την χώρα ανεξάρτητη και αυτόνομη, σε αντίθεση με τη χρήση πετρελαίου, με την οποία η Ελλάδα καθίσταται απόλυτα εξαρτημένη μιας και ο συσχετισμός του με της εισαγωγές ανέρχεται σε περίπου 90%. Επιπλέον, η μηδενική εξάρτηση των ΑΠΕ από τη διακύμανση των τιμών καυσίμων, καθιστά την ελληνική οικονομία λιγότερο ευμετάβλητη με αποτέλεσμα τη μελλοντική ισχυροποίηση της.

Επιπρόσθετος παράγοντας κέρδους μπορούν να αποτελέσουν και τα δικαιώματα εμπορίας εκπομπών αερίου CO₂, μιας και από το 2005 έχει θεσπιστεί το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΔΕ της ΕΕ) για την μείωση της εκπομπής CO₂ με αποτελεσματικό, σε σχέση προς το κόστος, τρόπο και για την αποφυγή της αλλαγής του κλίματος. Με βάση, λοιπόν, τις μέχρι σήμερα εξελίξεις, η εύλογη μέση χρέωση (θεωρητική τιμή καταναλωτή), προβλέπεται σε 134€'10/MWh το 2020. Οι ΑΠΕ μειώνουν το κόστος για την αγορά δικαιωμάτων εκπομπής CO₂, ενώ συμμετέχουν και στην προσφορά ισχύος στον ελληνικό ηλεκτρικό σύστημα. Έτσι, το κράτος θα έχει στη διάθεσή του ένα πολύ σημαντικό εργαλείο μετριασμού της επίπτωσης της αύξησης του κόστους παροχής ηλεκτρικής ενέργειας, από τη δημοπράτηση των δικαιωμάτων εκπομπής CO₂, το οποίο μεταφράζεται σε ενίσχυση εσόδων του κράτους.

Τελευταία, αλλά όχι λιγότερο σημαντική, παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπόψιν, είναι το αντίκτυπο που έχουν οι πηγές ηλεκτρικής ενέργειας στο περιβάλλον. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι μία MWh παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας από πετρέλαιο παράγει 750 kg διοξειδίου του άνθρακα, αερίου το οποίο ευθύνεται για το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Αντίστοιχα, μία MWh παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας από έναν υδροηλεκτρικό σταθμό παράγει 20 kg διοξειδίου του άνθρακα!

7

Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας διπλωματικής ήταν να παρουσιαστεί η πορεία την ελληνικής οικονομίας με την πάροδο των ετών από το 2001 και μετά. Σαν έναρξη της περιόδου αναφοράς επιλέχθηκε το 2001, αφού αποτελεί και το πρώτο έτος εισαγωγής του ευρώ ως κοινού νομίσματος στην ελληνική αγορά. Επιπλέον, έγινε προσπάθεια συσχετισμού της με την πορεία των παγκόσμιων ενεργειακών αγορών και τέλος εξετάστηκε η περίπτωση της ευρείας διείσδυσης των ΑΠΕ στην ελληνική αγορά, τόσο από οικονομικής όσο και από περιβαλλοντικής πλευράς.

Για την ποσοτικοποίηση της πορείας της ελληνικής οικονομίας χρησιμοποιήθηκαν ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ, καθώς και οι τιμές των βασικών συνιστωσών του, οι οποίες έχουν καταγραφεί από διεθνείς και ελληνικούς στατιστικούς οργανισμούς (ΟΟΣΑ, ΕΛ.ΣΤΑΤ.). Για τον αλληλοσυσχετισμό των τάσεων της ελληνικής πραγματικότητας με την πορεία των διεθνών ενεργειακών αγορών έγινε χρήση των τιμών αργού πετρελαίου όπως αυτές έχουν καταγραφεί από Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία. Τέλος, για την αξιολόγηση και σύγκριση των συμβατικών πηγών ενέργειας με τις ΑΠΕ χρησιμοποιήθηκαν οι συνολικές καταναλώσεις ηλεκτρικής ενέργειας στον ελλαδικό χώρο, όπως αυτές καταγράφηκαν από τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας.

Δεδομένων των ανωτέρω συνάχθη το συμπέρασμα, πως η ευρεία διείσδυση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στην ενεργειακή αγορά της Ελλάδας, θα μπορούσε να έχει θετικά αποτελέσματα τόσο στην οικονομική πορεία, όσο και την περιβαλλοντικής της ανάπτυξη, αφού συμβάλλει στην εξοικονόμηση οικονομικών πόρων, μέσω της μείωσης του κόστους παραγωγής της καταναλισκόμενης ενέργειας, στην ενίσχυση των επενδυτικών τάσεων στη χώρα, στην αύξηση της απασχόλησης τόσο επιστημονικού, όσο και τεχνικού προσωπικού, στην επίτευξη κέρδους από την εμπορία αέριων εκπομπών CO₂ και τέλος στη μείωση της εξάρτησης από τις εισαγωγές και τις διακυμάνσεις των τιμών των ορυκτών καυσίμων.

8

Βιβλιογραφία

1. Olivier Blanchard, "*Macroeconomics, 4th edition*", Pearson Education Inc, 2003.
2. Αθηνά Πετράκη Κώπτη, Γεώργιος Χριστ. Κώπτης, "*Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική*", Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001.
3. Λιανός Θεόδωρος, Παπαβασιλείου Αντώνιος, Χατζηανδρέου Ανδρέας, "*Αρχές Οικονομικής Θεωρίας*", ΟΕΔΒ, Αθήνα 2011.
4. Paul DeGrauwe, "*Τα Οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης, 6th edition*", Oxford University Press, 2005.
5. Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, "*Η Ελληνική Οικονομία*", Τριμηνιαίες Εκθέσεις, Τεύχη 44-68.
6. Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, "*Αποτελέσματα Ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας*", Μηνιαίες Εκθέσεις, 2006-2012.
7. ΟΟΣΑ, "*what is the near-term global economic outlook?*", An interim assessment, Paris, 6 September 2012.
8. Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, "*Μακροοικονομικές προβολές εμπειρογνομώνων του Ευρωσυστήματος για τη ζώνη του ευρώ*", 2004.
9. Ralph C. Bryant, Νικόλαος Χ. Γκαργκάνας, Γεώργιος Σ. Ταβλάς, "*Οικονομικές Επιδόσεις και Προοπτικές της Ελλάδος*", Τράπεζα της Ελλάδος και The Brookings Institution, Αθήνα-Ουάσιγκτον, 2002.
10. George Alogoskoufis, "*The Greek Crisis*", ebook, Athens 2012.
11. Keith McIlroy, "*Green Capitalism, How it Can Save our Planet AND Our Economy*", Smashwords edition, 2011.
12. Xiaoqian Wen, Yu Wei, Dengshi Huang, 2012. "*Measuring contagion between energy market and stock market during financial crisis: A copula approach*". Energy Economics 34, 1435-1446, Elsevier.
13. Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, "*Επιδράσεις και Ειδικές Προσαρμογές για τη μεγάλης κλίμακας Διείσδυση των ΑΠΕ στην Ηλεκτροπαραγωγή*", Ειδική Μελέτη, Αθήνα, Ιούλιος 2011.

14. Ιωάννης Ψαρράς, "Διαχείριση Ενέργειας και Περιβαλλοντική Πολιτική", ΕΜΠ, Αθήνα, 2005.
15. Δήμητρα κ. Τζορμπάκη, "Επιδράσεις στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής της ΕΕ-25 από την εμπορία δικαιωμάτων εκπομπών CO₂", Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ. 2005.
16. Σ. Κασίνης, Κ. Πιριπίτση, "Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα για την Ενέργεια", Υπηρεσία Ενέργειας, Υπουργείου Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, Λευκωσία, 2010.
17. ΚΑΠΕ, "Εγχειρίδιο ΑΓΠΕ για δυνητικούς χρήστες", 2006.
18. Σ. Καπλάνης, "Περιβάλλον και Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας", Εκδόσεις Ίων, 2010.
19. ΙΟΒΕ, "Οι προκλήσεις για τον Ενεργειακό Τομέα στην Ελλάδα", Ειδικές Μελέτες, Ιούλιος 2011.
20. Θεόδωρος Βησσαρίωνας, "Μακροπρόθεσμη Ανάλυση Ελληνικού Ενεργειακού Συστήματος", Μεταπτυχιακή Διπλωματική, Φεβρουάριος 2001.
21. Χατζημπίρου Αλέξης, "Επισκόπηση Ενεργειακών Τεχνολογιών με Μακροπρόθεσμη Προοπτική", Διπλωματική Εργασία, Ιανουάριος 2002.
22. Παρούσος Λεωνίδας, "Ενέργεια και Κλιματική Αλλαγή Οικονομική Ανάλυση στο πλαίσιο της Γενικής Οικονομικής Ισορροπίας", Διδακτορική Διατριβή, Ιούλιος 2009.
23. Www.scribd.com, "Βασικά Συμπεράσματα Μελέτης Εργαστηρίου Ενεργειακής Οικονομίας ΕΜΠ", Ενημερωτική Εκδήλωση ΕΣΗΑΠΕ, 2011.
24. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, "Ενεργειακή Πολιτική για την Ευρώπη", Ιανουάριος 2007.
25. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, "Σχέδιο για την ενεργειακή απόδοση, 2011", Βρυξέλλες, Μάρτιος 2011.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ